

DUKE
UNIVERSITY
LIBRARY

Treasure Room

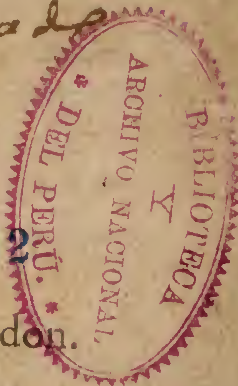
IOSEPHI ANCHIETÆ SOCIETATIS IESV SACERDOTIS IN BRASILIA DEFVNCTI VITA.

EX IIS, QVÆ DE EO PETRVS ROTERIGIVS SOCIETATIS IESV *Præses Prouincialis in Brasilia quatuor libris Lusitanico idiomate collegit, aliisque monumentis fide dignis.*

A SEBASTIANO BERETARIO ex eadem Societate descripta.

PRODIT NVNC PRIMVM.

142642

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DC. XVII.

Cum Priuilegio Regis.

E
TREASUR ROOM
B492A

Admodum R. in Christo Patri,

P. MVTIO VITELLESCO,

PRÆPOSITO GENERALI

Societatis Iesv.

HORATIVS CARDON S.

HVNC codicem ab homine tuæ Societatis, déque eiusdem corporis viri opinione sanctitatis magni rebus præclarè gestis cùm elaboratum esse cognoscerem, non tamen veritus sum tot nominibus iam tuum, eumdem Lugduno Romam tibi muneris specie delegare. Integer, fateor, & membris omnibus absolutus abs te in meas venit manus; sed nudus, & viatoris in morem cute nonnihil decolorata venit. Nunc posteaquam

142642

puluerem ipſius ex ore deterſimus, ac natiuum colorem ex arte ſuppleuimus, eumdem quidem re ipſa, & tuum tibi ſiſtimus: ſed alium quoque, ac noſtrum, quà expolitionis quidpiam per nos ipſi adiectum eſt, tibi fidenter inſcribimus. Grata quidem per ſe futura erat Societatis hominibus, ac externis libelli huius lectio: ſed tanto accidet iucundior, cùm ex tui nominis inſcriptione tacita incidet legentium oculis, animíſque prædicatio argumenti, atque lectionis. Vale.

Mutius Vitellescus, Societatis Iesu Præpositus Generalis.

CVM Vitam P. Josephi Anchiétæ, à P. Sebastiano Beretario, Societatis nostræ Socerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ 22. Februarij 1616.

MVTIVS VITELLESCVS.

APPROBATIO.

IOANNES CLAVDIVS DEVILLE in sacra Theologia Magister in Sancti Pauli huiusce Ciuitatis Canonicus, Librorum Censor in hac Lugdunensi Diœcesi designatus: fidem facimus nos hunc librum cui inscriptio est, *Vita P. Iosephi Anchiétæ Societatis* IESV, *authore Sebastiano Beretario ex eadem Societate*, vidisse; nihilque Catholicæ, & Romanæ fidei contrarium in eo inuenisse. Lugduni apud Sanctum Paulum 5. Idus Octobr. MDCXVI.

DEVILLE.

R. D. D. Thomæ de Meschatin la Faye huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Opus inscriptum, *Vita P. Iosephi Anchiétæ Societatis* IESV, *authore Sebastiano Beretario ex eadem Societate*, vt in lucem edatur facultatem concedo. Lugduni 5. Idus Octobr. 16.6.

MESCHATIN LA FAYE.

Summa Priuilegij à Christianissimo Galliarum Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate sancitum est, atque patentibus Literis cautum, ne quis in Regno suo, aliísve locis ditioni suę subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos excudat, vendat, excudẽdum, vendendúmque quouis modo, & ratione conetur librum, qui inscribitur, *Vita P. Josephi Anchiétæ Societatis* IESV, *authore Sebastiano Beretario ex eadem Societate*, præter HORATIVM CARDON Bibliopolam Lugdunensem: aut illos, quibus ipsemet concesserit. Prohibitum insuper

ſuper eâdem authoritate Regiâ omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra Regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicũque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare ſine conſenſu dicti HORATII CARDON. Idq́; omne ſub confiſcatione librorum, aliíſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Turonibus die 19. April. 1616.

De mandato Regis.

Signatum.

BERRVYER.

VITA

VITÆ IOSEPHI ANCHIETÆ E SOCIETATE IESV

LIBER PRIMVS.

EST diuina in homines Bonitas cùm in rebus omnibus laudanda, tum in electis vndique vocandis admiratione digna prouidentia: quippe non, vt olim, gentem vnam, & ex ea paucos, quos ſuo afflaret Spiritu, delegit; ſed ex omnibus gentibus, ac nationibus, quantumuis moribus inter ſe, inſtitutíſque diuerſis, nullo diſcrimine, quos ſibi æterno ſuæ mentis decreto deſtinauit, tanquam ab vtero matris ſegregatos, ad ſuum cultum venerationémque traducit: atque ita humana conſilia temperat, occaſionibus moderatur, euenta diſponit; vt, vel ipſis inſciis, quos trahit, ad diuinam ipſius perficiendam voluntatem omnia conſpirent; nouáque ſuis iniecta mente, eos à rerum humanarum ſtudio abductos, ad noua conſilia, noua inſtituta, nouáque conſectanda ſtudia conuertat: tan-

támque in iis cum aliis eiusdem consilij sociis animorum facit coniunctionem, tantam voluntatum, morum, studiorúmque consensionem, vt homines longè diuersis ingeniis, diuersísque assueti consuetudinibus, iisdem videantur nati parentibus, & sub iisdem tectis, eadem in familia vnà educati; vt Prophetæ illud ad nostrũ vsum in Dei laudẽ vertere possimus: *Benedictus Deus, qui congregat nos de nationibus*. Mitto alias Religiosorum virorũ familias, quę multis eximia sanctitate, & doctrina viris semper floruerũt, & florent adhuc: nostrę Societatis initia si repetãtur, quis vnquã futurum putasset, vt homo ex abdita Cantabria à bello, & armis derepẽtè abstractus, tam lectos ex diuersis gẽtibus, Gallis, Hispanis, Lusitanis, Germanis, Belgis, Italis, támq; vnanimes duces tanta consensione, tantóque animi ardore ad Christi vexilla conuocaret, ab iísq; numerosa itẽ ex omnib. gentibus generosorum militũ agmina profecta, ad senescentẽ iam Religionis cultum in pristinã iuuentutem renouandum; veteréq; abolita superstitione, in incultã Ethnicorum barbariẽ Christianæ veritatis lucem inuehendã, vniuersas orbis terrę partes tã breui tẽpore peragrarẽt? nimirum id ille Spiritus operatur, qui *habitare facit vnius moris in domo.* Idẽ ipse diuinus Spiritus Iosephum Anchiétam nostræ susceptæ narrationis argumẽtum, delegit, in quem vberem donorũ suorum copiã effunderet, eúmq; è terris à nostra consuetudine,

tudine, nostróq; cultu remotissimis, extra nostri orbis fines, in media Oceani vastitate constitutis, ex insulis vix antiquitati notis, per multa interualla sæculorum ne notis quidem nisi nomine; & in quas vix Euangelij lucem illatam esse existimares, quasi Abrahamũ ex Vr Chaldęorum eductum, in terras lętiores, vberioréſque, atque adeò in ipsos, vt ita dicã, Religionis Elysios lectissimum germen transplãtaret. Nempe *non est* (vt inquit Petrus) *personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet eũ, & operatur iustitiam, acceptus est illi.*

Fvit hic multis, magnísq; donis à Deo cumulatus; multáque, & admiratione digna diuinã in eo virtutẽ inesse declararunt. Quę, quanquã in priuatis fermè rebus, & familiaribus perspecta sunt, nolim tamen ea quisquã putet minoris esse facienda, quàm si in magnis rebus, arduísq; negotiis, in clara multarum gentium luce, & magnorum Regum ac procerum oculis gesta essent. Non enim minùs in rebus paruis, quã in magnis diuinæ sunt artes admirãdę: neue minorum sunt indicia virtutum, quæ in tenuibus, quàm quæ in præclaris rebus, & illustribus miracula eueniũt: támq; diuinum fuit formicę minutissimę bestiolę, quàm elephãti pecudũ omnium maximę animã, & vitã indidisse. Tam fuit Helias admirãdus cùm farinę pugillũ, & lecythum olei mulieris viduę perẽnẽ fecit, quàm cũ igne de cœlo euocato quinquagenarios duces à Rege missos momẽto cũ

ſuis cohortibus abſumpſit. Nec quia triẽnalis illa ſiccitas, quæ ad illius iuſſum Regnum afflixit Iſraëlis, aut clara de Baalis Prophetis victoria illum fecêre ad homines clariorem, idcirco minùs in eo diuinũ fuit, cùm in fuga ſolus per deuia, & ſolitudines ſubcinericia placentula recreatus, quadraginta dierum nuſquam conſiſtens menſus eſt iter. Hæc idcirco attigi, nequis multarum rerum narratione, quæ naturæ excedunt facultatem, ſolóque diuino Numine geſtæ ſunt; quoniam in rebus tenuibus, priuatóſque inter homines eluxêre, exiſtimet diuinam virtutem rerum noſtrarum magnitudine, paruitatéve metiendam eſſe; ſpiritalémque ſanctimoniam, diuiníque Spiritus dona, quanta quæque ſint, noſtra æſtimatione, noſtríſque momentis expendenda. Diuinã in ſublimibus, humilibúſve rebus ſuam potẽtiam declarare, diuini ſolius eſt iudicij: multíque ſancti viri, & in magnis, & in paruis rebus, vt res tulit, aut prophetica pręnotione, aut diuino miraculo gratiam ſibi diuinitùs collatã declararunt: neque tamen rerum diſcrimina, momentáve diuini Spiritus, gratiæve momẽta in rebus illis, gradúſque diſcreuêre. Quãquam ſi quis in Ioſephi rebus accuratè introſpiciat, rerum ſplendorẽ intelliget nõ ſemper deſiderari. Sed ſiue parua, ſiue magna illa ſint, habeãt ipſa ſuam quæque admirationem, vitæ innocentiam, religioſam obſeruantiam, integram obediẽtiam, in rebus aſperis fortẽ patientiam,

despicientiam, & abiectionem sui, perennem suarum appetitionũ victoriam, atque ipsam, vnde tantarum virtutum harmonia existebat, perpetuam cum Deo coniunctionẽ. Hæc nullo discrimine, quæ omnes imitemur, proponẽda esse duximus. Nã cùm multis, pręclarísq; dotibus, & à natura, & à doctrinæ studiis esset instructus, eas ita ad hominum vtilitatem cõferebat, vt nunquã à diuina cogitãda pręsentia auocaretur; sempérq; quidquid ageret, loqueretur, cogitaret, Deum sibi præsentem intueretur; vt verè cum Helia illud posset vsurpare. *Viuit Dominus, in cuius cõspectu ego sto hodie.* Inde tanta illi cum Deo familiaritas, tanta in precibus assiduitas, & tam pura animi simplicitas, tantum studium, támque indefessus labor in hominum salute procuranda, vt eum nullo vnquam tempore aut laboris, aut valetudinis incommodum, aut periculorum magnitudo ab opera indigentibus præstanda retardaret. Ex eodem fonte illud etiam hauriebat, vt & multa diuinitùs cognosceret; & supra humanũ modũ multis difficultatibus occurreret; quibus rebus diuina Bonitas famuli sibi obsequẽtissimi virtutem illustrabat. Atque vtinam, vt multa ab ipso gesta post mortem certis auctoribus comperta, studiosè collecta sunt; sic quandiu ille vixit, artes, quibus ille ad iuuandos homines vterętur, eos ad pietatem excitaret, motus animi componeret, solicitudines sedaret, mœrore oppressos erigeret; stu-

dium denique perfectæ virtutis omnium animis insereret, tum in familiaritate, conuictúq; illius responsa, colloquutiones, monita, hortationes notata essent, patientia in iniuriis, securitas animi in periculis, magnitudo in aduersis, fortitudo in arduis, in turbulẽtis æquanimitas, quarum rerum copiam suppeditat sanctorum virorum vita. Quàm multa alia, præter ea quæ scripta sunt, præclara virtutum exempla, quàm multa vitæ præcepta, salutaria monita, consiliáque nunc in lucem proferrentur, quæ sempiterna obruta obliuione delitescent? Nam etsi virtutem ipsam, atque intimam cum Deo coniunctionem, qualis, quantáque sit, memoria literarum assequi non potest; tamen, vt pictores spiritum & vitam arte non exprimunt, corporum verò lineamenta, mensuram, colores; persæpe etiam ipsos animi motus oculis obiiciunt: sic ipsam virtutum vmbram, & quasi animi lineamenta, effigiémque, quibus sanctorum virorum exemplo ad sanctimoniæ amorem, & studium accendimur, quantùm humano licet modulo, monumentorum traditione intuemur. Sed id fere contingit in sanctis viris: vt, quemadmodum incendia interdiu per fumum tantùm videmus, noctu, quanta illorum magnitudo sit, clarè perspicimus: sic, quandiu illi nobiscum communi luce fruuntur, subobscurè illorum virtutem intueamur, sublatos ex oculis

lis, quasi mortis vmbra interiecta, clara multarum virtutum memoria fulgentes admiremur: iacturam tamen eorum, quæ obliuione deleta sunt, non recuperemus. Hactenus adumbratam tantùm leuiter exquisitæ sanctimoniæ, & tanquam in abdito sepositam effigiem à longè, quasi intento digito commonstrauimus; nunc qualis à prima ætate per omnes vitæ gradus fuerit, sigillatim exponere aggrediamur.

Iosephi Anchiétæ patria genus, educatio, & prima ætatis studia.

In ea Athlantici maris ora, quà se maximè à Mauritaniæ litoribus Oceanus expandit in Occasum, insulæ emergunt, quas à felicitate naturę prisca sæcula Fortunatarum insularum nomine notarunt. Eas Ptolemæus, veteréśque Cosmographi, quoniam præter nostri orbis fines sitæ sunt, extremum vniuersi limitem existimarunt; vltra quos nihil cognitum, exploratúmve habuit antiquitas, non terras, non æquora, non cœlum. Inde initium per gradus dimetiendæ terrarum longitudinis ad extremos vsque Eoos fecerunt. Verùm intermissa longo multorum sæculorum interuallo ob periculorum magnitudinem, & ventorum rabiem Oceani nauigatione, latuerunt; nomine tantùm, & Cosmographorum traditione nobis notæ, ignota prorsus, & intentata cœlo, maríque ad eas nauigatione. Non ita multo ante nostram ætatem, magna consequentium sæculorum felicitate, admirando Lusitanorum ausu,

arte inuenta Oceani furorem superandi, eorundem Lusitanorum auspiciis repertæ, cursúque ad eas nauigandi notato, in Lusitanorum priùs, postea Hispanorum venêre potestatem; nouóque nomine Canariæ appellatæ. Sed vsque eò ab antiqua illa felicitate prolapsæ (tanta in longa ætate non in moribus solùm, sed in ipsa etiam natura facta mutatio) vt non desint, qui illas esse negent, quæ olim tam beato nomine afficerētur. Vt vt est; communis Mathematicorum consensio, quæ recèns inuentæ insulæ, Canariæ ab antiquo vnius earum nomine dicũtur, eas esse affirmat, quæ antiquis Fortunatæ dictæ sunt. Eæ nunc duodecim numerantur, sex ab antiquis tantùm proditæ, quarum princeps nunc prærogatiua quadam nominis Canaria, & magna Canaria nominatur; reliquæ suis quæque nominibus notantur. Sitæ sunt ad tricesimum gradum supra æquatorem, in primo ipso limite antiquæ in longitudinem mensuræ. Earum vna, vt in tanta, & incolarum, & locorum asperitate, non ignobilis est Zanarisa. Hanc vnā cum paucis etiam post illatum in reliquas à Lusitano Euangelium Barbari idololatræ aliquandiu tenuerunt: in Christiana tamen iura & ipsa tandem concessit. In ea natus Iosephus Anchiéta anno à Christo nato millesimo quingentesimo tricesimo tertio, patre Cantabro, matre indigena, vtroque in sua gente, & honesta familia nato, & florenti in fortuna

Zanarisa Iosephi patria.

Nascitur anno 1533.

fortuna conſtituto; &, quod magni faciendum eſt, Chriſtianæ Religionis ſtudioſo. Itaque diligentem prolis in pietate educandæ curam ſuſcepêre. Educatus liberali diſciplina in paterna domo Ioſephus Latinas literas, quantùm puerilis patiebatur ætas, didicit. Cùm paulo eſſet adultior, quò & in ſtudiis proceſſus faceret maiores, & cultioris vitæ modum, formámque condiſceret, Conimbricam in Luſitaniam cum fratre natu grandiore miſſus, in diſciplinam venit Societatis IESV; quæ paucis antè annis nata Luſitanorum Regum benignitate in ea vrbe, nobilíque Gymnaſio Regiis opibus excitato altas diuina iuuante Bonitate, radices iaciebat. Tantáque fuit adoleſcentuli indoles, tanta morum probitas, vt & omnibus, qui illum noſſent, apprimè charus, & adoleſcentibus pudore, & modeſtia incitamento eſſet ad virtutem: breuíque tempore humanitatis, Rhetoricæque ſtudiis decurſis, inter laudatiſſima adoleſcentium ingenia floreret, ſiue ſoluta oratione, ſiue numeris adſtricta certandum foret. Sed mira præcipuè in eo ad ſcribendum carmen fuit ingenij felicitas. Logicæ quoque ſtudia percurrit, & nonnihil etiam de Philoſophia deguſtauit. Interim, vt erat domeſtica educatione probè inſtitutus, longè etiam à domo, diuina eum gratia ad meliora prouehente, pietatis ſtudia toto animo complexus eſt. Iam in illius mente diuina

Conimbricã ſtudiorum cauſa mittitur.

Bonitas igniculos iniecerat, & earum virtutum semina, quæ, accedente ætate in immensas, frugiferásque arbores excrescerent; quò fiebat, vt vtrunque studium, & doctrinæ, & pietatis, cùm vicissim alterum altero iuuaretur, maiores in eo quotidie accessiones faceret. In primis verò candoris fuit, & pudicitiæ amantissimus: petulantiæ verò, & iuuenilis licentiæ osor acerrimus; eóque vsque processit, vt, cùm die quadam in templo ante altare Virginis Matris pronus in genua oraret intentiùs, ita intimis sensibus citari cœperit, ita ad earum virtutum amorem, quas Deiparæ placere sciret, inflammari, vt in ipso vestigio virginitatem, quam felici, singularíque Dei dono ad eam diem illibatam seruarat, Virgini Matri voto dicarit.

Virginitatẽ vouit.

Ex eo tempore sincerus animus maiora cœpit secum agitare, humanam felicitatem aspernari, diuina, æternáque cogitare; eam sibi vitæ rationem exoptare, vbi tutò ab omni iniuria, periculóque integrum depositum seruaret. Itaque & religiosam amplecti vitam, & eam in Societate IESV transigere in animum induxit. Nota erat adolescentis probitas, nota vitæ innocentia, notum ingenium, indoles magna omnia pollicebatur. Ita non magno negotio factus est voti compos.

In Societatẽ Iesu asciscitur.

ANNOS natus septemdecim in Societatem IESV Canarinus adolescens (ita non contem-

contemnenda ignotæ pene patriæ fuit indoles) magno cum ſuo, multorúmque poſtea, & rei Chriſtianæ bono aſcitus eſt. Admiſſus in Societatem, iis artibus, iiſque rudimentis inſtituitur, quibus nouum illud vitæ genus ad omnem pietatem informatur. In primis verò veterum conſuetudinum, humanarúmque rerum omnium obliuione; nouæ mentis, nouorúmq; conſiliorum, ac ſenſuum ſuſceptione; vitæ ſimplicitate, ſtudio diuina meditandi, ſui abiectione, proprij iudicij abdicatione, ſuarúmque appetitionum compreſſione, aſſidua, continentíque ſibi aduerſandi exercitatione, & omnium aliarum virtutum duce tutiſſima obedientia. His præcipuè ſtudiis huius ſpiritualis militiæ Tyrones in Societate IESV exercentur: quorum ſtudiorum fructus ille vel maximus exiſtit; vt animus à caducarum rerum amore abductus, cum Deo quàm arctiſſimè concilietur. In hac palæſtra Ioſephus ita ſe exercuit, vt, hiſce virtutibus omnibus initiatus, omnes boni Tyronis numeros ex diſciplina Societatis expleret.

Grauiter ægrotat.

INTER has exercitationes, dum rudimenta poneret Societatis, in grauem morbum incidit, ac periculoſum: morbi autem videtur non vna cauſa fuiſſe. Operam dabat, vt nouitius in templi miniſteriis, ſolemnéque illi erat quotidie octo Sacerdotibus, interdum pluribus Miſſa facientibus miniſtrare. Quo in munere totum fermè tempus applicitus, in

genus

genua versabatur, &, vt est illa ætas verecũda, & nouitiorũ ardor ad pietatem imbibẽdam, seseque edomandos incitatior, dum spiritalis dulcedinis explere studet sitim, & corpus ad obsequium animo præstandum adigit, non putauit eam rem, vnde tantam hauriret pietatem, vlli sibi incommodo futuram. Ergo corpore nondum per ætatem durato ad laborem, artus fatiscentes, quà femora circa sacrum os, & vertebram nectuntur, acerbos illi dolores ciere cœperunt. Sed, animo imbecillitatem sustentante, ne se priuaret eo fructu pietatis, sua præstare ministeria non destitit, modísque omnibus rem occultam habuit: corporis tantùm in affectam partem inflexione dolorem lenire contendebat: tum zonam quàm arctissimè ad lũbos astringebat. Quod dum sæpiùs facit, & maiore nisu, quàm res ferret, femorum globi è coxendicum finibus excussi, seu incuratione minùs aptè restituti; seu, quod vero similius est, neruis in viridi ætate semel laxatis minùs fideliter, vt docent Medici, nexum retinentibus, parum firmiter coiêre: inde vitium in vertebras, & humeros peruenit. Quò factum est, vt inde luxato dorso, humerísque, per omne tempus non sine aliqua deformitate vixerit. Crediderim tamen, non hanc vnam ossium luxationem tam pertinacis morbi causam fuisse: sed, vt fit, ad occulta alia naturæ vitia, id quoque incommodum momẽtum magnum attulisse. Nam,

adhi

adhibita ea, quæ solet in grauibus morbis curatione, est ille quidem multùm alleuatus, sed morbum omnem depellere nulla medicina potuit. Quare mœrens suum incommodum dolebat: angebat iuuenilem animum illa in primis cura, quòd timeret, ne per valetudinem Societatis ministeriis par esse non posset. Hanc adolescentis solicitudinem odoratus Simon Roterigius, vnus è nouem B. Ignatij comitibus, qui Præpositi Prouincialis munere Societatem in Lusitania regebat, cùm quæsisset ex eo, quî valeret; ex eóque sermone morbi grauitatem, & iuuenis mœrorem percepisset, afflictum animum his paucis tantùm verbis alleuauit. Ne sis solicitus, inquit, fili de tua hac inualetudine: Deus enim te in hoc statu vult. Hoc solo sermone ita confirmatus est, vt nullum ex eo tempore mœrorem senserit. Triennium lentus hic tenuit lãgor, pertenui, aut nullo fructu spei melioris; cùm, re deliberata, Medicis in consilium adhibitis, in Brasiliam Patres adolescentem mittere constituũnt, haud dubia spe, ea soli, cœlíque mutatione reparandæ valetudinis. Erat enim iam celebri fama euulgatum, eius cœli, solíque bonitatem, & alimentorum lenitatem multùm ad humanam salubritatem, vel reparandam, vel retinendam, augendámque conducere. Et sanè ea cœli temperies est, qua nil clementius esse possit; vt neque æstus, neque frigora, magnis excessibus discreta, humanis

corporibus grauia, noxiáve ſentiantur: terræ item, vt ad aſpectum peramœnæ; ita etiam ad fructum vberes, eam frugum fundunt copiam, quarum nulla duritie, cruditatéque ad conficiendum natura fatigetur.

In Braſiliam reparandæ valetudinis cauſa mittitur anno 1553.

ANNO igitur à Chriſto nato milleſimo quingenteſimo quinquageſimo tertio 8. Idus Mai, annos ipſe iam viginti natus cum Odoardo Acoſta, qui Prætor ad prouinciam pro Rege adminiſtrandam proficiſcebatur, & paucis aliquot de Societate Olyſſippone ſoluerunt. Inter nauigandum, vt erat in maritimo aëre natus, quaſi in patrium cœlum remeaſſet, meliùs habere cœpit: ita vt itinere illo toto præſcripta ſibi nautica miniſteria (eſt enim illi penu, coquinæ, & foci cura demandata) ſumma cum omnium probatione ſtrenuè obierit. Eodem anno Bahyam Regni Braſilici caput tenuerunt. Sed, vt planiora ſint, quæ de Ioſephi rebus, peregrinationibúſque toto illius vitæ decurſu narrabuntur, erit operæpretium totius eius terræ tractum, ſitum, naturam, partéſque, & quis eſſet per id tempus in iis locis Societatis ſtatus; quæque in loca Societatis homines diſtributi eſſent, quibúſque in miniſteriis verſarentur, paulo longiore, non tamen inutili digreſſione tranſcurrere.

Braſiliæ deſcriptio.

IAM dudum ſatis ſupérque notum eſt Braſiliam in ea noui continentis eſſe parte, quam vulgò Peruuium appellant. Regio toto in hemiſphærio Auſtrali ſita eſt, maximam partem

partem in ea plaga, quam Zonam torridam dicunt: eius tamen non modica pars infra Capricorni tropicum demittitur, argenteo flumine, & Oceano illam in tenuem quasi cuspidem acuentibus. Initium capit à Septentrione duobus infra æquatorem gradibus, tendítque in Austrum ad quinque & triginta, etsi non desunt, qui eam in plures faciunt excurrere ad fretum vsque Magellanicum in quinquagesimum quintum gradum. Sed quæ proprio nomine Brasilia, Lusitanico paret Imperio, Paranáo flumine, cui ab argento est nomen, quinto & tricesimo gradu finitur: ex quo mendum in libros nostrorum apparet irrepsisse culpa, vt videtur, Typographorum, in quibus pro triginta quinque, quadraginta quinque legimus. At Cosmographorum tabulæ, & nauigantium obseruatio argentei fluminis ostium, quò extrema pertinet Brasiliæ cuspis, in 35. gradu nobis indicant. Ad Orientem, quà Hesperiis Africæ litoribus obtenditur, immani tractu Oceano alluitur: ora ipsa maritima multis sinibus, quà maioribus, quà minoribus, æquis fermè inter se spatiis distributis serratæ frondis instar, quasi arte discissa tota. Accedunt crebra, & ingentia flumina latis admodùm alueis, & ingenti aquarum mole labētia; quæ cùm in mare se exonerant, patentes nauigiis, & cōmodos pleraque tū ad quietā stationem, tum ad flumen subeundum aperiunt sinus. Intus ad Occidentē altissimis mon

montibus includitur; qui eam perpetuo iugo quasi sinu complexi, videntur à reliquis Peruuij partibus auertere. Terra ferax, & benigna, & grata amœnitate delectabilis; frondosæ syluæ foliis nunquam deciduis perpetuò vernant: & quamuis ex spissa arborum vmbra; vallibus paludosis, & vastis aquarum lacunis, vnde ingentes amnes effluunt, vapores ascendant cœli salubritati infesti, qui in pluuiam, & rorem soluuntur, maximam tamen anni partem lenes ventorum flatus sub meridiem à mari exurgunt, qui in mediam vsque noctem spirantes omnem cœli discutiunt grauitatem: ita vt oriente Sole cœlum subitò purum, nitidúmque reddatur. Tum earum mercium abundat copia, quarum in nostras terras inuectione Europa nostra redditur beatior. Omnino si naturæ dona spectes, non facilè in omnibus noui orbis terræ partibus, ac ne in nostro quidem orbe parem felicitatem reperias; vt iamdudum constet errare Physicos, qui mediam hanc regionem Solis accessu exustam, hominum vsui à natura negatam prodiderunt.

Brasilerum vitia.

VERVM tanta hæc cœli, ac terrarum commoda haud disparibus incommodis cõpensantur. Primùm, nulla humanæ naturæ verecundia, bestiarum more nudis prorsus corporibus incedunt viri, fœminæque: deinde hominũ ingenia hebetia; & inhumana; vt etiam humanarum carnium esum in sum-

ma habere lautitia non horreant, tantùm in vetere corroboratáque bona, prauáve consuetudine situm est: atque inter cultum legũ, barbarámque licentiam ad iustitiam, honestatémque inter homines retinendam, & belluinam stoliditatem, feritatémque propagandam interest; etsi non eadem naturæ improbitas vbique: éstque vbi plus, minúsve crudelitas grassetur. Quãquam inducta iam in gentem Religione, paulatim, etsi magno cum labore, ad humanitatem condocentur. Cæteri, qui nondum Christiana Religione suscepta, oram accolunt maritimam, longa iam cum Lusitanis consuetudine mitigati, sensim & ipsi ad humanitatem inflectuntur, etsi suopte etiã ingenio minùs feri, minùs asperos habeãt mores: ac, nisi iniuriis exasperentur, amicè nostris cum hominibus societatem seruent; neque à iustitiæ legibus abhorreant, faciléq; ad Christianã Religionem afficiantur; sed constantia desideratur. Certas, fixásque fere sedes habẽt; nec facilè tædio loci solum vertunt. Commercia qualiacunque habent, & amicitiæ iura populi cum populis, vici cum vicis, si nulla inter eos oboriatur offensio, seruant inter se. Non idem omnibus ingenium, qui mediterranea tenent. Videas multos eorũ populos iis, quos diximus, similes, quietos, faciles, amicos amicis: contrà alios ita asperos, & efferatos, vt ipsam hominum naturam odisse videantur. Immites, iracundi, truculenti, sanguinarij, ferarum more nulla iura norunt, nisi subitò co- *Tapuya.*

ortam pro re nata libidinem. Non facilè gentem aliam reperias, de qua illud veriùs dici poſſit: *Homo homini lupus*, ſeu, *draco magis*. Eos Tapuyas vocant: quod nomẽ ipſorum lingua gentem ſylueſtrem ſonat. Hi non cum Luſitanis tantùm, ſi ad ipſos penetrent, ſed cum ſuis etiam gentilibus, qui cum Luſitanis pacẽ habent, bella gerunt. A cæteris Braſilis conſiliis, conſuetudine, conuictúque ſeiuncti, inuiſi omnibus, omnibus formidini, longè à mari varias in terras diſperſi ſedes habent, mutántque ad libidinem.

Carigij. OMNIVM facillimi, mitiſſimíque, atque ad cultum ſua ſponte proni ſunt Carigij. Hi antiquo inſtituto vni ex omnibus Braſilis viri, fœminæque vtuntur indumentis ex goſſipio ipſorum more contextis, forma à Mauricis tuniculis non abſimili. Viuunt in tectis, domos ſibi extruunt, agros colunt, mandiocam, leguminaque ſerunt. Forma iis, habitudóque corporis non inelegans, multúmque probanda; multíque inter eos corporis conformatione, ſpeciéque cum Europæis comparandi; vt videatur animus, & ingenium ad bene conformandum corpus; aut animi organum corpus ad animi, ingeniíque perpolitionem quandam vim habere. Qui ea loca luſtrarunt, eos in ea Braſiliæ parte deſcribunt, quæ infra Capricorni tropicum deſcendit: viginti circiter leucis diſtant à mari; vnde ad montes, quos incolũt, eſt ita aſper aſcenſus, & erectus, vt niſi

ſtirpes,& enatarum arborum ex humo prominentes radices ſcalarum præbeant vſum, nullus ad eos ea parte pateat acceſſus. Sunt qui eos in interiore America Paraquarij fluminis accolas facere videantur: eorúmque circiter ducentos, vt Chriſto nomen darent, Hiſpanis nonnullis ducibus, itinere ſexcentorum millium paſſuum in Braſiliam ſuſcepto à Barbaris Chriſtianæ Religionis nomine interfectos ferunt. At Iacobus Monterius Societatis Sacerdos, qui proximè anno ſalutis CIƆ IƆ CX. Emmanueli Limæ Societatis in Braſilia Viſitatori adiunctus eſt comes; quíque præſens loca cuncta adiuit, & teſtis oculatus peritè, & ad amuſſim Coſmographorum deſcripta ad Antonium Maſcareniam pro Luſitania Claudio Aquauiuio Præpoſito vniuerſæ Societati generali à conſiliis hoc tempore Aſſiſtentē tranſmiſit, eos in Braſilia non longè à Piratininganis montibus ſedem habere demonſtrat. Cum eo reliqua Carigiorum, & eorum, qui de Societate ad Carigios profecti ſunt hiſtoria: multæque noſtrorum hominum epiſtolæ per ea tempora in Braſilia datæ conſentiunt. His vt adhæream ſuadet ratio. Nec mirum è proximis Paraquariis Hiſpanos tranſcenſo montis iugo, ad Carigios penetraſſe; ſi quidem legimus in Peruuianis literis noſtrorum anni milleſimi quingenteſimi nonageſimi ſexti, veniſſe Sanctam fidem vrbem Paraquariorum cum aliis è Societate magno cum eius ciuitatis bo-

no Leonardum Arminium Neapolitanum totius eius comitatus præsidem. Quare potuêre Hispani è Paraquariis in Brasiliam transgressi, Carigiis Christianæ Religionis studio incésis, auctores esse, & comites ad Sacerdotes Societatis perquirendos; & hi sexcenta passuum millia conficere: vtrique verò sui fusione sanguinis, illi Baptismi gratiam, hi suæ fidei, consiliorúmque suorum præmia anteuertere.

POST hanc cædem venêre alij ex eadem gente magistros Christianę Religionis accersiturn: missíque sunt è sede S. Vincentij duo egregia sanctimonia viri, Petrus Corréa Sacerdos, & comes illi datus Ioannes Sosa, vterque Lusitanus, vterque in Brasilia versatus, & linguæ, Brasilicarúmque rerum bene peritus: sed Corréa florenti in fortuna, magnis relictis opibus; Sosa humili vitæ genere insignem adeptus Christianæ integritatis laudem primo vterque Societatis in Brasiliam aduentu omni humanarum rerum spe præcisa, & humanorum consiliorum vinculis abruptis, Christi famulatui in Societate se addíxerunt; in qua ita virtutum omnium exemplo cunctis se probarunt, vt digni primis illis temporibus, digni integerrimo illo Patrum cœtu censerentur. Hi magno cum fructu aliquandiu inter Carigios versati, ingentem eorum numerum ad Christum adduxerunt; latéque in dies Religio propagabatur. Sed zizaniorum sator Diabolus aliquot è popularibus

Petrus Corréa, & Ioannes Sosa ad Carigios missi.

instigauit; qui vel nõdum Christianam Religionẽ susceperant, vel, vt semper inter bonos aliqui sunt degeneres, in ea parum firmi tãtam integritatem, & vitæ innocentiam, quantam duo egregij magistri pietatis in gentem inducebant, perosi, confictis perfidi hominis criminationibus, quasi in Carigiorum perniciem validam armatorum manum paratam haberent, eò pellecti sunt, vt magno cum rei malo Religionis, & veritatis Doctores interimerent. Hæc Nouembri mense anno humanæ salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto contigêre, biennio post Anchietæ aduentum in Brasiliam: cùm illo ipso anno primùm è Vincentiana sede ad nouale illud proscindendum venissent. Quid ex eo tempore cum Carigiis actum sit, nullæ nos docent literæ: sed apparet ex iis, quæ per ea tempora nostri scripsêre, operarum paucitate, & magnitudine operis difficillimi continendi Neophytos, ne ad veterem prauitatem redirent, Catechumenósque à feritate abducendi, quibus maximè rebus in Brasilia tenebantur omnes impliciti, rem non tam omissam, quàm è manibus elapsam.

Tentata iterum eadem profectio ad exitum adduci nunquam potuit, nempe Tartarea potestas eo maiore conatu huic consilio aduersari contendit, quo maior inde fructus expectãdus. Proximè anno 1610. cùm Emmanuel Lima Visitator cum suo comite Iacobo

Monterio ea loca circa Piratiningam pro ſuo munere obiret, venêre ingenti numero Carigij ad Patres Societatis euocãdos: decretáque erat ad eos expeditio; ſpes erat è gente ad pietatem, & humanitatem prona magnæ meſſis animarum. Rogandus Dominus, vt incolumes adducat operarios in meſſem ſuam; & plantationi, irrigationíque adſpiret, détque incrementum, quod paratæ ſegetes expectãt. Nec plura ſcitu digna de Carigiis ad annum 1614. Romæ nota erant.

Braſilica terra vitia.

Hæc de gentibus, quæ Religionis lumine orbatę Braſiliam tenent, ſummatim cognitioni dare potuimus. Sed ſunt etiam in ipſis terris, quæ naturæ officiant bonitati, non tam naturæ, quàm incolarum culpâ, crebræ ſyluæ arborum denſitate, & ramis inter ſe implicitis, continenti, denſáque foliorum nube inumbratæ multùm de viriditatis hilaritate deperdunt; oculíſque, ac ſenſibus, Europæis viſoribus aſſuetis adſpectum paulo reddunt triſtiorem. Verùm, ſi quemadmodum aliorum bonorum copia, ita etiam hominum cultu tellus abundet aliquando, ſucciſa ad vitæ vſum, & ad artes arborum crebritate, tota regio reddi poſſit amœnior. At verò continentibus bellis, mutuíſque cædibus vicinis vicinos atterentibus, ac ſeſe inuicem vorando abſumẽtibus, regio hominum infrequentia, terrræ cultu deſtitutæ ſylueſcunt. Pauci tantùm, qui bono ſuo caſu gentilium ſuorum dentes euaſerunt,

ſerunt, ad ſenectutem perueniunt. Sperandum tamen, Deo bene iuuante, inducta, & corroborata penitùs Religione, naturæ ſpecioſiorem faciem, ciuitatibus ciuium frequentiam, & terris cultum ſuum diem aliquando allaturam. Hanc tam incultam, vaſtámque tot commodis, incommodíſque compenſatam regionem ante Luſitanorum æterna memoria dignas nauigationes noſtro orbi, atque adeò hominum memoriæ, ac propè dicam generi prorſus ignotam Diuina prouidentia inopinato euento patefecit.

Brasilia inuenta anno 1500.

POST ſuperatam Luſitanorum virtute ſæuientis Oceani ferociã; & nauigationem per immenſa, & nunquam antea tentata marium ſpatia ab vltima Heſperia ad Indos patefactam, ad rem Luſitanam in India conſtituendam, & Chriſti Euangelium in eam gentem inuehendum, Luſitaniæ Rex Emmanuel idoneam claſſem inſtruxerat. Ei Petrum Aluarũ Capralem, virum & generis nobilitate, & ſua virtute clarum præfecit. Ij Martio menſe anno ab humanæ ſalutis initio quingenteſimo ſupra milleſimum ſe mari commisêre, longéque prouecti, dum Malacias circa Guineæ oras, & furentes æſtus circa Bonæ ſpei promontorium deuitant, longo flexu in Occaſum recedentes, ad terræ conſpectum venerunt, quam initio inſulam putarunt. Accurata dein nauigatione oram eius adlegentes, continentem eſſe deprehenderunt. Huc, obſeruato loco ad tu-

endas naues opportuno, exſcenſionem fecerunt; loco ab ipſius natura *Portus ſecurus* nomen inditum manſit in hanc diem. Ibi 5. Non. Maias ipſo die inuentioni S. Crucis dicato, religioſa, celebríque cerimonia ingens ſtatuta Crux, & Chriſtiano ritu ad aram pro tempore exitatam ſacrificatum in litore. Inde totus ille tractus, *Terra ſanctæ Crucis*, nominatus. Vulgi deinde conſuetudo euicit; vt, mutato ſanctiore nomine, à rubro ligno, quod Luſitani *Braſilum*, Itali *Verzinum* nominant, quo abundat ea tellus, & ad tincturas adhibetur, regio Braſilia, gens Braſili dicerentur. Luſitani, reſartis nauibus, captata tempeſtate, curſum inde ſuũ tenuerunt, Braſilia relicta. Explorata deinde eiuſdem Regis imperio terræ, fructuúmque bonitate per Americum Veſpucium Florentinum, clarum illum nauigationum, & tractandorum marium, ventorúmque magiſtrũ, à quo vniuerſus noui orbis continens Americę nomen traxit, cœpêre, permittente, & probante Rege, è Luſitania tum clari viri, tum omnium ordinum multi, ſpe commodorum pertracti, ad ea loca nauigare: &, vt qui in vacua venêre, quæ quiſque nacti loca ſibi opportuna iudicarunt, in iis ſedem poſuêre, terræque fructibus ſua emolumenta augere: vt magni pretij merces inde magno cum Luſitaniæ, ac totius Europæ bono in noſtrum orbẽ inueherentur; viciſſimque eò noſtræ terræ fruges, ſementes, arboréſque, & iumenta, quorũ vtilitate prorsùs carebant, magno prouentu

com

cõportarentur. Emmanuele inde vita functo, Ioannes eius nominis tertius Emmanuelis F. Regni gubernacula suscepit. Is, cognito, quãti esset eius terræ, gentísque Imperium, ac totius mercimonij rationem ordinare, haud ita multis interiectis annis Martinum Alfonsum Sosam cum classe, ac summo imperio misit, qui suo nomine Brasiliam occuparet; eámque in prouinciæ formam redactam in plures iurisdictiones, seu Præfecturas distribueret. Singulis Præfecturis, coloniisve singuli Præfecti, ducésve constituti. Iis, præter suos, quos quisque è Lusitania colonos deduxerat, terra secundùm maris oram distributa, quinæ fere quinquagenæque leucæ, cuique coloniæ definitæ: oppida in singulis coloniis, Pręfecturísve extructa; ipsæ Præfecturæ ab oppidorum nominibus nuncupatæ. Omnium primam, eandémque remotissimam in ipso pene Brasiliæ extremo ad gradus viginti quatuor in Austrum sibi delegit ipse Alfonsus Sosa, qui toti rei præerat; quam à Sancto Vincentio nominauit; sequutus, credo, emolumentorum, quæ inde præcipuè sperabantur, opportunitatem, amplam enim iurisdictionem ad montes vsque profert, qui Brasiliam à Paraquariis diuidunt. Oppidum ad amplum, & percommodum sinum, qui duabus occupatur insulis, situm est. Intra sinum inter litorum ambitum, insulásque duobus intrans ostiis, curuatus in arcum maris quasi euripus circunfluit, insulis *Colonia S. Vincentius.*

inter ſe non magno freto diſcretis. Sed euripi oſtium, cui oppidum impoſitum eſt, aggeſtis arenis proceſſu temporum penè obſtructum, minutis nunc tantùm lintribus intratur: maioribus verò nauigiis nonniſi per oſtium alterum, circũnauigatis inſulis, eſt iam ad oppidũ acceſſus. Ad cuius claudendas fauces, portúmque turris, quam Biritiocam nominant, extructa eſt. In anteriore inſula oppido proxima, quaſi clauſtrum aditus, oppidum eſt alterum caſtello communitum è regione S. Vincentij, cui à Sanctis nomen eſt: in vtroque oppido Societas IESV cum templo ſedem habet. Ager porrò latè in mediterranea ſe porrigit; oppidáque duo inſignia continet, Conceptionem in litore Itanniæ, decem leucis à S. Vincentio, & Piratiningam, ſeu alio nomine S. Paulum, quindecim introrſum leucis ab eodem oppido S. Vincentio recedens, ad altitudinem trium & viginti graduum cum dimidio ſub ipſo penè Capricorni tropico ſitũ, in montibus aſperi quidem aſcenſus, ſed, vbi altitudinem ſuperaueris, ſoli mitioris, & arborum amœnitate nonnihil inumbrati, tum lenibus, placidíſque fluminibus irrigui. De Cõceptione, & Itannia dicetur ſæpius in rebus Ioſephi de quo ſcribimus.

Oppidum Sancti.

Piratininga oppidum.

PIRATININGA cum ſuis finibus ora videtur eſſe omnium, quæ ſunt in Braſilia feliciſſima, proinde etiam oppidum ciuium frequentia fit auctius in dies: nam vbi ex oppido in

plana

plana descenderis, campestria omnia, latéque patentia cœli benignitate, amœnitate camporum, aquarum riuis, fontibúsque campis Europęis quàm simillima; prouentu etiam longè meliora: agricolarum tãtùm circa sata curam, industriámque desideres. Ea est enim soli fœcunditas; vt triticum nuper ex Lusitania allatum, parca admodùm, & inerti cultura satum, curatúmque suprà quàm credi possit, maiore, quàm in Europa, copia fundatur. Nec dubitãt asserere mensuræ vnius fructum in centenas multiplicari: vt, si molæ non desint, quarum vsus iam parabatur, frumentum ad pinsendam farinam toti penè prouinciæ seges suppeditare possit. Multis etiam, ac perbonis vinetis abundant, aliísque frugum generibus è Lusitania aduectis. Armenta præterea boum, equorúmq; tanto numero fœtificant, vt equi valde boni vilissimarum rerum, galeri vnius, aut geminorum ex panno tibialium commutatione parentur. Fuit cùm vaccæ nouem æris alieni nomine minùs numorum trium aureorum ad hastam licitatorem non inuenerint: tanta est fructuum copia, & pecuniæ, vestiariæque rei inopia in iis terris, in quibus aut prorsùs, aut seminudi homines incedunt. Hęc tamen tam larga naturæ benignitas in campestribus tantùm viget Piratininganis; cuius soli natura, cœlíq; temperies, præter reliquas Brasilicas oras magnam cum terris nostris habet similitudinẽ: nam & hyberno tempore gelu,

prui

pruináque terræ teguntur; subindéque vt montanis finitimæ, vt apud nos fit, consperguntur niuibus; neque æstiua tempora iustis caloribus carent, quod in Brasilia reliqua non fit. Quæ duæ contrariæ suis temporibus affectiones ad satorum iuuandas radices, & fruges ad maturitatem adducēdas in primis prosunt. Et hanc copiosam rerum vbertatem superioribus temporibus ignotam recèns proximorum annorum experientia notam fecit.

ACCEDIT ad cumulum commodorum illud vel maximum, quòd in montibus camporum feracitati imminentibus auri probati in vicesimum tertium gradum cum dimidio fodinæ reperiebantur; cuius vsum ad inaurandi artem percommodum esse experimētum declarauit. Et huius tam benignæ vbertatis iam pridem à primis temporibus indicia non obscura notata in lucem tandem ipsa dies, & hominum protulit industria.

Spiritus sanctus colonia.

SVPRA Sanctum Vincentium curuata in Septentrionem nauigatione Præfecturam alteram frequentauit Vascus Fernandius Continnius à Spiritu sancto nominatam, anno salutis quinto & vicesimo supra millesimum & quingentesimum: quo item anno, aut non ita multo antè credere est, Sosam cum summa potestate in hæc loca venisse. Locus est in gradu 30. in Austrū: tellus est brasili ligni diuersarum specierum, in primis verò balsami admodùm ferax; vnde balsamum hauritur: arbores

res

res ſunt prægrandes & excelſæ, ingenti & ſolido trunco, & bene ramoſæ: non vt in Palæſtina humiles arbuſculæ. Forma nonnullas in Europa facilè ſimiles eſſe dixeris. Harum corticem totum multis vulneribus incîdunt: tum quà hiant ſciſſuræ, goſſipium, ad imbibēdum, qui diſtillat ſuccum, inſerunt; alterníſque diebus exprimunt in vaſa, maſſam illîc officinæ interunt, admiſto balſamo, ex qua globulorum ſerta conficiūnt, qui eleganti opere elaborati, atque in multam duritiem concreti, ad coronas precatorias, roſariáque odoris nobilitate in pretio habentur. Nec fere, præter braſila ligna, & balſama, vlla maioris emolumenti merces huius terræ; etſi ne ſaccari quidem prouentus deſideratur. Pingue ſolum, fertiléque; ſed parum ſtrenuos nactum colonos, minùs naturæ ſuæ reſpondet vbertati.

IN hac quoque colonia ſedem habet Societas IESV, habétque adiunctos vicos aliquos, in quibus eiuſdem Societatis Sacerdotes reſident, genti ad humanitatem, & pietatem excolendæ. Hîc diu verſatus eſt Ioſephus Anchiéta noſtræ ſcriptionis argumentum: & hæc ſedes initium illi fuit adminiſtrationis, cùm primùm ad regendos alios adhiberi cœptus eſt; in eáque ſede vitam finiuit, eiúſque venerandum corpus ſarcophago traditum eſt.

Bahya colonia.

EODEM anno ad Bahyam ſinum peramplum, vbi poſtea Regia ciuitas, Regni caput extructa eſt, Regis ipſius dono ſuam ſedem,

iuriſ

iurisdictionémque collocauit Franciscus Pereria Continnius. Sed de hac cùm ad aduentum Societatis in Brasiliam venerimus, dicendum erit accuratiùs.

Portus securus colonia.

ANNO item 1526. supra Spiritus sancti coloniã infra Bahyã ad gradus 16. Portus securi coloniã, primo Lusitanorũ appulsu, stationéque, & Christiana Religione consecratã tenuit Petrus à Campo. In hac quoque sedem habent Societatis Sacerdotes, qui Lusitanis, indigenísque, ac vicis aliis excolendis dant operam.

HÆC prima Brasilici Regni per Ioannem Regem ordinatio; atque hæ primæ in Brasilia Regiis auspiciis coloniæ à Sosa descriptæ videntur. Et fieri potuit, vt præter has, alias quoque, quæ subinde commemorantur, ab iis, qui primi venerunt, occupatas, Rex ipse ratas habuerit: aliæ etiam ab aliis post primam descriptionem Sosæ Regiis item auspiciis deductæ sint. Nam in suprema Brasilia, quà tota fronte Septentrionem spectat, proxima ęquatori, primum locum tenet Itamaraca item colonia. Vrbs in insula est, angusto freto à continenti diuulsa: hæc præter suos ciues habet in continenti Lusitanici nominis colonos, qui Goyanam vnà cum indigenis incolunt. Præter hos, oppidum Paraíbam cum suis finibus; qui directo in Occidentem tractu ad quadraginta leucas flumen magnum Maranonem attingunt. Hic extremus in Septentrione Lusitanici Regni limes est. Hoc loco castellum

Itamaraca colonia.

omni

omnium, quæ ſunt in Braſilia firmiſſimum, munitiſſimúmque oſtio fluminis, & finium tutelæ impoſitum, cum aliis circà locis ſuo Præfecto, propriáq; iuriſdictione regitur. Atq; hæc oppida in Braſiliæ litore, quà Septentrioni obiacet, cenſentur. In angulo altero, qui Orientem ſpectat, in ipſo flexu ad Auſtrũ, octo infra æquatorem gradibus eſt Pernambucus, omnium quæ ſunt in Braſilia, coloniarum florentiſſima, & maximarum opum, aut certè nulli ſecunda. Ciuitas in ſumma collis planicie non multùm à mari eminet, bonis domiciliis, ædificiíſque extructa; nobilibus ciuibus, & opulentis, ac magno honeſtorum equitum numero illuſtris; vt inter opulentas etiam Europæ ciuitates honeſtum locum tenere poſſit. Portum habet ad ipſius collis radices. Emporium eſt in primis magni nominis, & mercimoniorum copia celebre, & opulentum: nam præter rubri ligni totius Braſiliæ præſtantiſſimi ingentem numerum, centum viginti ſaccararias officinas in ſua dicitur habere ditione; vnde in Europam centum triginta, & centum quadraginta onerariæ ſaccaro onuſtæ cum ingenti negotiatorum, & rei Luſitanæ emolumento quotannis enauigant. Habet præterea Collegium Societatis IESV à Sebaſtiano Rege viginti ex ea Religione capitibus alendis fundatum, cum ſcholis tribus: in quarum prima quæſtiones de conſcientiæ caſibus explicantur; in media Latinis literis iu-

Pernambucus colonia.

uentus

uentus instituitur; in infima literas legere, & formare pueri docentur. Sunt præterea in mediterraneis vici sex indigenarum, admistis Lusitanis, in quibus ex ipsa Societate Sacerdotes resident, indigenarum institutioni, & animarũ curæ. Qui verò in vrbe, & Collegio degunt, præter statas, solemnésque cum ciuibus occupationes, ad alia superioris oræ loca excurrũt Societatis ministeria circumferentes; quod in Brasilia tota Societatis Sacerdotibus solemne est. Primus eam coloniam constituit, eiúsque tenuit dominatum Odoardus Coëlius.

SECVNDVM Pernambucum ad gradus tredecim Bahya, quondam Frãcisci Pereriæ Præfectura, nunc Regia ciuitas est. Inter Bahyam, ac Portum securum ad decimum quartum in quintum gradum sunt Illæi. Eam Præfecturã primus tenuit Georgius à Fighereto Corréa. regio optimi soli; ac, si campos excipias Piratininganos, omnium Brasilia tota feracissimi: rubri ligni, & satiuarum rerum abundans, nec saccarariis carebat officinis: sed Barbarorum infestatione ita attrita omnia, vt propè ad vastitatem regio deuenerit. Erat tamen spes his proximis annis, pacatis iam Barbaris, & parta rebus pace, terræ frugibus, & saccari prouentibus, cùm multa eius opificij instrui possint ædificia, haud longo tempore coloniam reualituram; & in hoc quoque oppido est Societati sedes.

Illæi colonia.

HÆ ad annum humanæ salutis vndequinquage

quagesimum supra millesimum & quingentesimum adhuc in Brasilia erant Præfecturæ cõstitutæ. Interim rubri ligni, & saccari ingens numerus, & metallorum nescio quid è terra S. Crucis, nunc Brasilia nominata, quotannis exportabatur; nouæque subinde venæ metallorum aperiebantur.

ATQVE hæc de locorum natura, sitúque quantùm satis esse visum est, in præsens dicta sint: alia, cùm se offeret occasio, inter narrationem attingentur. Nunc tandem ad ipsum Societatis primum, deinde ad Iosephi Anchiétæ, cuius vnius causâ hæc exorsi sumus, in Brasiliam ingressum accedamus.

ANNO demum 1549. Ioannes Rex non tam Imperij, quàm Christianæ Religionis propagandæ studiosus, cùm in Brasiliam Thomam Sosam Prætorem destinasset, ad continendos in officio Christiani hominis Lusitanos, Ethnicósque indigenas ad Christi fidem alliciendos, non contentus ea Sacerdotum, aliorúmque religiosorum virorum copia, qui cum colonis ex Europa eò traiecerant, statuit è Societate IESV, quæ per ea tempora nata, diuina fauente Bonitate felici prouentu subcrescebat, Sacerdotes aliquot in eã expeditionẽ mittere; permotus maximè fama fructus, quem in eo genere Francisci Xauerij, & paucorum comitum ex eadem Societate labores, & industriam in India, aliisq; vlterioribus gentibus peperisse cognouerat. Igitur petẽte Rege

C

à Simone Roterigio Præposito Societatis in Lusitania Prouinciali, quatuor lecti Sacerdotes, Emmanuel Nóbrega, Leonardus Nunnius, Antonius Pireus, & Ioannes Aspliqueta Nauarrus, magni illius Martini Aspliquetæ patruelis. His additi non Sacerdotes eiusdem Societatis fratres duo, Vincentius Roterigius, & Didacus Iacobæus; Lusitani omnes, præter Nauarrum Aspliquetam. His omnibus datus ex eorum numero Rector Nóbrega, magnæ doctrinæ, & spectatæ virtutis, prudētiæque vir. Et quidem hunc nominatim Rex ipse optauerat, hominem fama sibi notum, antequam Societati se adiungeret, cùm Conimbricæ studiis operam daret, ingenij laude præstantem, & Martini Aspliquetæ, primam in professione sacrorum canonum cathedram tenentis testimonio inter præcipuos probatissimum. Hæc tantula manus ad ingentem omnino syluam expurgandam, colendámque destinata. Aberat sub ipsum profectionis tempus huius consilij ignarus Nóbrega: nam tum fortè varia loca concionabundus peragrabat. Confestim admonitus, cùm omnem festinationem adhibuisset, præuertente nauigandi tempestate, classis ipse discessum anteuerterè non potuit. In nauim igitur Procuratoris Regij, qui eius rei causâ substiterat, receptus, secundáque nauigatione vsus, classem in cursu assequitur; vnáque cum aliis ad Villam veterem ineunte Aprili mense exscenderunt, cùm

Olysip

Olysippone Kalendis ipsis Februariis solvissent.

FVIT Villa vetus, vt apparet, ante id tempus cum portu Præfectura non ignobilis, prope fauces inclyti illius sinus, cui ob egregiam situs, naturæque speciem commune nomen idioma Lusitanicum proprio quodã iure, excellentiáque attribuit Bahyam. Est enim Bahya Lusitanis maris sinus; &, cùm de Brasiliæ locis sermo est, Bahya excellenti quadam [illegible]rogatiua hunc sinum significat. Eum Ioannes Rex Francisco Pereriæ Continnio, vti suprà demonstrauimus, possidendum concesserat, quem Pereria hæredibus reliquerat, &, siue duæ Præfecturæ fuerant, siue, quod vero similius est, in Præfecturam vnam Villa vetus, & Bahya coierant, Ioannes Rex, obseruata postea loci opportunitate, Pereriæ hæredibus digna compensatione remuneratis, Bahyam ad iura Regia traduxit. Igitur mense vno in Villa vetere exacto, ad lectum nouę vrbi condendæ locum intra sinum ipsum, duobus inde milliariis est itum; eóque translata multitudo, paucis in veteri sede relictis, quibus locum deserere haud fuit commodum. Locus vrbi lectus in summo colle intra sinus ostium, portui imminens, vrbi à Saluatore nomen inditum.

IAM sinus ipse ea pulchritúdine est, naturæque præstántia, vt nihil ad adspectum amœnius esse possit. Videtur in eum effingendum *Bahyæ descriptio.*

natura ad lasciuiam vsque artis vires contendisse: eius ambitus in triginta circiter leucas circumagitur; plus viginti in eo peramœnæ visuntur insulæ, frequentes penè omnes, & ad cultum, fructúmque opportunæ: plus quadraginta saccarariæ officinæ circà numerátur. In eum cùm fluuij alij, euripíque è mari exscédentes, vagóque, ac multiplici flexu in mare remeantes, terram iucundo prospectu variè discindunt; tum duo ingentes amnes, Paraquasurius, & Siriginus eò se exonerant, qui omnes, quasi certamine suscepto, pro se quisque prospectus contendunt augere dignitatem. Litora omni conchiliorum genere, quæ grata sunt esui, referta; mare ipsum piscatu abundans: &, vt nihil desit ad oblectationem, certo anni tempore à Iulio mense ad Octobrem balænarum greges quà maiorum, quà minorum eò se inferunt; &, velut opes suas ostentantes, suam quæq; prolem præ se agunt: tum blando discursu variis lusibus oberrant litora, sæpéque saltu è fluctibus se tollunt; rursúsque quasi palæstra exercitatæ, multa cum elegantia in vndas se demergunt, emergúntque, & quasi hominum amore captæ, familiariter inter nauigia se inserunt. Diceres eas his quasi choreis hominum probationem, plausúmque captare. Ad hæc naturæ commoda illa etiam benignitas, quasi cumulus accedit. Extra sinum ante fauces vtroque in litore tum ad dexteram, tum ad læuam non cõtemnen-

da electri vis, seu ambræ colligitur; non quidem illi similis, quod apud nos in Septentrionis oris ex arboribus exsudat; sed quod præter vulgatum ambræ nomen, commune cum illo habeat nihil. Colori nullus est honos, ad odoramenta adhibitum magno in pretio est; vt pari æstimatione cum auro pendatur. Vnde gignatur, incertum. Est illud tantùm obseruatum; massam liquidam in fundo maris, sensim concretam, cautibus adhærescere, coloremq; induere ferrugineum, in atrum vergentem: albi etiam coloris non rarò inuenitur; maioris etiam pretij; è cautibus postmodùm æstu maris auulsam, quod piscium, marinarúmq; auiũ escæ superest (incredibile est enim omne genus piscium eius cibi quàm sit auidum) in litus eiici; ibi etiam à testudinibus, cancris, aliísque eiusmodi bestiolis auidissimè vorari: exiguam omnino partem in vsum hominum relinqui. Hoc spectando theatro, & speciosa naturæ ostentatione vrbs ipsa beatior. Hæc summo in colle, porrecta planicie explicata quatuor firmis castellis munitur. Infrà portum habet, quantumuis magnarum classium commodè capacem: locum ad opportunitatem omnem aptiorem, aut oculis nobilius oblectamentum non facilè alibi reperias; vt ex vsque Belgio pingendi nobiles artifices eò venerint ad locum contemplandum, tantùm vt eximiam speciem ad pascendos oculos in tabula proponant. Hic locus lectus Regni sedes,

Ambra odoramentum.

Lusitanorum conuentus princeps,& vniuersæ caput iurisdictionis tum Regiæ, tum Ecclesiasticæ. Hîc etiam Collegiata, & Cathedralis Ecclesia post annos aliquot cum suo Episcopo sedem habuit: ex eóq; tempore firma Regia potestate in Brasilia, forma Reip. constituta.Sed nos ad vrbis iam fundatæ, & constitutæ ciuitatis recésenda commoda sensim deuenimus, nunc ad ipsa eius primordia redeamus;&,primo Societatis IESV in Brasiliam accessu cognito, eius progressiones ad Iosephi Anchiétæ aduentum percurramus.

Vrbs Saluator ad Bahyam conditur.

Loco vrbi condédæ designato,& sua cuique areæ parte ad ædificandum attributa,Patribus quoque Societatis IESV,& templo excitando,& ædificandis ædibus locus assignatus. Sed illorum prima cura fuit Barbarorum animos ad nouorum hospitum amicitiam adiungere,atque ad Dei rerum omnium conditoris cognitionem, Christianámque Religionem allicere.Et sanè non tam fera, duráve ingenia incolarum his in locis, quàm qui primi ad has terras appulerunt,nacti sunt .An quòd suapte natura minùs ab humanitate abhorrerent? an aliqua cum Lusitanis consuetudine nonnihil mitigati? Nam etsi certum Regem,

Brasilorum mores.

cuius imperio regantur,nullum habent,vicatim tamen distributi habitant, singulísque vicis vnus aliquis,si minùs potestate, auctoritate certè præstat cæteris. Ita siue fixam sedem habeant, siue vagentur, vt grues, & cerui, aliquem

aliquem gregis sui sequuntur ducem. Ita quot sunt vici, ac pene familiæ, tot quasi syluestris plebeculę Respublicas esse dixeris. Conspirãt tamen alicubi vici multi quasi eiusdem pagi, in gentem vnam, totáque natio in gentes plures diuisa, nullam tamen ciuitatis formam habet, nullas leges, conuentus nullos, commune consilium nullum, nisi quod fortuita cuique libido suggessit temerè: ita & sedes mutant, & bella gerunt inter se, vt cuique libitum fuerit, aut subitò subcrescens ira animos inflammarit. Raro admodùm cõtingit, vt communi consilio publicè aliquid aggrediantur. Similitudinem nonnullam agnoscas in vaga illa hominum gente, qui è fæce Ægyptiorum, & arenis Libycis se prognatos blaterant, quos in Europa Zingaros vocamus: qui etiam æneo colore è Brasilica videntur cognatione profecti. Sed Zingari proni sunt ad furta, à quibus Brasili abhorrent. Zingari vitant bella, quibus se mutuò Brasili consumunt. Vtuntur nostris indumentis, & tenuia quædã exercẽt opificia, quibus pecuniolam cogunt. Brasili nudi, inertes, operæ inimici, nulla industria alia, nisi venatu, piscatúq; vitam sustentãt in diem. Verùm qui circa hæc loca ad Bahyam versabantur, lõgo Europæorum vsu emolliti, multùm iam de insita barbarie detriuerant: proinde quieti imperio parebant; & sermones de Deo, diuinísque rebus libenter audiebant. Patres ad suos vicos adeuntes humaniter excipiebant; *Zingarii.*

eoſdem vicos alios obeuntes multo cum obſequio proſequebantur: noſtrã humanitatem, moréſque placidos amabant; admirabantur ſolertiam, literas maximè ſuſpiciebant, nobíſque ſe ſimiles eſſe etiam in Dei cultu peroptabant. Ita in extruenda vrbe adiutores Luſitanis ſe præbebant. Sed non facilè ab inſita feritate, & corroborata per omnem mundi ætatem prauitate auellebantur penitùs. Pueri tantùm, quibus nondum per ætatem altè impreſſa barbaries erat, planiúſque ex eorum ingeniis naturæ lumina emicabant, mirum in modum noſtra conſuetudine, noſtráque inſtitutione tenebantur; & fere ipſis parentibus non inuitis, multis etiam probantibus: ita vt non Chriſtianæ diſciplinæ præcepta tantùm, ſolemnéſque precationes, quas ſuos poſtea edocerent, ſed Luſitanicam etiam linguam, & noſtras literas magno parentum gaudio condiſcerent; vt appareat barbariem, & prauitatem non à genere, neque à locorum, cœlíve natura; ſed à praua inſtitutione, fœdáque conſuetudine hominum moribus adhærere. Hæ plãtæ ſumma cura ad omnem probitatem, humanitémque læto prouentu excolebantur; ipſóque initio eorum lecti greges, & quaſi ſeminaria inſtituta. Quod cõſilium fuit ad multas vtilitatẽs opportunum: nam & ipſi primùm belluino illi vitæ generi ſubducebantur; & ad continendos in fide parentes, & gentiles eorum, res erat adprimè expedita: nam paulo adul-

Pueri ad humanam inſtitutionem faciles.

Puerorum ſeminaria inſtituta.

adultiores facti, nostræque Religionis mysteria edocti, propria lingua, quæ didicerãt, suos edocebant; carminéque catechistico delectabant. Et cùm Patres indigenarum vicos excurrebant; illis se comites addebant, & cùm interpretum, tum catechistarum munere percommodè fungebantur; vsque eò, vt dictatas interdum gentili lingua conciunculas explicarent. Quibus rebus incredibiliter ipsorum parentes lætabantur. Ita factum est, vt breui, præter pueros, non contemnendus, vt se dabant initia, adultorum numerus ad Baptismũ idoneus legeretur. Reliqui minùs in sua feritate crudeles, sensímque ad vorandos homines minùs proni: quanquam in hoc genere non nisi quos aut ex rixa, aut in bello cœperunt, occiderúntve fere solemne est iis comedere. Quod nõ magis edacitatem, quàm iram, odiúmque explendi causâ faciunt: nam quos captos hostiliter abducunt, diligenter custoditos, ac multa sagina refertos, præpingues gulæ sacrificant, genialitérque inter se festa cum lætitia, ac tripudio conuiuantes absumunt. Et cùm veniunt vel morbo, vel ætate ad extrema, intelligúntque sibi esse moriendum, queruntur iniquo animo se mori, nisi aliquid ex inimicorum carnibus mandendum sibi detur. Ita comparati animo ad diuinæ iustitiæ tribunal sui mali ignari miseri deueniũt, alioqui sanctam societatem inter se amicè, fideliterque conseruant. Matrimonia cùm cer-

Quatenus humanarum carnium esu vtantur Brasili.

Coniugia Brasiorum. certa nulla habeant, sed quam quisq; nactus est mulierem, vnam, vel plures, tandiu cum illis viuat, quandiu cum vtrisque bene conuenit, orto dissidio ad libitum faciāt diuortium: multi tamen Patrum præceptis obtemperantes, firmum cum vna matrimonium constituebant. Hæc primo quatuor Sacerdotum accessu facta sunt.

Patrum Societatis labores & ærūna. INTER hos labores non omissa cura est extruendi cum templo domicilij. Sed neque erat, vnde fabri, operæve accerserentur, singulis satis supérque in suo opere occupatis; neque pecunia in sumptus suppetebat: quò fiebat, vt & opus ipsi exsequi per se, & materiam è sylua suis manibus cædere, humeris conuehere, aliorúmque exemplo, ea, qua poterant arte, componere cogerentur: &, vt erant magna præditi industria, vsu cogente, paucis diebus fabrilem tum lignariam, tum cęmentariam æquè atque periti magistri exercebant. Quibus in laboribus pauculis illis, quas ex Lusitaniā attulerant, vestibus detritis, ac laceris, breui tēpore excalceati, ac seminudi, vtroque in opere, & disseminandi verbi Dei, & extruendi ædificij versabantur. Sed obsoletus, lacérq; vestium habitus inter homines nudos verbū Dei prædicantibus nitor erat; vt dicere illi possent, qui euangelizabantur Euangelistis suis; *Vestimentum tibi est: esto Princeps noster.* Accedebat & illud incommodum omnium durissimum, quòd omni apparatu destitutis

quo

quotidianum victum mendicatò quærere necesse erat. Sed haud multò interiecto tempore Prætoris cura illorum inopiæ subuentũ est.

Christianorum nostratium corrupti mores.

CÆTERVM in re Christiana procuranda non minùs primis temporibus cum Christianis, quàm cum Barbaris, illis negotij fuit. Et quidem eos, qui cum classe venerant, non magnum fuit continere in officio, integros adhuc è Lusitania asportatos, & nulla externorum morum contagione inquinatos: qui verò à primis temporibus in has terras transierant, longo multorum annorum decursu Ecclesiastico Pastore, Doctoréque bono destituti, licentiæ assueti, multùm à Christiana integritate degenerauerant: mira Religionis negligentia: Christiani hominis officij nulla cura; nullum nisi augendæ rei studium, & voluptates comparandi. Nullum iniuriarum genus in indigenas non iustum putabatur: eos dolis circumuentos excipere, iniusta detinere seruitute, modis omnibus vexare, nulla religio; quinetiam impedimento erant, quòminùs ad Christianam Religionem vocarentur, ne potestate eos diuexandi priuarentur. Adhæc ancillarũ, pellicúmque greges Barbarorum more alere decori erat. Episcopus per id tempus nullus, nullus Antistes, Ecclesiastica potestas nulla. Illi ipsi, qui prohibere debuissét, qui ex Europa magistri morum venerant, socij in scelere, hortatores erant ad iniuriam: licere impium genus, Christiano nomini infestum omni contume

tumelia afficere. Ita praua doctrina non modò scelera fouebant, sed multa etiam audacia vera docentium conatibus aduersabantur. Erant mancipiorum, tum seruorum, tum ancillarum greges, quos contra ius, fásque quà dolo, quà rapto occuparant, dimittendi; erant ipsi Christiani ab illorum rapina, atque ab iniuria auocandi; quorum vtrumque, vt nouũ, & ad eam diem ipsis inauditum, morte grauius existimabatur. Multi præterea è tenuioribus, & ex infima fæce in tãta Religionis negligentia, & effrænatæ libidinis licentia, quod illi genti pronum est, Barbarorum consuetudine, & ipsi efferati in mediterranea secesserãt; ibíque inter Barbaros Barbarorum more viuebant, Christianam propè Religionem obliti. Et hi quoque ad suos fuêre reuocandi.

Malefici inter Barbaros Patribus aduersantur.

SVPER hæc omnia erat etiã propria, & quasi domestica Barbarorum scabies, & rubigo exterenda. Malefici inter eos, qui cæteris audacia præstabant; impostores hebetissimi se Sanctos, & deos faciebant: vana multa pollicebantur, prædicebántque euentura, & cùm absurda multa stultè blaterarẽt, illorúmque mendacia tantùm non manibus tenerentur; tanta tamen est in gente hebetudo, vt illis nihilominùs fides haberetur. Hi modis omnibus populares à Patrum cõsuetudine auertebant; Patres id moliri, vt, vel deceptos in seruitutem abducant, vel iis exitium, extremámque

mámque perniciem parent. Enimuerò in tam alta barbarie non vsque eò infans impietas fuit, afflatu præsertim Tartareo adiuta, vt non interdum aliquid ad persuadendum non ineptum proferat. Et hi quoque fuêre superandi. Sed magna vis est veritatis, diuina præsertim gratia fauente. Constantia tandem, & diuina ope Patrum labores promouente, cœperunt hæc quoque monstra ferocia mitescere: multi enim è nostratibus reprehensionum grauitate permoti, ipsa præsertim æquitate causæ perspecta, diuina affulgente luce, probare tandem cœpêre, quod iniquo antè animo ferebant. Ita multi reuocati ab iniuria, multáque contra ius, fásque occupata seruitia manumissa; exactísque pellicibus, legitima matrimonia coniuncta multa: tum qui cum Barbaris viuere assueuerant, non sine magno labore ad Christi vexilla reuocati; & magna quoque ex parte harioli compressi. Et, quoniam malum longè per omnes oras emanarat, rebus vtcunque ad Bahyam compositis, fuêre Patres in Præfecturas alias dispertiendi. Leonardus Nunnius cum Didaco Iacobæo ad S. Vincentij coloniam profecti, ibi hæserunt. Eodem fermè tempore Emmanuel Nóbrega Pernambucum venit. Vtrobique Dominicus ager iis, quas dixi sentibus expurgandus. Ita, diuina fauente ope, post multos exhaustos labores, satæ segetes fructus lætiores protulerunt. Vtrobique locus lectus extruendis

In S. Vincentij Præfectura, & Pernambuci sedes Patribus datur.

Socie

In Illæis, Portu securo, & Spiritu sancto coloniis, Societati sedes datur.

Societati ædibus, & templo. Cæteri Patres cùm in Bahya reſiderent, cæteras circà Præfecturas, Illæos, Portum ſecurum, & Spiritum ſanctum obeuntes, agrum Dominicum quotidie lętioribus frugibus fœcundiorem reddebant. Interim in his tribus Præfecturis domicilia Societati ſunt extructa, & puerorum indigenarum ſeminaria magno cum rei Chriſtianæ fructu legi cœpta. Sed Aſpliquetam præcipuè totum peregrinationes ad Barbarorum vicos etiam in mediterraneis longè poſitos abripiebant. Et, vt olim Paulus ad Gentes edocendas; ſic ille præter cæteros, ad Barbaros erudiendos diuino inſtinctu lectus videbatur. Ipſorum idioma, quòd quandam cũ ſuo gentili ſimilitudinem habere videretur, omnium aptiſſimè perceperat. Sic, quocunque ſe conferret, magna vbique gratia excipiebatur. Fructus etſi non par labori, aliquid boni tamen ad rem Chriſtianam ſemper afferebat: nam, quamuis non omnibus, qui iam capaces eſſent, Baptiſmum ob eorum feros mores, & inconſtantiam credere auderent; multi tamen in ipſo mortis confinio baptizabantur, & pueri ad ſeminaria legebantur. Tum dilatum ipſum Chriſtianæ rei votum ſenſim illós ad ſuæ feritatis odium afficiebat, Subinde tamen Patres ſtatis temporibus ad Chriſtianorum loca concionibus, & Sacramentorum adminiſtratione fidelibus excolendis ſe referebãt. Hoc Chriſtianæ rei fructu

primus

primus post in Brasiliam aduentum annus circumactus.

ANNO postmodùm millesimo quingentesimo quinquagesimo quatuor alij Sacerdotes auxilio missi, Saluator Rotericus, Franciscus Pireus, Emmanuel Payua, & Alfonsus Blasius: subindéque alij quotannis mittebantur. Aucto operarum numero, auctus etiam laborum fructus: multísque in locis Societati sedes constitutæ, & domicilia, diuersoriáque variis in oppidis, vicisque tum Christianorũ, tum Ethnicorum extructa. Addita prætérea seorsim à frequentia Oratoria, paruáque sacella, tum ad Societatis vsum, tum ad pietatẽ laicorum excitandam: ad quæ & quisque priuatim ad orandum commeare, & è vicis, oppidísque supplicationes pro tempore agmine ire consuescent. Aucta prætérea etiam puerorum seminaria, ad S. Vincentium, ad Spiritum sanctum, ad Illæos. Sed in vrbe Saluatore ad Bahyam ducenti circiter indigenarum filij alebantur, qui omnes vsu linguæ, & suorum consuetudine ad suæ gentis homines ad Religionem alliciendos, magno erant Patrum laboribus adiumento. Res denique Dei beneficio secundiore in dies cursu procedebat, & Christiani veteres non ab iniuria modò, sed à vitæ quoque prauitate se ad Christianam pietatem referebant: ita vt non pauci rerum Brasilicarum, Brasilicíque idiomatis bene periti, diuino instinctu permoti, Societati

Anno 1550. quatuor alij Sacerdotes veniunt.

Domicilia Societatis alia extructa.

Puerorum seminaria.

tati IESV se addixerint; bonósque, ac strenuos tum ad peregrinationes, Barbarorúmque institutiones, tum ad aliarum rerum, linguæ præsertim percipiendæ Patribus adiutores præbuerint.

HIS supplementis aucta Societas maiore contentione ad Barbarorum conuersionem incumbebat. Itaque & peregrinationes crebriores susceptæ, & in gentis interiores fines penetratum maiore semper cum Religionis propagatione; ita vt etiam inter Barbaros, & vici, & Ecclesiæ Christianorum censerentur; gregésque catechumenorum ad Baptismum instituerentur. Neque interim Christianorum veterum, apud quos omnia penè iam erant in tuto cura neglecta, sed vitæ exemplo Socij, doctrina, concionibus, aliísque Societatis ministeriis omnes ad Christiani hominis officium incitabant.

Anno 1553. *Iosephus Anchiéta cum aliis venit in Brasiliã.*

HOC rerum statu, cùm Religio maiora caperet in dies incrementa, anno eiusdem sæculi tertio, & quinquagesimo è Lusitania superuenêre Sacerdotes tres, Aloysius Grana, qui Conimbricense Collegium Rector administrarat, Blasius Ludouicus, & Ambrosius Pireus, & cum his fratres quatuor, Gregorius Serranus, Ioannes Gonzalus, Antonius Blasquius, & omnium natu minimus, tãquam Isai filius lectissimus, per eam, quam antè dixi occasionem, Iosephus Anchiéta. Aucto iam in Brasilia Sociorum numero, expedire visum

est,

est,familiam vniuersam in Prouinciȩ formam redigere. Ergo Prouinciale regendi munus Emmanueli Nóbregæ demandatum. Is quo tempore Anchiéta cum comitibus Bahyam tenuit,S.Vincentij morabatur:ibi enim per id tempus, nullo adhuc in Brasilia Collegio constituto, Sociorum conuentus versabatur; &,cùm scholæ adhuc nullæ, nullíque magistri haberentur, Præpositi Prouincialis, viri inter eos doctrina, & prudentia insignis, responsa, præscripta, institutáque scholarum, & Collegiorum instar erant. Hunc quoque Anchiéta,postquam se ex morbo, & nauigatione recreasset,Bahya euocatus, primus omnium è Societate in Brasilia Latinas literas docere cœpit. Schola instituta est Piratiningæ. Auditores habuit è Societate nonnullos,& valdè bonum numerum Lusitanorum adolescentium Quo in munere magno cum discipulorum fructu, & probatione omnium per annos aliquot se exercuit:sed maior opinione fuit labor. Non erat tum ea copia librorum in Brasilia, vt singuli discipuli suos proprios codices, vnde Grammaticæ præcepta discerent, Latinæque linguæ, & rerum aliarum obseruationes haurire possent, haberent.Huic incommodo magister (agnosce miram in adolescente charitatem) suo labore subueniendum ratus, sua manu iis, qui carebant,in libris papyraceis, quæ discenda forent,descripta dabat. Huic operæ, quoniam

Iosephus Anchiéta primus Latinas literas docet in Brasilia.

distributæ in horas singulas exercitationes diurnum tempus excludebant, nocturna somni tempora, nondum editis Societatis legibus, descriptáq; disciplina, addicebantur, vt bene sæpe noctes, quantũuis longæ essent, in matutinum, cùm diurna repetenda esset opera, insomnes traherentur. Hac suscepta consuetudine, ita deinde corporis naturam obtemperantem habuit, vt, quandiu vixit, in somnia nunquam illi grauis fuerit. Inde tam familiaris illi postea, & vsitata per multas horas in preces pernoctatio. Sed haud dubiè non sine diuina ope factum est, vt adolescens, recèns è morbo, & periculoso, & sæua pertinacia diuturno, tanta cum corporis vexatione, tam laborioso, atque ærumnoso operi par fuerit. Adiecit inde animum ad Brasilicam linguam addiscendam: quo in studio tantùm profecit, vt non modò peritè, promptéque loqueretur; sed artem etiam Grammaticam eiusdem linguæ conscriberet; quæ post aliquot annos ab ipso, aliísque idiomatis bene peritis recognita, & aucta in Lusitania typis excusa, magno compendio eorum, qui ad hanc Brasilicam excolendam vineam se conferunt, postea fuerit. Haberi enim cœptæ sunt in Collegio Bahyensi ad eos, qui eò veniunt, quotidianæ scholæ: quò fit, vt non magno labore breui omnes ea se lingua commodè exerceant. Accedit & illud commodũ, quòd ita ordinata est, vt paucis obseruatis dialectis,

Brasilicæ linguæ Grãmaticam, & alia Brasilico idiomate scribit.

ctis, communis ea lingua sit multis aliis nationibus, quæ mare accolunt, ab ostio Maranonis fluminis per omnem maritimam oram vsque ad Paraquarios, qui in continenti Hispanici Regni sunt, intra Peruuium. Neque his finibus ingeniosi se continuit industria adolescentis; sed ad vltiora se porrexit: nam & Dictionarium etiam ordinare aggressus est. Christianam doctrinam, pleniorémque Catechismum in eandem linguam transtulit: Dialogos etiam per interrogationes, & respõsa, quibus Religionis mysteria scitu digna explicantur, ad catechumenorum exercitationes eodem idiomate conscripsit. Institutionem etiam ad interrogandos inter confessionem pœnitentes. Syntagma quoque monitorum, quibus morientium animi extremo illo tempore confirmantur: & hæc omnia dum quotidianarum scholarum occupationibus teneretur. Magnum vtique, pręsénsque Societatis hominibus instrumentum ad sua exercenda ministeria comparauit. Et, vt erat studio ad rem diuinam promouendam indefesso, & studio par ingeniũ, industriáque suppetebat, ad auertendos à lasciuis cantionibus Christianos veteres, Neophytósque, & catechumenos iucundo oblectamento ad pietatem incitandos, contulit se ad pia conscribenda carmina. Erat ille linguarum quatuor, Latinæ, Lusitanicæ, Hispanicæ, & Brasilicæ bene peritus. His omnibus se scribendis ver-

ſibus multa cum induſtria exercuit. Res illi ſucceſſit ad votum: nam & laſciuas cantiunculas, quæ vulgò canebantur, in pia cantica conuertit, & nouos ipſe cantus, à ſe multa cum venuſtate compoſitos in vſum induxit. Quæ ita omnium magna gratia excipiebantur, vt iis interdiu, noctúque aſſiduè plateæ, vicíque porſonarent; in Eccleſia etiam inter catechiſtica cantica decantarentur. Quæ res omne genus hominum tum noſtratium, tum indigenarum ad piè Deum venerandum excitabat. Dramaticum etiam genus, rem omnino nouam, neque vnquam his in oris cognitam, Deo maximè probante, tentauit. Optabat Nóbrega vitia quædam corrigi, quæ in Chriſtianos veteres irrepſerántne, an inoleuerant? quibus diuini cultus reuerentia, etiam apud Braſilos minui poſſe videbatur. Poſtulauit à Ioſepho ea de re Drama vt conſcriberet, populo exhibendum. Conſcribitur; theatrum legitur ſub dio: excitatur ſcena, actores præſtò ſunt. Et quoniam ita ſcripta erat fabula, vt inter Luſitanica diuerbia Braſilico ſermone epiſodia multa inſererentur, eius rei fama multos exciuit ex vniuerſa Præfectura tam indigenas, quàm Luſitanos ad ſpectandum. Fabula dabatur in oppido S. Vincētio. Cùm maximè ad audiendū cōueniſſent, ecce tibi horrida tēpeſtate cœlum obnubitur; atra nubes, dēſaq; ſuperincūbens raras guttas, grauéſque excuſſit. Perturbauit ea res caueā totā; ſpectatoréſq; ſe

Drama ſcribit, & populo dat.

reci

recipiebãt. Prodit Iosephus, præsentíque animo, magna voce vetat loco moueri quenquã; certò futurum, vt ante absolutam fabulam imber nullus decidat. Nempe hoc est sanctis viris datum, vt, cùm rebus trepidis bonæ spei pollicentur aliquid, voce, vultu, spiritu, ipsóque genere verborum, in primis verò diuino Spiritu interiore quadam sympathia hominum animos afficiente, id assequantur, vt persuadeant. Ita, seu perspecta aliis in rebus promissorum veritate, seu Deo spectatorum animos diuino suo Spiritu intus confirmante, ea vox veluti cœlo missa excipitur. Nullus mouetur; peragitur fabula, quietè spectante, & plaudente populo. Tenuit actio in horas tres, nubibus pluuiam in singula momenta minitantibus. Diuina tandem bonitate factum est, vt nõnisi peracta fabula, dimissóque populo, pluuia, quasi tum venia data, ingenti fragore, impetúque ventorum decideret. His, aliísque id genus rebus, & vitæ in quotidiana consuetudine sanctimonia perspecta, omnium in se oculos, animósque conuerterat; vt iam docendi munere leuatus, vnà cum Sacerdotibus Apostolicum in morem Barbarorum vicos, ad fidem propagandam, nondum sacris ordinibus initiatus, obiret.

Leuatus docendi munere, ad Barbaros Religione imbuendos peregrinatur

ACCIDIT, vt cùm comes, & interpres Sacerdoti cuidam datus esset, inter ambulãdum in senem indigenam incideret, vt prodebat adspectus centenario maiorem (sunt enim iis

Admiranda senis Barbari ad fidem conuersio.

in locis non pauci, longęve admodùm ætatis) ſermonem cum eo miſcet: multa illi de rerum omnium conditore, déque diuinis rebus, vitáque futura exponit: quarum rerum nullam ſenex ad id tempus cognitionem habuerat; iis tamen cognoſcendis tanta lætitia perfunditur, vt filios, nepotéſque, qui non longè aberant, aduocarit, ad boni nuncij lætitiam communicandam, eáque percipienda, ſéque iuuandum, ad eorum memoriam domi repetendam. Tantáque ea cognitione animus iucunditate complebatur, vt ne noctu quidem ſomnum caperet earum rerum cogitatione, colloquutionéque delectatus. Tandem paucis diebus, cùm ſatis videretur inſtructus, in Eccleſia ſacro fonte abluitur, tantóque eo die gaudio completus eſt, vt graue illi eſſet à ſacris parietibus diſcedere, niſi vt inde in cœlum euolaret. Sed vnde tanta in ſene, & Barbaro, & hebete repentè ex diuinis rebus animi lætitia, tantus cœleſtium rerum amor, deſpectúſque terrenarum? Nimirum altitudo illa diuitiarum, ſapientiæque diuinæ admiranda, cuius incomprehenſibilia iudicia, & viæ ſunt inueſtigabiles, in illius animum lucis ſuæ radios infuderat: libérque ille, & vt videbatur, fortuitus Ioſephi congreſſus ad eum temporis articulum diuina ſapientia ita attemperatè directus eſt, vt prædeſtinatæ ſenis ſaluti forti diuinæ prouidentiæ diſpoſitione inſeruierit. Sed haud diu ſinceri Neophyti vota diſtulit diui-

na

na Bonitas: paucis enim à sua regeneratione diebus vinculis corporis solutus, ad eã, quam præoptauerat, vitam translatus est. Hunc fructum Iosephi labores, & studium in diuina causa semper vigilans protulêre. Denique tantam de se, déq; sua virtute opinionem concitauit, vt ipse Nóbrega Præpositus Prouincialis quocunque iret, eum sibi comitem adoptaret; sibi nõ interpretem modò, sed etiam consiliarium adhiberet: nihil enim fere maiorum, minorúmve rerum, illo inconsulto facere consueuit.

VITÆ IOSEPHI ANCHIETÆ E SOCIETATE IESV

LIBER SECVNDVS.

IAM Lusitana, Christianáque res, Dei Bonitate, felici cursu procedebant, cùm ecce, vnde minimè timebatur, grauis exorta perturbatio subito tumultu, trepidationéque omnia compleuit. Est in extrema Zona torrida, sub ipso Capricorni tropico ad vicesimum tertium gradum & dimidium, inter S. Vincentium, & Spiritum sanctum colonias, peramplus, & opportunus maris sinus, haud multo minor Bahya. Locum incolæ parum apto vocabulo *Flumen Ianuariense* nominant: flumen tamen non est; sed mare intra terras irrumpens immanem sibi aperit hiatum, in leucas fermè quatuordecim. Nomen idem & mari, & omni circà Regioni. Multi vberes amnes in sinum influunt, quorum maximum, quem *Macucum* nominant, Lusita

Sinus Ianuariensis.

Lusitanico Tago maiorem esse aiunt. Quadraginta circiter intus habet insulas: earum multæ, quæ magnitudine præstant, incoluntur; reliquæ ad ornatum à natura editæ; multæ item, vt in tanto sinus ambitu stationes, sinúsque, alij minores, instar portuum tutam nauigiis sedem præstant. Eius fauces, quà mare intrat, tàm angustum coëunt in spatium, vt quãuis parui, ænei tormenti ictum non excedant. Locus adhuc, quòd nullus externo metus esset ab hoste, & indigenis fere nulli esset vsui; ne Regiæ vires tot tuendis præsidiis distraherentur, incustoditus, & neglectus habebatur; cùm satis custoditus videretur, duabus hinc inde firmis cinctus Præfecturis. Huius opportunitatem loci, vt par est credere, hominis non imperiti, & inter Lusitanos, seu fortè, vt fit, seu per causam mercimonij, aut aliam quamuis, consilio dissimulato, versati, animaduerterũt, & indigenarum à Lusitani alienatione obseruata, posse se, si eius loci potirentur, eadem, quæ Lusitanis emolumenta ex eius terræ fructibus percipere; & locum ad figendam sedem esse opportunum. Inde anno ab humanæ salutis exordio 1556. Nicolaus Villaganonius vir clarus in Gallia, & ordinis fratrum militum S. Ioannis Cõmendatarius cum Gallorum instructa classe improuiso superuentu hunc sinum occupat. Ostium pro re nata munimento claudit, indigenásque ad belli societatem trahit. Gens Tamuyæ nominantur, & multitudi-

Gallica classis.

Tamuya, & Tamuyani belli initium.

ne abundantes, & bellandi ferocia timendi. Ij antè cum Lusitanis pacem habuerant, societatémque seruarant: sed iniuriis exasperati, ab eorum se amicitia subduxerant. Hanc Gallus nactus occasionem, comitate, & largitionibus eorum animis sibi adiunctis, fœdus cum illis aduersùs communem hostem facit. Gallis loci opportunitas, Zamuyis Gallorum arma animos addebāt. Ergo præter claustri custodiam, vna intus ex insulis lecta, quam castello ex solido saxo ferro, & arte excauato communire aggrediuntur. Ad eam rem indigenæ operam suam libentibus animis contulerunt. Locus erat ad bellum ducendum aptissimus: ager circà pabulo abundans, pecorum, & largam alimentorū copiā, orizæ prȩsertim, & farinȩ eius terrȩ, quam *mandiocam* appellāt, suppeditabat: aromatū, maximè piperis, ac zingiberis, quorum exportatio Lusitanis interdicitur, brasili ligni, & saccari ingens vis magnis prouentibus aduenas locupletabat. Apparebántq; indicia metalli fodinarum, quæ omnia ad alendum bellum erant opportuna; præsertim pretiosarū merciū inuitatu, supplementis subinde è Gallia aduenientibus. Hæsit hæc macula imperio in quartū annum, neq; hostes ex eo nido extrudi potuerūt, cùm interim Zamuyȩ se ad bellum compararent, Gallos hospites in effodienda munitione terræ fructibus, commeatúque conuehendo, aliísq; opportunitatibus comparandis strenuè adiuuarent; donec tandem anno Domini 1557. Ioannes Lusitaniæ

Rex

Rex, doctus à fide dignis auctoribus, multis grauibúſque iniuriis Braſilos à Chriſtianis noſtratibus vexari; magnóque eam rem impedimento eſſe ad eos ad Chriſtianorum gregem adducendos, Mendem Salam, virum integerrimum, ac magni animi hominem, multo rerum vſu, prudentiáq; clarum, & multa etiam doctrina ornatũ ad Braſiliam regendam ſummo cum imperio miſit. Cui etiã in mãdatis dedit, curaret omni ope, vt Braſila gẽs ad Chriſti fidẽ adduceretur. Nullũ maius officiũ ipſi imminere, quàm vt eius oræ homines ad Dei cognitionem, cultúmque traducantur, impedimentáque omnia amoueat, quibus gentis poſſit libertas impediri. Mendes cùm primùm in prouinciam venit, nihil prius habuit, quàm vt Regis mandata de re Chriſtiana promouenda exqueretur. Quare miſſis circum vicos, populóſque indigenarum Bahyam accolentium, qui gentis primores ad ſe accerſerent, egit cum illis de conditionibus pacis, in quibus prima lex fuit, ne vllo vnquam tempore humanis carnibus, ne ſuorum quidem inimicorum, aut hoſtium veſcerentur: altera, vt Chriſtianæ legis magiſtros, Societatíſque IESV Sacerdotes ad ſe adeuntes exciperent; ac ſanctum inter ipſos Euangelium, diuinámq; Dei legem prædicare permitterent. Vtrique rei libentiſſimis illi animis aſſenſerunt. Perſuaſit etiam, vt, minutis, infrequentibúſque villis, ac vicis relictis, ſed maiores, frequentioréſque vnà multi reciperent; in communéſque quaſi ciuitates coaleſcerent; in iiſque Eccleſias excitarent,

Mendes Sala Prætor rem Chriſtianam in Braſilia ordinat, gentis libertatem conſtituit.

tarent, quo ſtatis diebus Chriſtiani ad diuinæ legis præcepta, Chriſtianámque doctrinam addiſcendam, in primis verò rerum ſacrarum causâ conuenirent; in iíſque ſedem haberent, qui è Societate IESV Sacerdotes ad ipſos Chriſtianæ vitæ præceptis imbuendos ventitarent. Neque minùs prouidus fuit in eorum libertate conſtituenda, vetuítque eos in poſterum captiuos duci: & qui per iniuriam detinerētur, eos edixit manu mitti, grauiter in eos animaduertens, qui illorum iura violaſſent. Regis voluntatem eſſe, vt nulla in re iis fiat iniuria.

FVIT inter noſtrates magnis opibus, magnæque potentiæ vir, qui miſeræ gentis aſſuetus iniuriæ, ad Regia edicta contumacem ſe præbuit in iniuria perſeuerans; multóſque per iniuriam captos dimittere detrectabat. Aduersùs hunc Prætor validam militum manum miſit, qui iniurioſi hominis ædes diſturbarent: illéque contumacæ pœnas dediſſet, niſi, poſitis ſpiritibus, animum ad modeſtiam, & legum obedientiam compoſuiſſet. Paraquaſurij fluminis accolę Bahyenſibus finitimi, infeſti Chriſtianis ſuis gentilibus erant, qui circa Bahyam Eccleſiam frequentabant: eóſque aſſiduis iniuriis laceſſebant, vſque eò, vt etiam nonnullos interfecerint. Poſtulauit Prætor, vt iniurioſi illi ſibi dederentur: id illi ab inſita feritate, ſua freti multitudine, & Luſitanorum arma nondum experti, neglexerunt. Eos Prætor ipſe in ipſorum finibus bello adortus, magna illo-

rum edita ſtrage, plus centum ſexaginta villis exuſtis, ita attriuit, vt ad pacem petēdam adigerentur, quam iiſdem legibus, quibus Bahyenſes impetrauerunt. In primis verò, vt Eccleſias & ipſi ad Chriſtianorum ſacros ritus, conuentúſque celebrandos extruerent; Patréſque è Societate IESV inter ſe, ad Eccleſiarum, parœciarúmque curam verſari paterentur.

REBVS Imperij, Religioníſque ac iuſtitiæ legibus ad Bahyam conſtitutis, ad rem bellicam, Ianuariensémque ſinum vindicandum animum adiecit. Hoſtes interim quatuor iam annorum ſpatio ſaxea in inſula munitione abſoluta, nouis ex Gallia ſupplementis, & Tamuyarum multitudine magis, magíſque in dies augebantur. Bellum adhuc nullum vltrò intulerant, abſoluenda munitione occupati, & emolumentis interim mercimoniorū contenti. Sed abſoluta iam munitione, domibúſque cum ciſterna ad aquilegium in ſaxo excisis, periculum erat, ne, ſollicitatis per Tamuyas aliis gentibus, & ſuperuentu quotidie nouæ multitudinis ex Gallia, bellum inferrent, cum magno ſaltem tum priuatorum, tum etiam Regiorum vectigalium detrimento, & periculo de tota prouincia non contemnendo.

Bellum Ianuarienſe ſuſcipitur.

DVM hæc in Braſilia geruntur, in Luſitania magno cum totius rei incommodo Ioannes Rex vita fungitur; & maiore adhuc cum in-

Ioannes Luſitaniæ Rex moritur. Sebaſtianus nepos illi ſuccedit.

incommodo biennio, trienniòve antè Ioannes Ioannis Regis filius è viuis excesserat, vxore grauida relicta, è qua maturo tempore natus Sebastianus, Regni fuit hæres. Eius auia Catherina Austriaca Caroli V. Augusti soror, virilis, ac Regiæ indolis fœmina pro nepote Regni administrationẽ suscepit. Hæc periculo cognito, idoneam classem ex Lusitania miserat; qua assumpta Prætor, magno procerum comitatu, lectã suam cuiusq; manũ ducentiũ, adiunctis nauibus aliis, quæ ad oræ Brasilicæ custodiam dispositæ erant, contractísque copiis, tum ex omni Lusitanorum delectu, tum ex indigenarum auxiliis anno Domini 1560. venit ad sinum Ianuariensem; ac perruptis claustris, sinum intrat, arcémque saxeam, rem humano æstimatu inexpugnabilem machinis, prælióque fortiter oppugnare aggreditur. Et, cùm maximè intenti essent vtrique in prælium, delecta Lusitanorum manus ab castelli latere à prælio auerso, prærupto, & confragoso, ac propterea hominum iudicio inaccesso, pertinaci virtute adrepentes, in castellum euadunt; subitóque impetu sulphurei pulueris apparatu potiuntur. Consternati Galli rei iactura, & inopinato hostium ausu oppressi, desperata victoria, deditionem fecêre; castellóq; cum machinis, omníq; bellico apparatu relictis, ad naues se recipiunt. Indéque dilapsi, partim patriam repetierunt, partim cum Tamuyis, belli renouandi, & mercimonij

Catherina Regina Sebastiani auia Regnum pro nepote administrat.

Anno Domini 1560. Ianuariensis sinus è Gallis recipitur.

nij exercendi causâ hæserunt. Prætor victoria potitus, castellum disiecit; præsidióque machinis, bellicóque apparatui asportando relicto, mense Iunio Bahyam se retulit, certiorémque Reginam Sebastiani Regis auiam de totó bello per literas fecit. Gratiæ illi actæ, datúmque negotium, vt Ianuariensem sinum muniret; firmámque idoneis adiectis munitionibus coloniam deduceret; ne iterum maiore cum periculo belli sedem hostibus præberet. Tamuyæ interim maleficio non abstinebant: quinetiam Vincentianæ coloniæ detrimentoso magis, ac molesto, quàm aut graui, aut continenti bello infesti erant. Excursionibus, ac direptionibus litora fœdebant, Neophytos in opere occupatos, nec opinantes improuiso aduentu adorti excipiebant: captos viros, mulieres, pueros abducebant. Belli præmia nulla, nisi captiuos hostes, occisos more patrio genialiter vorare. Biennium tenuit molesta illa infestatio; neque vlla vi Barbarorum audacia cohiberi potuit. Emmanuel Nóbrega regendæ prouinciæ munere in Aloysium Granam translato, S. Vincentij præses eius familiæ degebat. Is colloquiis, & concione nostros accusare, monere, ipsorum iniuria fieri, & iusto Dei iudicio, vt aduersariis iam secundæ, nostris semper aduersæ res procederent; orare, hortari, vt à miseris diuexandis abstinerent: quandiu enim iustam querelarum causam habeant aduersùm nos,

Tamuyarum bellum, & infestationes.

Emmanuel Nóbrega regendæ prouinciæ onere cedit.

nos, noſtros nunquam bello potiores futuros. Ad has cœleſtis iræ denunciationes & minas, domi etiam totius familiæ preces, corporíſque afflictationes, ad diuinam indignationem auertendam, mentéſque hominum ad iniuriarum pœnitudinem permouendas addebantur.

Vincentianorum conſtantia in fide.

INTER tot tantáſque turbas, infeſtationéſq; Vincentiani Neophyti ſuæ fidei, pietatíſque documenta dedêre non obſcura: nam quòd nullo ſepti munimento in vicis habitarent, eóque faciliùs excurſionibus hoſtium paterent, mors in dies ſingulos impendens eos ad maius quotidie ſtudium pietatis excitabat; vt frequẽtes conuentibus adeſſent, culpas diligentiùs vitarent, ſacramenta obirent, Chriſtiano denique homine dignam vitam agerent. Multa in tanta miſerorum calamitate contigêre, ſinceram illorum fidem, & ſpem in Deum proteſtantia; quorum vnum, aut alterum referre ad perſpicuum diuinæ gratiæ documentum non erit alienum. Captos abducebant miſerum hominem cum filio. Rogauit ille ne ſe comederent, neve interficerent, quòd eſſent ex diſciplina eorum Patrum, qui Deum, & res cœleſtes homines docerent, ratus huic obteſtationi reuerentiam habitum iri; alioqui futurum, vt diuina ira abſumerentur omnes. Barbari vera monita riſum, iocúmque fecêre, atque vtrumque ſuis genialibus ludis comederunt. Neque ita diu diuina vltio dilata; omnes initio à duce facto, lue gentem inuadente, ad vnum cõſumpti, va-

Chriſtiani duo, pater, & filius ab hoſtibus vorati.

vastum vicum illum reliquerunt. Mulier vidua die Dominico pœnitentiæ, Eucharistiæque Sacramento susceppto, domum rediit; &, cùm rumor increbuisset, periculum esse à Tamuyis, dixit in familiari sermone, passuram se nunquam, vt viua à Tamuyis abduceretur, nec suæ vis inferretur castitati. Quod dixit, præstitit: nam biduo, triduóve Tamuyæ superuenientes domi deprehensam, cùm captam in suas canóas (nauigiorum genus id est) viriliter reluctantem, nulla vi, nullóque conatu imponere potuissent, vulneribus confectam exanimem in litore reliquerunt.

Mulier vidua fortiter mortem fert pudicitiæ seruādæ causa.

EANDEM palmam tuendæ causâ pudicitię & altera tulit adolescentula, matrimonio iuncta, quæ præter cæteras studio dedita pietatis, frequentatione concionis, Sacramentorum, aliarúmque piarum exercitationum multùm profecerat ad studium virtutum. Hęc item ipso Dominico, quo Sacramenta perceperat die intercepta, abductáque cùm ab hoste Barbaro, quà minis, quà blanditiis sollicitata adduci non posset, vt neque flagitio, neque barbaro connubio assentiretur; multísq; diebus varias in partes versata, in sententia tuendæ castitatis persisteret, Barbarorum vētri escam esse pollutæ vitæ præoptauit

Adolescentula nupta eadē causa mortem fert.

TOT malis affectis tum indigenis, tum colonis, de colonia deserenda iam consilia serebantur; & erant in metu grauiora. Barbari enim successibus elati, non iam solita inscitia

Tamuyarum apparatus ad bellum.

látrociniis; & infestationibus visceratione m ex hostium corporibus captare, sed aduenarum instinctu, auxiliisque iustum bellum cogitare, séque ad coloniam totam occupandam comparare. In eam rem magnum bellicarum canoarum numerum instruere dicebantur. Sunt canóæ actuarij lintres ex vna continenti trabe excauati: sed quibus vtuntur ad bella; aluei magnitudine præstant iis, quarum vsus ad quotidianas nauigationes adhibetur. Quæ eo faciliùs in hac ora parantur, quòd ob aquarum copiam arborum immani trunco magno numero syluæ luxurient; neque vllà quantumuis vetustissima ętate excindantur. Earum latitudo non ita magna à quinque in septem vlnas aperitur, prout maior, minórve trabis est latitudo. Longitudo quà minimùm in sexaginta, quà plurimùm in vlnas octoginta extenditur. Forma, alueíque conformatione ad agendum faciles, ac leues. Remis, velísque aguntur, celeritate tanta, vt nostratibus biremibus non cedant: quadragenos, quinquagenósque, plus minúsve singulæ vehunt remiges. Iidem remiges, iidem bellatores, suo quisque arcu, & sagittarum fasce instructi, quibus præliantur; & cùm opus est, suo se quisque remo (stantes enim remigant) tanquam clypeo tegunt; eiúsque rei causâ etiam circa manubrium habent palmulas. Alij præterea & à puppi, & à prora, ac nō pauci ex ipso medio alueo fistulis ferreis armati

Canóæ bellicæ.

bella

bellatores adduntur. Videas interdum duas aduersas ipsarum acies, ad militarem artem ostentandam, belli naturam imitantes, tanto impetu inter se concurrere, tanto ardore, cõtentionéque militari admisto clamore prælia ciere, vt horribiliorem pugnæ speciem non desideres. Atque hoc prælij simulacro, festáque lætitia persæpe virorum principum, quos in honore habent, aduentus excipiunt. Id genus actuariis alto se committere non audent illi quidem: sed circum litora cum quantalibet naui congredi non verentur. Erat eorum consilium multis in locis eodem tempore coloniam adoriri, colonósque distractis ipsorum viribus, multiplici oppugnatione eò vsque fatigare, donec multis præliis accisos, ac debilitatos delerent, totiúsque coloniæ tandem potirentur. Apparebat rem consilio geri, non barbara stoliditate pro re nata raptim suscipi: eóq; magis formidini erat. Huic malo sui periculo capitis subueniendum censuit Nóbrega; Barbarorúmque fidem esse pertẽtandam, & aut illorum animos ad pacem inflectendos, aut vitam in communi causa abiciiendam. Atque hanc mentem inter preces sensit sibi sæpiùs dari diuinitùs, in eáque confirmatus, cogitationes suas cum iis, qui summæ rerum præerant, communicat. Omnes consilium diuinitùs iniectũ consentiunt. Is igitur Iosepho Anchiéta, & Antonio Aloisio, homine laico, cuius fideli opera vtebatur, comitibus assum-

Emmanuel Nóbrega cũ Iosepho Anchiéta Legati de pace eunt ad Tamuyas.

ptis,in Tamuyarum fines contendit. Eos sua naui secum vexit vir magnarum opum, magníque per ea loca nominis,& multa beneuolentia cum Patribus coniunctus Iosephus Adornus, ex illustri familia Ienuæ in Italia natus,Francisci Adorni patruus,viri & doctrinę, prudentíæque,& vitæ laudibus præstantis:quę Lusitania (nam ibi adolescens literarum studia coluit)Societati IESV peperit; qui multis animi dotibus instructus, multísq; in ipsa Societate magna cum laude muneribus perfunctus,inter primos magni nominis viros in nostra Societate censebatur. Tribus nostræ Societatis generalibus congregationibus, secundæ,tertiæ, quartæ, triúmque Præpositorũ generalium electioni, Borgiæ, Mercuriani, Aquauiuij,qui nunc regit, elector interfuit;Carolo Borromæo Cardinali, & Mediolanensi Archiepiscopo viro sancto,& iam inter Cœlites colendo sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ iudicio fidelibus proposito in primis charus, atque probatus;cuius opera, consilióque sanctus Antistes multis,magnísque in rebus multùm est vsus. Is haud ita multis annis antè, quàm hæc scriberentur, diem suum obierat. Eius patruus Iosephus per hæc tempora in Brasilia negotiabatur. Barbari, horum aduentu cognito,rati Lusitanos ad se bello lacessendos accedere, subito furore, ad eos telis obruendos, cum multis,quas paratas canóas inuenerunt,se obuiã effundunt. Sed naui, nauísque

Iosephus Adornus.

uiſque domino,& verẽrãda Emmanuelis Nóbregæ ſpecie conſpecta,irati hoſtiũ animi deſederũt;blãda quoque Anchiétæ oratione deliniti,in primis verò eorum mentes diuina regente prouidentia mutuò ſeſe reſpicere; illáq; inter ſe conferre: nempe honore digni hi viri ſunt:nullæ hîc inſidiæ,nullæ ſuſpiciones; fidei plena omnia. Itaque eos,data fide,beneuolè excipiunt. Quare obuius ad pacẽ primus fuit acceſſus.Exſcendunt, hoſpitióque excipiũtur à ſene magnæ apud ſuam gentem auctoritatis. Cùm de pace agi cœptum eſt,vnus è principibus aſperior cæteris,qui decem canóis magnũ bellatorũ numerũ ductabat, arrogãtia barbarica in conditionibus pacis illud ante omnia poſtulabat;vt tres gentis ſuæ Principes,qui auxilio antè fuerãt Luſitanis,ac Neophytis, cùm Piratiningam bello ipſi attentaſſent, ſeque eo tempore ad Luſitanos recepiſſent,ſibi dederẽtur.Huic iniquę poſtulationi cũ magno animo abnuiſſet Nóbrega,ſapientíq; oratione multa diſputaſſet,quare id nulla ratione æquũ eſſet; Barbarus,qui nulla noſſet iura, niſi quæ præſens ſuggerit libido;graui exarſit iracundia, ac tantùm non obtruncauit Legatos:ſed nõ permiſit illũ Deus. Videbatur hic nodũ inieciſſe ad diſſoluendum difficilem: nam ſi in ſua cõtentione perſtitiſſet,ingens ad conciliandam pacem obex opponeretur. Ea de re Nóbrega ad Præfectum S.Vincentij, Vincentianóſque graues literas dedit, ne vlla ratione con-

ditioni tam iniquæ assentirentur; ne si certò quidem scirent, se, suúmque comitem Barbaris escæ futuros. Sed temperauit omnia diuina Bonitas. Barbarus ille iracundus missus sanctum Vincentium cum mandatis, humaniter exceptus, honorificéque habitus, rediit placatus. Ita iniqua postulatio è conditionibus deiecta, & fidelium amicorum salus sarta tecta conseruata. Sed hospitem hominem commodis moribus perbenignum Patres nacti sunt: videtúrque diuina prouidentia, vt olim Heliæ Sareptanam viduam, sic in hoc tempore hunc senem tuendæ Patrum vitæ comparasse. Morum enim grauitate nostrorum, humanitate, animi tranquillitate mirè tenebatur; quanuis enim caliganti mentis acie, virtutum tamen lucem tantam non dispicere non poterat. In primis verò tum ipsi, tum aliis fuit admirationi continentia: nam cùm interim, dum de pace ageretur, gentis proceres, vt præ se ferrent sibi Legatos de pace gratos esse, mulierum suarum propinquarum copiam illorum potestati, pro sua consuetudine gratiosè deferrent (nihil enim vitij in ea labe inesse arbitrantur) perindéque est iis ad eam hospitalitatem, atque ad compotationem amicos inuitare; mirati sunt, esse in terris homines, qui integri ab ea contagione vitam agerent: cúmque inter sermones de pace multa de Christiana Religione, multa

Hospitis humanitas in Legatos.

Barbari Patrum admirantur continentiam.

multa de Patrum genere vitæ, consuetudinibúsque interrogarent, cùm cætera probarent omnia; tum nihil æquè sibi nouum, atque ad probandum difficile videri asserebant, quàm vitam eius expertem consuetudinis traducere. Et, cùm quibus artibus (flagellis præsertim ostentatis, aliísque vitæ asperitatibus à Nóbrega commemoratis) aduersùs prauas cogitationes, obscœnásque species sensus commouentes arx illa custodita teneretur, cognoscerent; vt qui diuinæ gratiæ vim nunquam sensissent, stupore defixi, quid responderent, non habebant.

HOSPES certè, in cuius pectus diuina gratia sensim influebat, minùs quàm cæteri hebes, aliquid suprà quàm humanum de admiranda hospitum virtute animo concipiebat. Nam, cùm multi eiusdem gentis è remotioribus finibus eò conuenientes de occidendis Patribus consilia inirent (perinde est enim iis hospites, atque altilia ad gulæ sacrificium addicere) eos senex graui oratione, seueráque interminatione à facinore deterrebat; homines esse Deo charos, in illius tutela constitutos; siquis eos violet, iniuriam sua ipsius nece luiturum. His monitis Barbari permoti ab iniuria se continebant. A Patribus quoque identidem hospes ipse contendebat, vt quando illorum patrocinium

ſuſcepiſſet, ſe quoque Deo ſuis precibus commendarent: neque inania, neque ſua mercede caſſa illius officia precéſque Deo oblatæ fuêre; ſiquidem haud ita multo pòſt ad Chriſtianos ſe recepit, baptizatúſq; in Chriſtiana Religione vitam finiit.

Barbarorum querelæ, & initia diſſidiorum.

INTERIM negotium de pace vrgebatur, à qua cum Barbarorum animi non abhorrerent, querebantur tamen per hoſpitem præteritorum temporum iniurias, omnem rupti fœderis, & malorum, quæ poſtea euenerunt, culpam in noſtros conferentes: ſe enim initio pacis amatores, & imperio fideles fuiſſe, & commercium cum Luſitanis amicè, ſanctéq; ſeruaſſe: ſed belli, & iniuriarum ab ipſis initia profecta; ipſos quietis amicis bellum intuliſſe, homines innocentes in ſeruitutem abduxiſſe, vexaſſe, iumentorum loco habuiſſe: ſe tot malis preſſos, ab eorum, quos antea dilexiſſent, amicitia receſſiſſe; Deum cœli imbecilliorem partem, ac iuſtiorem reſpexiſſe. Hæc Nóbrega fateri vera eſſe; ſéque ſcire Deum ſuæ iratum genti ob ea ſcelera tantam calamitatem immiſiſſe: ſed ſuos iam reſipuiſſe, longéq; aliam mentem ſuſcepiſſe: propterea, vt iratum Deum ſuæ genti faceret propitium, ad iungendam cum ipſis pacem veniſſe, quam nullo vnquam tempore violaturi ſint; & dignam etiam pro damnis ſatisfactionem reddituri. Quòd ſi ipſi communia fœdera fregeritis, ſcite

ſcite vos ob perfidiam à Deo peſſundatum iri. Quæ poſtrema verba tanta animi præſentia, tantóque ſpiritu pronunciauit, vt appareret id illi diuinitùs iniectum. Barbari certè id & in præſens ita acceperunt, & confirmauit poſtea euentus: ſiquidem ij, qui vicum illum incolebant, & alij cum iis coniuncti, ſancita pace ſemper manſerunt in fide, & bono pacis adhuc perfruuntur: alij poſtmodùm, qui à fide receſſerunt, multis poſtea attriti bellis, ad internecionem deleti ſunt, paucis exceptis, qui Chriſtianam fidem ſuſceperunt.

Nóbrega S. Vincentium redit.

RES interim nihilo minùs trahebatur; hæſerántque Patres inter hoſtes in duos menſes, cùm quotidie Nóbrega Miſſæ offerret ſacrificiũ. Sed, cùm ad rem conficiendam, & ad priuatas Societatis rationes Nóbregæ præſentia in oppido deſideraretur; neq; re infecta Barbari eos abire permiſſuri viderētur, & negotium de pace deſerere non oporteret, perſuaſit Nóbregæ Ióſephus, vt tota res diuidetur, ſéque ibi obſide relicto, ipſe S. Vincentium rediret: Quo tempore tria ſibi nocte vna diuinitùs indicata expoſuit; turrem Biritiocam, quæ faucibus euripi impoſita aditum claudit ad S. Vincentium, ea ipſa nocte à paucis Barbaris, porta incenſa expugnatam eſſe, cuſtodémque turris cum vxore interfectum, familiámque omnem in ſeruitutem abductam. Præterea certum hominem

ad S. Vincentium Patri bene notum, aduerso casu, plaustro supergrediente obtritum interiisse. Tertio loco, onerariam è Lusitania ad Sanctum Vincentium breui appulsuram. Rediit Tamuyarum voluntate, Iosepho retento, Nóbrega: nauis quinto ab eo sermone die superuenit, & de Biritioca, & misero homine à plaustro oppresso rem ita se habere Nóbrega comperit; cùm leucis septem & viginti locus sancto Vincentio distaret. Quid ad ipsos hæ prænunciationes pertinerent, non satis apparet; nisi Biritiocæ expugnatio, obex ad impediendam pacem obiectus Emmanuelis prudentia fuit amouendus; eiusdémque prudenti charitate, opportunísque consiliis oppressi hominis fortasse de iis, qui familiæ ministrabant, calamitas alleuanda: nam quid opus esset ad nauis aduentum præsentia eius, qui toti domui præesset, coniicere difficile non est. Siue enim Socij, aliæve merces ea naui vehebantur, siue à prouinciæ Prætore literæ, quæ ad pacem prodessent, siue à Societatis Prouinciali præside literæ; mandatáque perferebantur; permagni intererat ipsum, & publicè totius pacis sequestrem, & priuatim suæ familiæ præsidem, in tempore adesse. Neque aberat periculum, ne præfecti aliqui militum turbulento homines ingenio, ac præferoci, cum supplementis ea naui venirent, qui quicquid de pace sancitum esset, rescindēdum contende-

rent.

rent. Ad omnia hæc amolienda incommoda Nóbregæ præſentia momenti erat permagni.

Ioſephus ſolus inter hoſtes pacis obſes relinquitur.

PROFECTO Nóbrega, ſolus in tanta barbarie Ioſephus relinquitur; & annum agebat ætatis ſuæ triceſimum, cùm hinc vitæ periculũ hoſtium feritas, illinc animi integritati labem fœdi incolarum mores intentarent; nudis enim tum virorum, tum fœminarum corporibus, & obuia ad prauitatem illecebra, cuius continentię fuit, nullo comite, nullo cuſtode, nullo ſuarum actionum teſte, in tanta rerum abſurditate ſaltem non pertentari? neq; tamẽ Nóbrega reprehendẽdus, qui quantam virtutem quantis periculis crederet, optimè noſſet. Sed, vita neglecta, eáque penitùs diuinæ proũidẽtiæ cõmiſſa, totum ſe Ioſephus ad animi tuendam arcem cõtulit. Erant ſenſus ab adſpectu auertendi, erat mens, cógitatióque in Deũ defigenda, ne qua turpi earum rerũ ſpecie, inter quas aſſiduè verſandum eſſet, cõmoueretur. Quamobrẽ ad nota ſibi, vſitatáq; præſidia confugit: erat ei ſolemne, noctium parte modica ſomno cõceſſa, reliquam diuinis precibus, diuiníſq; cõmẽtationibus trãſigere, reliquo toto tẽpore nunquã à diuina cogitanda præſentia animum abducere. Id multo intentiùs ſibi faciendũ indixit in medio periculorũ turbine. Adhæc ieiunia, aliáſq; vitæ aſperitates, quibus rebellantes animi motus cohibentur, & ſe liberiùs mens in Deum erigit, adhi-

bend*a*

benda esse censuit; in primis verò diuinam Matrem aduocandam; cuius tutelæ iam pridem se commiserat; cuiúsque patrocinio se foretutum, nequis è camino Babylonis ad animum vapor afflaret, confidebat. His septus munimentis & ipse aduersùs ea, quæ circunstabant, tentamenta reddebatur firmior, & insidiatoris hostis artes eludebantur, tela è manibus extorquebantur. Quare, præter negotium de pace, quidquid à precatione, piáque commentatione ei superesset temporis, id totum ad Barbarorum vtilitatem conferebat; cum iis de diuinis rebus, déque animi salute sedulò agebat, statos, quotidianósque conuentus Catechismi causâ agebat, audiebántque eum Barbari libenter, quæ diceret, ad animum mittebant, præceptísque illius ex animo obtemperabant; multíq; idonei essent ad Baptismum, nisi pro loci, gentísque natura timenda esset inconstãtia. Infantem tantùm à partu semimortuam baptizauit, quæ repentè conualuit, paucis tamen pòst diebus in cœlum euolauit; & infantem alterum, quem quòd adulterino patre natus esset, viuentem crudelis auia terræ infoderat (nam licèt illegitimi concubitus apud eos odiosi non sint, mutuò sibi culpam indulgentes, alienam tamen prolem alere illis graue est: ergo culpæ fœditaté in iis puniunt, qui culpa carent) id cùm resciſſet Anchiéta, locum sibi curauit indicandum, humum tollit, & pueri

Infãtes duos baptizat, qui qui paulo pòst moriuntur.

viuentem adhuc extrahit, cùm ſemihoram ipſam terra opertus iacuiſſet; baptizat, adhibitis mulieribus, quæ ei lac præberẽt: paucis tamẽ & ipſe hebdomadis ad ſuæ prædeſtinationis brauiũ hinc abiit. Et quidem iam antea S. Vincentij cùm Catechumenos ibi inſtrueret, cognouit ſemileuca ab oppido mulierẽ Ethnicam infantem peperiſſe; quem, quòd mancus eſſet, & membris deprauatis, illo offenſa vitio, humano ſenſu amiſſo, vteri ſui fructum viuentem ſepelierat. Accurrit confeſtim Ioſephus, infantem extrahit: &, cùm vitæ in eo adhuc reliquias ſupereſſe ſenſiſſet, baptizauit; baptizatus paulo pòſt inter eius manus expirauit. Sed noti erant quotidiani hominis labores, nota vitæ conſuetudo, quæ quanto erat ab illorum conſuetudine remotior, tantò maiorem Barbaris admirationem commouebat. Ergo illum tanquam aliquid humano modo maius ſuſpiciebant, amicum Dei nominabant: ſecretos cum Deo ſermones habere dictitabant, &, quòd in corporis doloribus, morbiſque remedia illis indicabat, amabant vehementer.

Ioſephũ Barbari tanquã virum ſanctum ſuſpiciunt.

ACCEDEBANT & alia, quæ Barbaros maiorem in admirationem adducebant. Erat illi vſitatum quotidie, dimiſſo Catechiſmo, ad vires animi recreandas in agro aliquantiſper ambulare; atque è codice horario, etſi nondum ſacris ordinibus initiato ſolemnem diei pſalmodiam percurrere. Obſeruatum eſt per-

ſæpe

ſæpe admirãdæ ſpeciei auiculam, multis,pulcherrimíſq; coloribus deſtinctã, ad ipũs ſolitã eo tempore aduolare,hilaríque tripudio modò illius humeros, modò brachia, modò etiã ipſum librum inſilire.Ea ſiue naturalis auis ad hominem in priſtinæ ſtatum innocentiæ reſtitutum adcurrebat, ſiue diuina ſpecies, ad vitæ declarandã innocentiam,à Deo immiſſa, ſe obiiceret, non diiudico: colonus certè Piratiningànus,qui fortaſſe vltrò,citróque de pace mandata ferens,commeabat, iuratus teſtis id ſe vidiſſe aſſeuerauit. Sed id genus alia ſæpiùs eidem contigiſſe cognoſcemus. Verùm, qua erat in ſanctam Dei Matrem pietate,adiecit animum ad eius laudes Latino verſu celebrandas.Sed quæ pãgendi copia in tanta barbariç vaſtitate?non libri, non charta, ne ſtylus quidẽ,aut res alia ad exaranda grammata ſuppetebat:quoniam tamen ſanctæ Matri id promiſerat,bono memoriç,quo excellebat,ſibi vtẽdũ cẽſuit,quod in magnis ingeniis, & ad ſcribendum accuratè exercitatis inſolens non eſt. Exorſus igitur à puriſſimo eius conceptu,omnem illius vitæ ſeriẽ,ad eius in cœlum vſq; aſcenſum,ad vſque diuinitatis conceſſum, diademáque ei cœleſtis regni impoſitũ, Elegiaco carmine pertexuit, omnibus vitæ partibus, myſteriíſque diſertè explicatis; figuríſque & oraculis,quç de ſacris literis,ſanctiorúmq; Petrũ teſtimonio ei tribuũtur,illuſtratis. Profuit id illi non modò ad ſuæ fructum pietatis, verùm

B.Virginis vitam Latino carmine pangit.

rùm etiam, vt ipse indicat, ad vitã, & libertatẽ: &, quod ille in primis optabat, tractatione sacrarũ ipsius laudum purissima Virgo eius mẽtem ab omni, quę immineret labe, purã, intentatámq; seruauit; quod ipse in carmine, quod mox subiiciemus, disertè testatur. Et multis annis postea, cùm iã & Sacerdos, & multa esset apud omnes auctoritate, Sacerdoti alteri nõ obscurè declarauit. Querebatur is cum Iosepho, multas, fœdásq; cogitationes sibi molestas esse, nec posse illas, omni adhibita cõtentione, ex animo eiicere, quin vltrò sibi, & inuito, & omni conatu reluctãti obuersarẽtur: proinde ab ipso petere, Deũ rogaret illã ab se vt molestiam abigeret. Non est laudanda, inquit, postulatio hæc, quasi in periculis Deo pręscribamus, quid ab ipso velimus, & infinitã illius prouidentiã præuertamus; non æquũ est à Deo petere, à nobis vt certamina remoueat: est enim id totũ ipsius prouidentiæ relinquẽdum, & quantũ cuiq; committendum, ac quæ in discrimina quisq; sit coniiciẽdus, ipse solus nouit, qui quãtùm in quoq; sit viriũ iustissima trutina expẽdit: quin tu potiùs ab illo petas, vt tibi in periculis præstò sit, opémq; ferat, ac faciat cum tentatione prouentũ; & cũ Augustino dicas: *Da quod iubes, & iube quod vis*. Hac ille plurimũ petitione delectatur, quæ præter id, quod optat, nouo etiam in hanc vitam meriti præmio cumulatur. Quod scio, subiunxit, alteri contigisse, qui longo tempore inter

Sacerdotem fœdis tentationibus liberat suis precibus.

vehementes, ac perpetuas occasiones conflictatus, Filij, Matrísque diuinæ auxilio non modò lapsus non est, sed præterea etiam certum ab vtroque testimonium accepit fore vt nunquam in eiusmodi periculis laberetur. Non dubium, quin & de se, & de hoc ipso suę quasi relegationis tempore loqueretur. Accepit consilium Sacerdos, & cùm æqua ipsius animi cum Deo coniunctione, tum Iosephi precibus factus est voti compos: triduo enim ab eo sermone Iosephus Sacerdotem eundem ad se accitum certo promisso confirmauit, nullas & in posterum eiusmodi molestias obuersaturas; modò ipsum non pigeat omni cautela suæ ipsius curæ inuigilare. Idque Sacerdos ipse omnino sibi contigisse, vt Iosephus prædixerat, testatus est.

Barbari Iosephum se voraturos minantur.

Et quamuis tantæ esset per hæc tempora Barbaris admirationi, vt diuinum aliquid in eo venerarentur, ab insita tamen feritate; cùm viderent negotium de pace duci longiùs, quasi moræ impatientes, metu, ne altile illis è cauea euolaret, mortem illi minabantur, diémque certam denuntiabant; qua die more suo essent eum festis epulis voraturi. Para te, inquiebant, Iosephe (vtar illorum modo loquendi) & satia te luce Solis: nam te in certam diem ad festum conuiuium destinauimus. Quibus ille placidè respondebat: Non me interficietis; nondum enim venit hora mea. Cúmque ex eo postea quæsitum esset;

qua

qua id fiducia tam constanter sibi polliceretur: Matris, respondit, Dei promisso, non permissuram se mihi vitam eripi antè, quàm ea, quæ de illius vita, & laudibus meditarer, perfecissem.

Captiuos alios Lusitanos periculo liberat.

NEQVE sibi tantùm, sed & aliis etiam liberationem, & incolumitatem prædixit: nam dum inter Barbaros pacis sequester moraretur, pendente adhuc negotio de pace, Tamuyæ, neglecta fide, perseuerantes adhuc in iniuria è Vincentianis finibus Lusitanos aliquot captiuos asportarant. Accedit ad agendum de illis redimendis Iosephus, cùm iam transacta essent omnia, pretium expectabatur. Et quoniam in rebus transigendis nihil est minùs expeditum, quàm aut pecuniæ, aut pacti pretij repræsentatio, angebantur animo tum captiui, tum Barbari, quòd res duceretur longiùs. Itaque eò venerant, vt captiuos iam ventri, & gulæ destinatos occidere pararent. Accurrit, re cognita, Iosephus, breuem vnius diecùlæ moram interponi postulat. Postero die manè, cùm Sol ad eum locum venerit (& locum manu indicabat) omnino præstò futuros, qui illis satisfaciant. Homines ipsis notos nominabat; numerum, genúsque vestium, aliarúmque mercium, quas pro captiuis commutarent, commemorabat (nam pecuniæ apud eos nullus est vsus) id ni fiat, suam se quoque vitam ipsorum lanienæ obiecturum. Ea obtestatione Barbari spem promissi expe-

tiri statuerũt:nec spes eos fefellit. Vt Iosephus promiserat, sigillatim cuncta euenerunt, & cõmutatione facta, captiui liberati. Verũ hos, prȩter prædictionem, opera etiã adiuuit: alterum sola prædictione periculo liberauit. Erat hic Arias Fernandus postea colonus Ianuariensis, Iosepho admodùm familiaris. Is ad Iosephum venerat, seu cum mandatis, seu quauis alia de causâ. Eum Barbari retinere in escam cogitabant: quod cùm ille sensisset, Iosephum de suo periculo admonuit. Vetuit esse sólicitum Iosephus, certúmque in litore locum indicauit: postero die eò nauigium appulsurum; quo conscenso, in tutum se reciperet, & ita prorsus euenit.

Arias Fernandus.

QVI nodi ad expediendam pacem obiicerentur, non inuenio: sed probabile est, Gallis præsertim inter hostes commorantibus, multa cum Lusitanis de Tamuyarum securitate, multa cum Tamuyis de Lusitanorum commodis, quæ hîc Iosephus, illîc Nóbrega conciliaret, fuisse transigenda, ita nunciis vltrò, citróque mittendis, rem in longiorem, quàm putabatur, diem extractam esse. Vltra tertium mensem à Nóbregæ discessu inter sua pia studia, intérque minas Barbarorum, tanquam inter sacrum, & saxum summæ vir innocentiȩ versatus, feliciter tandem, Dei ope confecta pace, summa cum omnium lȩtitia, deducentibus eum Barbaris, S. Vincentium rediit incolumis. Ibi ex longo exilio, ærũnísque recreatus

Confecta pace Iosephus S. Vincentiũ redit.

con

contulit se ad ea perficiẽda, poliendáque quæ in hostium potestate cõstitutus de Beata Virgine commentus erat. Carmen totum in bis mille octoginta sex disticha extenditur; quod eidem Virgini matri, adiecta ad calcem eiusdẽ metri apostrophe, dedicauit: cuius cùm fragmentum allatum sit, expedire visum est, ad ingenium duntaxat degustandum, hoc loco adscribere.

En tibi quæ voui Mater sanctissima quondam
Carmina cùm sæuo cingerer hoste latus.
Dum mea Tamuyas præsentia mitigat hostes,
Tractóque tranquillum pacis inermis opus.
Hic tua materno me gratia fouit amore;
Te corpus tutum ménsque tegente fuit.
Sæpiùs optaui, Domino inspirante, dolores,
Duráque cum sæuo funere vincla pati.
At sunt passa tamen meritã mea vota repulsam,
Scilicet heroas gloria tanta decet.

Conciliata pace cum Tamuyis, duo eorũ pagi, seu terrarum tractus, vti paulo antè meminimus, qui Ianuariensis oræ partem, & qui Caput frigidum tenebant, freti Gallorum armis, à cõmuni totius gentis consilio seiuncti, bellũ continuarunt. A Regina interim supplementa ex Lusitania mittebantur. *Supplemẽta ex Lusitania mittuntur.*

ANNO inde 1564. Prætor Eustachium Salã, fratris filium, ac summum rei bellicæ Præfectum cum classe ex Lusitania aducta, & nauibus ex ora Brasiliæ contractis ad res Ianuariẽses cognoscẽdas, bellúmque ostentandũ mit-

tit, eíque mandat, vt hostiúm consilia, & apparatus, & quæ belli natura futura videatur, exploret: ac, si se fortuna præbeat, hostem, si possit, in altum ad prælium eliciat. Erat formidolosa rerũ facies, nil nisi hostile cernebatur, sinus canóis bellicis refertus: litora circũquaque Tamuyarum manipulis ad bellum paratis frequentia; apparebátque Gallorum consilio administrari omnia. Lusitanus, cognito hostiũ apparatu, & consilio, & arte geri omnia; cùm sui potestatem hostis nõ faceret, nec se satis instructum ad eos intra sinum lacessendos sentiret, contentus illa ostentatione, cùm aduersus prodiret nemo, ad supplendam classem, canoarúmque auxilia accersenda S. Vincentium rediit.

Anno Domini 1565. Lusitanorũ classis aduersus Ianuarienses soluit

ANNO demum 1565. 13. Kalend. Februarias, qui dies S. Sebastiano Martyri sacer est, quem Regi cognominem totius belli præsidẽ inuocarunt, bene instrũcta classis è Biritiocæ portu soluit. Erant maioris aluei onerariæ sex, minoris magnitudinis, ad explorandũ, aliásq; opportunitates speculatoria nauigia, lẽbíq; ad varias expeditiones nonnulli, canóæ non plus nouem. Hac classe Lusitanus mense Martio ineunte insulas ostio sinus appositas occupat. Ibi dum in ancoris Prętoriam nauem pręstolantur; deficiente commeatu, auxilia indigenarum, quæ canóis vehèbantur, vt sunt Barbarorum ingenia, minima quaque oblata offensione, mobilia, constituerant se clàm subducere, atque in suos fines remeare. Venerant

cum

cum classe à sede S. Vincentij Sacerdos è Societate IESV Gundisaluus Oliueria, & Iosephus Anchiéta nondũ ad sacros ordines admotus. Fortè inuisunt officij causâ, vt fit, auxiliares: ab ipsis certiores fiunt de nuper inito consilio; frustra tempus teri, Prætoria naui expectanda, quæ nulla venit; lembos tres, qui ad petendum commeatum missi essent, non apparere: diaria malignè suppeditari; nolle se extremam famẽ opperiri. Hîc Iosephus eos bonô iubet esse animo, spem in Deum coniiciãt, fidem datam seruent; non præteriturũ diẽ posterum, quin largam Dei benignitatem experiantur. Haud multũ temporis ab eo sermone præterierat, cùm eodẽ die lẽbi tres, qui erãt in expectatione, è S. Spiritus Præfectura alimẽtis onusti comparent, & postero die bene manè Prætoria superuenit. Ita Iosephi opera auxilia retenta, & fides illius prædictionũ constituta. Aduentu Prætoriæ classis vniuersa sinũ intrat, nauibúsque commoda in statione collocatis, captóque loco opportuno, munitiones vrbis instar, aggeribus, vallo, & fossa cingũt. Ex hoc loco bellum in duos ipsos annos tractum est, Oliueria & Anchiéta, dũ armis milites dimicãt, auxilia cœlestia implorãtibus. Et sanè milites nullo loco suam desiderari pietatem passi sunt. Dixisses eos non magis ad præliandum, quàm ad pietatem exercendam in armis esse. Inde factum, vt ex prælio prospero fere euentu redirent. Et verò plus armis pietatis, quàm ferro, & præliis profectũ est: nam cùm

Iosephus retinet auxilia sociorum ne secedant.

Classis Lusitanorum sinum intrat: ibi bellum geritur.

longè impares numero Lusitani hostium essent multitudini, & admista essent arma Gallorum,& militaris pro captu gētis disciplina; cœleste tamen auxilium ita luculenter apparuit,vt contrà quã olim Ægyptij aduersùs Israëlem,nostri dicere possent; *Adoriamur hostes nostros: Dominus enim pugnat pro nobis contra illos.* Multi enim è nostris lethaliter sagittis vulnerati, leuissima curatione breui tempore conualuerũt Et sanè vehemẽtes sunt illorũ arcuũ emissiones,grauésq; sagittarũ ictus; vt multi magis illos,quàm scloporũ nostratiũ glandes reformident.Alij globis earũdem fistularũ integro adhuc impetu ex propinquo in pectore percussi,nõ secus ac si lorica periculo probata tecti essent,ictum illæsi euaserunt; globo illis ante pedes delabente.

Petrus Leitanus primus Episcopus in Brasiliam venit.

Iosephus Bahyam mittitur ad sacros ordines suscipiendos.

INTER has turbas Societatis Patres Iosephũ Anchiétã à Ianuariẽsi bello Bahyã reuocarũt, vt sacris ordinibus initiatus Sacerdos fieret: tunc enim ad Brasilicã ordinandã,regendámq; Ecclesiã Episcopi munere primus venerat Petrus Leitanus, vir in Lusitania & genere, & suis laudibus clarus.Ergo ad rei diuinæ fructũ magni interesse omnib. visũ est, Iosephũ primo quoq; tẽpore nulla interposita mora Sacerdotio ornari.Ex itinere eũ Nóbrega,qui S. Vincẽtio,& reliquis circà sedib. præerat, sedẽ Spiritus sãcti cũ vicis,aliísq; maiorib.Ecclesiis ei sedi attributis inspicere iussit;vt siquid opus esset,corrigeret,cõponerétque,tãta in nõ grãdi ætate indoles,& in homine nondũ Sacer-

dote

dote perspectæ virtutis, & prudentiæ inerat auctoritas. Quod munus multa cũ omniũ pace, & probatione administrauit. Gundisaluus Oliueria interim solus in Ianuariẽsibus castris rem Christianam Deo precibus commendabat. Hostes iam Gallorũ disciplina exercitati, freti multitudine, & aduenarum sclopis, ausi sæpe sunt nostrorum munitiones adoriri. Castra erant exiguæ instar vrbis; tabernacula ex paleis raptim compacta: locus altari, templóque, & sacris rebus itẽ ex paleis excitatus, contectúsque. Contigit vt inter castrorum oppugnationem cùm Sacerdos Oliueria ante sacrã aram in genua applicitus Dei imploraret auxilium, sagittę supernè euolantes suo lapsu super sacellum deciderent, perfossísq; tecti paleis, circa orãtis corpus humo infixæ hærerẽt; illius tamẽ corpus, quasi diuina manu submotæ non attingerent. Id milites, interquiescente per vices prælio viderunt, cùm & ipsi modico spatio ad preces cõfugerent; admirati solũ circa orantem sagittis horrere, Sacerdotem verò telis circunseptũ, incolumem persistere in precibus, donec hostis ab oppugnatione pelleretur. Quę res maiore animo milites cœlesti perspecto auxilio, ad repetendũ præliũ reuocabat.

Hostes Lusitanorum castra adoriũtur.

Fessi tandem Tamuyę belli diuturnitate, ac pertęsi toties irriti conatus, cùm plerũq; à prę lio malè accepti, ac magno cum damno redirent, statuerunt vno prælio de tota belli alea decernere; docti nimirum ab aduenis

Prælium canoarum.

ad vires ingenium, & artem adhibere. Et sanè prudenti consilio instituta res est: sed diuina prouidentia meliorem partem tuẽdam susceperat. Missa castrorũ oppugnatione, induciarúmq; à prælio interposita tãtula quiete, quàm maximum numerũ contrahunt canoarum; ad veteres, nouas lõgè à Lusitanorum statione in ipso sinu fabricare adoriuntur: cẽtum & octoginta toto illo tempore instruxerũt, eásq; spatio leucæ vnius à Lusitanis abdito in recessu in insidiis collocãt. Inde earum non magnus numerus prodit; hostem prouocat ad prælium: nec Lusitanus certamen detrectat. Quinq; canóæ, quæ reliquæ erant (nam Vincentiani auxiliares, pertæsi militiæ, dilapsi quatuor abduxerant) aduersùm à Præfecto Sala mittuntur. Prælium committitur: Tamuyæ vix conserta manu, vt inter ipsos conuenerat, simulata fuga nostros audaciùs insequutos in insidias pertrahunt. Inde maior canoarum numerus Barbaris auxilio accurrit. Circunuẽtus Lusitanus non animum despondet, sed diuino fretus auxilio fortiter resistit. Fortè inter pugnandum vna è nostris canóis ictum bõbardę explodẽs sulphureũ puluerẽ inflãmauit, propugnatoribus aliquot semiustis in mare eiectis; qui tamẽ nantes ad suos euaserunt. Ea flãma territa Tamuyarum ducis coniux, quasi ingens incendium aduersùs ipsorum classem tortum eos confestim esset absumpturũ, clamoribus, eiulatúq; omnes perterruit, ipsáq; cum duce fugã con

Tamuyæ mõstro territi omnes diffugiunt.

confestim arripuit. Ducem, & qui in statione erant, & qui præliabãtur, relicta pugna, ad vnũ omnes quàm effusissima fuga sequũtur. Tunc apparuit ingens canoarũ numerus, & magnitudo periculi perspecta. Nostri ad speciem aliquandiu fugatos insequuti, se tandem receperunt. Laudes pro magnitudine beneficij Deo redditæ, qui ipsos illo die ex tanto periculo liberauit: neq; enim muliebres solùm clamores hostes in fugam vertêre, sed multo magis obiecti diuinitùs terrores: ipsi enim hostes postea fassi sunt, se admiranda specie bellatorẽ in armis vidisse fortiter prælian tem, & de canóis in canóas admirabiliter transilientẽ, qui suo terrore vniuersam ipsorum aciem cõpleuit. Eum S. Sebastianũ, in cuius patrociniũ se dederant, Lusitani fuisse interpretati sunt. Et sanè credẽdum est maiorem etiam nostrarũ canoarũ numerum ipsis apparuisse: quippe illa diuini propugnatoris vmbra non tantam faceret ostẽtationem tam exiguo canoarum numero; neq; solùm fœminę illi, sed hostibus omnibus terrificum incendium obiectum esse.

Anno Domini 1567. Ianuariensis sinus in potestatem venit.

ANNO demum 1567. Prætor ipse Mendes Sala ipso die festo S. Sebastiano dicato noua cum classe, & nouo etiam nobilium cum suis copiis comitatu superueniens, hostes è toto sinu exturbauit, eósq; intra ipsorum fines totis viribus persequutus multa clade attriuit: duos eorum vicos, quibus se Galli munierant, excidit; totúmq; sinum Ianuariensem hostibus ex-

purgatum in potestatem redegit.

Vrbs S. Sebastianus, & in ea Collegium Societatis Iesu extruitur.

PACATIS rebus omnibus, frequentíq; colonia deducta, locum muniendæ vrbi, priore opportuniorem designauit: quatuor castellis, vt Saluatorem ad Bahyam communiri, faucésque sinus hinc inde castellis excitandis claudi iussit. Quo tempore area Collegio Societatis IESV extruendo Sebastiani Regis iussu attributa, vectigal etiam eiusdem Regis liberalitate, ad quinquaginta Socios alendos constitutum. Vrbem sanctum Sebastianum nominarunt, non solùm religione nominis Regi bene ominati; sed pia etiam grati animi significatione sancto Cœliti grates pro modo rependentes, ob felicia euenta, quæ vel eius die festo contigerunt, vel ab eo die eorum initia profecta sunt: nam & hæc ipsa victoria circa eum diem, vti diximus, relata est, & biennio antè Eustachius Sala eiusdem diei auspicio sinum ipsum intrarat; eiusdémque sancti Martyris inuocato patrocinio bellum exorsus erat; præsentémq; opem tum in canoarum, , tum aliis in præliis senserunt. Ita satis firmum munimentum aduersùs impietatem constitutum.

Ignatius Azebedius Visitator Societatem circa Ianuariensem sinum ordinat.

VENERAT eadem classe ad Ianuariensem sinum cum Prętore obeūdę suæ diœcesis causâ Episcopus Leitanus; & vnà cū ipso Ignatius Azebedius, Societatis IESV Sacerdos, is, qui paucis inde annis è Lusitania cū magno Socio-

rum

rum numero Brasiliam repetens, Oceanũ claro suo, & comitum martyrio consecrauit. Is per id tempus à Francisco Borgia Societatis IESV Præposito Generali missus Visitatoris munere in Brasilia Societatem regebat. Eodẽ quoque comitatu & Iosephus Anchiéta nouus Sacerdos: sed hic in Vincentianam sedem se retulit, ibíque mansit Azebedius Visitator Prætorem, & Episcopum ad Ianuariensem sinum sequutus; pro suo munere Collegiũ Societatis, Collegiíque fundationem admisit; & totam regẽdi Collegij rationem, disciplinámque ex præscripto Societatis ordinauit. Cæteras circà sedes Societatis, S. Vincentium, Sanctos, Piratiningam, Spiritum sanctum, aliáque loca minùs nota Sebastianensi Collegio, cùm perfectum esset Collegij, & vrbis opus, & sedes, formáque Collegij constituta, regenda attribuit; vt ad vnum omnes caput, tanquam corporis vnius membra referrentur, & vno omnes regimine, quasi familia vna cõtinerẽtur.

Iosephus factus Sacerdos redit S. Vincentium.

INTER hæc, vt ratio temporum suadet, iter faciebat Iosephus cũ Emmanuele Nóbrega, & cum iis Arias Fernãdus iã colonus Ianuariẽsis eodẽ contubernio pernoctabat; cùm Iosephus noctis cõticinio Nóbregã interpellat. Vigilásne? inquit; cùm sensisset vigilantem: Grates, inquit, agamus Deo; nostri enim victoriã ex hoste retulerũt. Hęc Arias somnũ simulans notauit. Potuit illi nocte, quę cõsequuta est, ea victoria inter cõtẽplationẽ indicari: attamẽ quæ victo-

ria fuerit, quia notatum nõ inuenio, coniectura ducor ad credendum hanc Prætoris de Tamuyis fuisse, cùm hostibus ex omnib. Ianuariensibus finibus exturbatis, tota Ianuariensis regio in potestatẽ venit: nã diuina illa canoarum victoria quo tempore data est diuinitùs, Iosephus Bahya factus Sacerdos nondum redierat. Reliqua, quæ postea consequuta sunt bella, non tam periculosæ aleæ fuisse videntur, vt solicitum quẽquam habere debuerint.

At Iosephus Sacerdotio auctus, maiore cœpit cum auctoritate, & fructu ministeria Societatis exercere, & in opere iuuandi homines versari, vt ea, quę proximè narraturi sumus, declarabunt. Iam antè à primo Gallorũ in Ianuariensem sinũ aduentu, nonnulli inter milites Caluiniano veneno imbuti immisti Catholicis venerant. In iis quidam Ioannes Boullerius homo lingua prõptus, & facetus, Latinarũ, & Grecarum literarum, vt sunt Hęretici, nõ iners ostentator, Hebraicæ quoq; lingue nonnihil tinctus rudimentis; in locis verò sacrorũ scriptorũ cõtrouersis, quibus peruersum Caluini dogma se iactat, audacissimè versatus; quòd cõmilitones sanos in fide pestifero afflatu pertentaret, vel quo alio crimine, certè hęreseos, erat à suo duce Nicolao Villaganonio viro Catholico puniẽdus. Quod ille persentiens, vnà cum tribus comitibus ad Lusitanos S. Vincẽtium transfugit. Et fortè per id tempus in Gallia pestifera Caluini dogmata satanico flatu suc-

Ioãnes Boullerius in Brasilia Caluini venenum spargere conatur.

ſuccenſa tantum ſeditionum incendium excitarant, vt potentiſſimos Reges multos annos fatigarint. Cuius nefarij deprauatoris potiſſimum conſilium fuit falſa ſpecie, quam ipſe finxit Euangelij, homines ab Eccleſiæ reuerẽtia primùm, deinde à ſuorum Regum fide ſubtrahere; orbémque vniuerſum in ſui doloris, inuſtæque turpiſſimæ ignominiæ notæ vltionem excitare, atque peruertere: tantùm in animo pietatis vinculis exſoluto impotens poteſt audacia. His plenus ſpiritibus Boullerius diu ita inter Luſitanos verſatus eſt, vt peſtiferum virus non ſe proderet. Ad extremum pruritu percitus afflandæ corruptelæ, necdum ſuo inter ſuos periculo ſatis doctus, temerario auſu fortunam tentare non dubitauit inter alienos, ratus vbique eadem hominum ingenia tarda, & hebetia, qualia inter Tamuyas, ſe reperturum: neque in tam ab humano cultu remotis finibus canes ad cuſtodiam aduersùs lupos aduigilaturos. Erat Hiſpanorum loquela bene exercitatus, & vt erat non infacundus, & vrbanus, & à natura inſtructus ad ſermonem lepore, & facetiis condiendum, nactus homines armorũ, quàm iuris peritiores, iucunditate ſermonis ſe iis inſinuauit; ſenſímque confabulando inter riſum, & iocos ſenſa quædam cœpit adſpergere, quibus Sacramentorum vſum, ſacrarum imaginum cultum, indulgentiarum vim, & Romani Pontificis poteſtatem eleuabat, Ne-

que ij, quos decipiebat, dolum sentiebant; sed zizaniorum semen conceptum inscij fouebãt. Vnde magnum ille sibi apud vulgus imperitũ eruditionis nomen compararat: non potuit tamen tanta res tam artificiosa calliditate tractari, vt homines ad Ecclesiæ excubias peruigiles falleret. Aloysius Grana Societatis IESV Sacerdos, rem odoratus, primus insurgit; duobúsque in oppidis S. Vincentio, & Sanctis (est vtrumque frequens oppidum, alterum in continenti litori impositum; alterum è regione in insula Vincentiani sinus; vti suprà descripsimus) pro concione populum dedocuit, sæpiúsque iisdem de rebus, & publicè, & priuatim disputando, eos, qui venenum imbiberant, sanauit, cęteros vt callido ab impostore sibi cauerent, acerrimè admonuit. Acciditq; vt cùm in oppido Sanctis concionẽ alia de re meditatus suggestum conscendisset, ipso conspecto, priore argumento repudiato, totũ sermonem ad eius fallacias redarguendas conuerterit; tanta vi, tantáque copia, vt si octiduum totum ad eam se disputationem comparasset.

SENSIT homo astutus se peti, &, vt erat versipellis periculum audacia studuit depellere. Dat operam Aloysium vt sibi conciliet. & cum ipso tanquam homo & ipse eruditus literis amicitiam coniungit; sæpius inde cum ipso multa de doctrina communicauit: cùm semper se in omnibus cum Catholicis sentire

lingua

lingua tenus profiteretur: attamen ouina pelle ad præsens assumpta, vulpinum ingenium nō excussit; sed venenum clàm magna dissimulatione propinabat, serpebátque malum sensim, nisi excinderetur; ad quod auertendum tribunal Ecclesiasticum hominem coërcuit; vinctúmque Bahyam ad Episcopum misit. Sed siue hunc, vt ibi, vbi fel draconum euomuerat, puniretur, Bahya ad sinum Ianuariensem in vinculis pertractum; siue quemuis alium ex captiuis Gallicis, paris facinoris conuictum, & in hæresi peruicacem, statuit Prætor post victoriam Ianuariensem in oculis hostium extremo supplicio afficere.

Hæreticum hominē morte mulctandum ad fidem conuertit, & in extremo vitæ adiuuat.

AD eum adiuuandum, quoniam Latinè cum illo agendum erat, neque ibi è Societate IESV quisquam erat, præter Azebedium, maioribus curis occupatum, accersitus est sancto Vincentio Iosephus, qui, cùm initio difficilem hæreticum experitetur, impetrauit vt res aliquandiu proferretur: nec passa est diuina prædestinatio electam ouem sibi eripi ê manibus; nam quà precibus ad Deum, quà rationibus de eius salute solicitus nouus Sacerdos, diuina in primis ope ab sua duritia auulsum ad veritatis cognitionē hominem traduxit, & cum Ecclesia reconciliauit; illéq; vniuersa culparum omnium cōfessione animæ suę statum ad optimi magistri pietatis præscriptum composuit. Et,

quo

quoniam quo tempore in eum lege agebatur, carnifex imperitus minùs commodè sua exequebatur ministeria, reus indignè ferebat exacerbari sibi inepti hominis imperitia carnificinam, veritus Iosephus, ne homo iracundus, & recens ad Catholicam pietatem traductus, breui illo temporis momento æternæ mortis veniret in discrimen, castigatum carnificem monet, qua ratione expeditè illo munere defungeretur. Ita hominem pronum ad iram, summo in salutis discrimine versantem, in tuto animæ suæ statu, ne excideret, retinuit. Admonitus deinde, quî non esset veritus canonicum impedimentum, notámque à sacrarum rerum functione amouentem? Quia impedimentum illud, respondit, à diuina offensione seiunctum, suis remediis non caret. Anima illa si extremo illo tempore, quod erat in procliue, à suæ salutis statu excidisset, nulla spes supererat illam in omnem æternitatem reparãdi: quam vt in eo retinerem, non me pigeret illa nótatum labe vitam omnem agere. Factum prima specie reprehendendum, cognita causa, & sapiens, & admiratione dignum iudicatum est. Nec defuit, vt ille dixerat, ad notam abolendam cum suis remediis potestas; tantum in eius animum diuinæ causæ tuendę ardorem succendebat ipsa, qua perpetuò cum Deo fruebatur coniunctio: vt nõ modò nunquam à recto tramite exerraret; sed multa etiã cognosceret, quæ non nisi ex ea luce hauriret.

REBVS

REBVS ad ſinum Ianuarienſem conſtitutis, Prætor vrbi ædificandę, ſinuíque muniendo Saluatori Corréa Sala, qui in Euſtachij Salæ demortui locum ſummus rei bellicæ Dux ſucceſſerat, præfecto ad Bahyā ſe retulit. Hoſtes porrò, quamuis ſtationibus, & Ianuarienſi regione deiecti, in ſua tamen pertinacia hærentes, circa Caput frigidum, ad quod illorum fines pertinebant, ſe muniuerunt. Eſt caput frigidum promontorium à loci natura dictum, à ſinu Ianuarienſi in Orientem non ita longa nauigatione diſſitum: nam à S. Vincentio ad hoc vſque Caput ora Braſiliæ recto tramite tendit in Orientem, inde in Septentrionem vertitur. In ipſo flexu, inter viceſimum ſecundum, tertiúmque gradum altitudinis duo excelſi montes, Auſtro auerſi curuant litora: hi portus duos includunt; quorum prior duo habet oſtia, aterum Orięti, alterum Boreæ, quem Ernordeſtem nauigantes nominant, obuerſum. Portus alter rectà Septentrionem ſpectat. Regio ipſa montoſa, braſili ligni in primis ferax: cuius maximè mercis emolumēto Galli negotiatores, dynaſtæque inſtructis ad bellum nauibus in hæc loca nauigant.

Caput frigidum.

Ex hoc promontorio, dum Galli colligendis mercibus dant operam, Tamuyæ Vincentianos, alióſque maritimos fines, maris oram adlegentes damnis vltrò, citróque inferēdis, accipiendíſque infeſtabant; ſubitóq;

ſæpe aduentu viros, ac mulieres in ſeruitutē, aut in eſcam abducebant. Et res contigit, quæ, quanta luce Ioſephi animus diuinitùs perfunderetur, declarauit. Chriſtianæ mulieres duæ indigenæ ſorores erant, ambæ matrimonio coniūctæ: altera in oppido S. Vincentio, altera in vico extra oppidum degebat. Venit vicana intra oppidum ad ſororem in opere iuuandam. Lychnos ceratos faciebant, qui in cylindros, aut commodiorem aliam formam conuoluti ad priuatorum nocturnum lumen adhibentur: his enim induſtriis operæ, & vitæ cultui aſſueſcunt. Inter opus vicana ex liquata cera candelas duas ſibi componit; rogata, cur id faceret: vt has, inquit, ad Patrem Ioſephum deferam, quibus vtatur ad Miſſæ ſacrificium, quod mea cauſa offeret, cùm ſancta fuero. Id nimirum dicere voluiſſe videtur; cùm pro fide Chriſtiana ab hoſtibus interfecta martyrium obiero. Quo id acta ſpiritu loquuta ſit, ſtatuere meum non eſt. Crediderim certè, ad diuinam in Ioſepho declarandam gratiam, ipſam inſciam de ſe prophetico afflatu pronunciaſſe. Defert ad Ioſephum, adiecta ea petitione, candelas ſuas. Haud ita multo pòſt Tamuyæ, excurſione facta in Vincentianos fines, cùm captiuos alios, tum hanc inter eos mulierem abduxerunt. Hanc adortus vnus è principibus prædonum, vt violaret, adducere nunquam potuit, vt

Euentus admirabilis Chriſtianæ mulieris Ioſepho diuinitùs indicatus.

aſſen-

assentiret : quin virili animo reluctans, contestabatur magna libertate, se Christianam esse, & Christiano coniugio copulatam, nolle diuinam legem violare. Ea constantia offensus Barbarus, ratus se à muliere contemni, magna crudelitate eam interfecit. Illo ipso die Iosephus rem diuinitùs edoctus, duabus illis prolatis candelis, ad Missę sacrificiũ precationes, sacrásq; lectiones adhibuit, quæ ad cultũ vnius Martyris sunt institutæ: & nomen etiã mactatæ fœminæ, tanquam cœlo iam donatæ legitimis locis ritè pronunciauit; cùm tamen regio, in qua illa cædes commissa est, plus triginta leucis S. Vincentio distaret. Rogatus à Nóbrega Iosephus, quænam esset sancta illa mulier, cui Missa cultum exhibuisset illo die, nomen prodidit mulieris, inter Vincentianos notæ pietatis, quam illo ipso die causâ diuinæ legis, & pudicitiæ seruandæ à barbaro Tamuya occisam esse asseuerauit. Haud multo interiecto tempore, multi ex iis, qui vnà capti erant, redempta libertate, inde redière, qui totius rei seriem enarrauerunt.

Sacerdotẽ è Societate Laureti in Italia obiisse illo die cognoscit.

NON huic dissimile factum alterum, non incommodum visum est, huic narrationi adiungere. Ipso die festo S. Ioannis Euangelistæ, qui tertius est à Natali Christi Domini, Missa *Requiem*, quasi certo homini parẽtauit. Id verò absurdum multis visum est. Quare Nóbrega familiæ Præses, licèt sciret nihil temerè in ré tanta Iosephum facturum.

fuiſſe; tamen, vt res palàm fieret, quaſi factum reprehendens, quærit ex eo in conuentu, cur tantæ Religionis die tã enormiter ab Eccleſiæ ritu exerraſſet? Reſpondit, ea nocte in Lauretano Collegio Societatis in Italia Sacerdotem Societatis obiiſſe, quem Cõnimbricæ in ſcholis condiſcipulum habuiſſet; multæ iam inde ab eo tempore probitatis adoleſcentem, eum poſtmodùm Societatem ingreſſum, Romam poſt aliquot annos miſſum, indéque Laretũ, aliquandiu in eo Collegio Societatis miniſteria exercuiſſe; ſe illius animæ iuuandæ Miſſæ ſacrificium eo die obtuliſſe. Rogat iterũ Emmanuel, ecquid noſſet de illius animæ ſtatu? reſpondit, cœlum ingreſſam, cùm poſt ſacrificij oblationem ad eum locum veniſſet; *omnis honor, & gloria.*

MIRABITVR fortaſſe quiſpiam, cur tã facilè ſua proderet arcana: id verò nulla fieri leuitate intelligemus, ſi rẽ attentiùs inſpiciamus. Primùm, obedientia, & reuerentia erga ſuum præſidem iſta exquirentem; cui nil celandum eſſe ipſe apud animũ ſuũ ſtatuiſſet: deinde ex eodẽ fonte, vnde tanta ad eum donorũ copia manabat, prodibãt cũcta. Perpetua illa de Deo cogitatio, quã remittebat nunquã; perpetuáq; cũ Deo coniunctio tanto diuinæ lucis fructu occupabat animum, vt in diuinũ lumẽ abſorptus noſtra hæc non humana ratione, modóq; cogitaret. Inde tãto animi candore, támq; ſincera ſimplicitate, quę in diuino lumine intuebatur, ad diuinã illuſtrandam gloriã prodebat foras.

foras. Eadé mẽtis in diuino lumine occupatio, & cura illa intẽta ſubueniendi primo quoque tempore animæ opem imploranti locum illi cogitationi non reliquit, poſſe pari virtute, paríque efficacitate cuiuſlibet diei oblatum Miſſæ ſacrificium animabus expiatione indigentibus opem ferre.

VRBS interim ſanctus Sebaſtianus ſtrenuè ædificabatur. Nondum confecto opere, nec muniti onibus abſolutis, nouus ſuperuenit à Gallis, & Tamuyarum reliquiis tumultus. Onerarias quatuor Galli iam mercibus eius terræ compleuerant, cùm eos Tamuyæ rogarunt, vt, antequam diſcederent, ſe ad communem hoſtem bello opprimendum ducerent. Erat hîc homo Braſilus, vir præſenti animo, magnóque, bello ſtrenuus, conſilio bonus ſupra captum gentis; fide in Luſitanos, & Chriſtiana pietate cum quolibet optimorũ comparãdus. Is ſuperioribus bellis multa pro Luſitanis, & Chriſtiana Religione egregia facinora ediderat; magnũq; ſibi apud omnes militaris virtutis nomen cõpararat, & magnũ ſui nominis terrorẽ hoſtibus iniecerat. Patriũ illi nomen fuit Ararig Bohya. Sed Chriſtianũ nomen in Baptiſmo Martinũ Alfonſum Soſam ſuſceperat à magno Soſa, qui primus Regiis auſpiciis in Braſilia rem ordinauit, ſuis meritis conſequutus. Eum rerũ fama permotus Mẽdes Sala in expeditionem Ianuariẽſem iam inde ab ipſo belli initio ire iuſſerat, egregiámq;

Bellum Tamyæ iterum ſuſcipiunt, adiunctis Gallis.

toto eo bello Lusitanorum testimonio operam nauarat; ita vt inter præcipuos duces honestum locum teneret. Confecto bello eum Prætor cum sua cohorte in vico plus minùs leuca vna ab vrbe S.Sebastiano collocarat: ibi eum Tamuyæ Gallorum auxilio adoriri cogitarant; subitóque aduentu captum in suos fines pertrahere; vt more suo festa lætitia eius vorandis carnibus odium exsatiatiarent. Galli, ne Barbaros, quorum amicitia locupletabantur, ab se alienarent, ipsorum postulatis assensêre. Ergo sublatis anchoris, octo minoris aluei nauigiis, canoísque permultis adiunctis, magna imposita Tamuyarũ turba, ad Ianuariensem sinum vela dant, & nondum munitis faucibus, sinum intrant; vrbémque tutò, ac nullo impediente prætereunt, nullis adhuc ad hostem remorandum in litore castellis excitatis. Erat omnino res periculi plenissima: aduentus hostium improuisus, apparatus timendus, nec cui paribus viribus obuiam iri posset: ac si Gallis pares virtute Barbari fuissent, magnum illo die ciuitas periculum, si tentaretur, adiisset. Missi tamen tanquam caduceatores, qui itineris caussam exquirerent, à Gallis responsum acceperunt, se ad Martinum Alfonsum in potestatẽ Tamuyarum tradendum proficisci. Præfectus Ianuariensiũ Corréa, veritus si Martinus pessundaretur, ne periculum in vrbem verteret, misit ad Vincentianos petitũ auxilium; arma, milites,

milites,& quàm maximum canoarum numerum, apparatúmque reliquum quamprimùm mitterent. Ipse militibus, quos ad subita quælibet paratos habebat, vrbem munit: iubet omnes in armis ad hostium aduentum paratos esse; præsidia, vigilésque disponit: nec minùs de Martino Alfonso solicitus, eum per celeres nuncios de periculo certiorem facit. Ille confestim cum suis vicum totũ vallo cingit, retentísq; tantùm militibus, & Patribus Societatis, qui præliantibus animos adderent, precibus diuinam opem implorarent, imbellem multitudinẽ procul à periculo iussit facessere, séq; magno animo ad propugnationem cõparauit. Hostes admota ad litus classe, exscensionẽ faciunt, & tanquam certi de victoria reliquum diei otiosè traducunt, prælio in diem posterũ dilato. Superuenit ex vrbe, viciníſq; locis per noctem Alfonso non magna, nec tamen contemnẽda Lusitanorum manus, duce Odoardo Martinio Morano; muraléq; tormẽtum ęneũ, quem *falconem* vulgò nominant, ad fundẽdos in hostes lapides, ingenti canóa aduectum noctis silentio, hostibus nihil sentiẽtibus, opportuno loco collocãt. Exhilaratus Alfonsus hoc subsidio, lętúsq; ea sibi, quę à tã beneuolis amicis sperasset, cõtigisse, multa grati animi significatione gratias egit Lusitanis: inuocatóque Iesv, ac S. Sebast. nomine, suos ad pręliũ hortatus, iubet vallum rescindere, & in hostes, antequam aciem instruant, eruptionem facere,

ſubitóque impetu, & ducis dicto, & Luſitanorum exemplo inflammati imparatos hoſtes, ac ſemiſopitos adoriuntur. Onerariæ propiùs iuſto ad litus appulſæ, ſub ipſum pugnæ tempus, æſtu refluente, grauatæ mercibus, aquæ breuitate laborantes fluctuabant. In eas falco lapidum procellam euomens, multos è nautica turba, tum intra naues ipſas, tum ſparſos in litore partim exanimat, partim grauiter afficit. Barbarorum acies etſi aliquandiu conferta multitudine fortiter reſtitit, impreſſionem tamen tum Luſitanorum, tum Alfonſianorum non ferens, tandem terga dedit. Noſtri inſequuti magnam eorum ſtragem ediderunt, non magno ſuorum damno. Onerariæ inde, æſtu ſtatis horis redeunte, iuſtam aquæ nactæ altitudinem, malè acceptæ, ac multis de ſuis amiſſis, in altum ſe recepêre. Barbari malè mulctati ex fuga ægrè ſuis nauigiis, canoíſque conſcenſis, fractis animis, viribúſque acciſis, vnà cum onerariis Caput frigidum repetierunt; & qui armati è ſuis finibus exierant, vt Martini Alfonſi membra deuorarent, ingentem ſuorum numerum per Martini campos ſtratorum feris, volucribúſque vorandos reliquerunt. Galli, reſartis, quas prælium afflixerat nauibus, cum ſuis mercibus in patriam renauigarunt. Ita graui, formidoloſóque bello paucis Luſitanis, Alfonſianíſque indigenis perfunctis, regio tota

metu liberata eſt. Vincentiani interim, cognito Ianuarienſium periculo, vt in re ſubita, ea qua par fuit celeritate, ſatis firmum armatorum ſubſidium, cum apparatu, quem Corréa petierat auxilio ſociæ ciuitati misêre: quos cùm paratos ad iter Ioſephus Anchiéta vidiſſet, precatus eſt Deo bene iuuante proficiſci: ſed illorum prædixit auxilium fore ſuperuacuum, quòd illo ipſo die hoſtes ſuo diſceſſu liberum ſinum reliquiſſent; quod ita factum eſſe copiæ eò profectæ compererunt. Atque id ille nulla humana via ſcire potuit, cùm ſancto Vincentio leucis quadraginta ſinus diſtet Ianuarienſis. Hac clade attriti Tamuyę, prioréq; deturbati in portum alterum Septentrioni obuerſum ſe receperunt, quem Petræam domum nominant.

Prædicit Ioſephus hoſtes eo die ſinum Ianuarienſem liberum reliquiſſe.

Clades Tamyarum.

RELIQVA multitudo mediterranea latè incolebat: ibi etiam ſæpius è noſtris excurſionibus, minoribúſque bellis eorum acciſæ vires: tum vt ne reualeſcerent, tum vt ne maritimæ oræ, ac finibus infeſti eſſent. Et cùm ad eos bello laceſſendos, ſuperbiámque infringendam viginti à Vincentianis finibus leucis cum ſua cohorte Georgius Ferreria profectus eſſet, Ioſephus in oppido Sanctis palàm denunciauit, noſtros eo die vicum Barbarorum, nullo de ſuis deſiderato, expugnaſſe; poſteróque die ſub noctem venturos eius victoriæ nuncios; idque ita contigit. Alio tempore Vincentianæ coloniæ Præfectus Hieronymus

Victoriam de Tamuyis abſens cognoſcit, ac denunciat.

Leitanus cum magna militum manu in eorum fines inuasit, trigintáq; leucas progressus bimestri fermè tempore ibi hęsit, cùm interim nuncij nulli perferrentur. Suspensis omnium animis, Iosephus eodē in oppido Sanctis, inter dicendum ad cōcionem, repentè obticuit; manúq; oculis obtenta, post aliquantum silētium, quasi ad se rediens: Pronunciemus, inquit, singuli orationem Dominicam, Angelicámq; salutationem, gratias diuinæ Bonitati agētes de victoria, quam hodierno die de Tamuyis hostibus, nostris militibus concessit. Atque ita eo die contigisse victores, cùm domum rediêre, testati sunt. Sed his quasi excursionibus hostium vires retusæ, nondum fracta contumacia: nam à Ianuariensibus, Christophoro Barrio primùm duce, magnis cladibus afflicti, anno tandem 1575. duce Antonio Salema, coloniæ Ianuariensium Præfecto, magnis copiis in eorum fines adductis, occisione deleti sunt, paucis seruatis, qui Christiana fide suscepta, (& hi videntur, qui initio Nóbrega, & Iosepho interpretibus, pacem cum Vincentianis factam seruarunt) in vicos S. Laurentium, & S. Barnabam, circa sinum Ianuariensem translati sunt, & Patrum Societatis IESV institutioni, vt alij Neophyti, traditi. Atque hic tandem post viginti circiter annos belli Tamuyani finis fuit.

Belli Tamuyani finis anno Domini 1575

DEGEBAT interim S. Vincentij Iosephus, Societatísq; ministeria solito cum fructu exercebat,

Vt milites duos transfugas ad suos reuocet vitæ periculum adit demersus in flumen.

cebat, cùm magnum vitæ periculum adiuit, è quo vix credi possit sine diuino miraculo seruatum esse. Milites duo magnæ in rebus bellicis auctoritatis, ingenio præferoci, ob aliqua commerita, legum pœnam timentes, cum suis familiis in mediterranea secesserant, séq; ab Barbaros hostes communi consilio contulerant; & erat metus, ne hostium instructi multitudine Vincentianam coloniam infestarent: ad id periculum auertendum, statuit Iosephus ad eos se conferre; atque, impetrata delictorum venia, eos ad suos reuocare. Iuit cum eo Vincentius Roterigius, & pauci præterea comites auxilio: iter flumine faciebant, lintre, seu, vt illi vocant, canóa vehebantur ex cortice trabis vnius confecta. Sunt hæ agiles quidem, & tutæ ad faciles nauigationes, sed quæ leui fluctuatione agitatæ, mersæ deprimantur; quo carent incommodo, quæ ex solida trabe excauantur: nam eæ si quo casu mergãtur, vndarum victrices enatant. Persoluebant inter nauigandum Patres sacram eius diei psalmodiam, neq; ita longè aberant à loco, quem petebant, cùm linter in abruptũ fluminis alueum aquarum impetu prouectus vnà cum vndarum ruina è cataracta in subiectã fossã cadẽs demergitur. Omnib. nãdo ad ripã appulsis, solus Iosephus imperitus natãdi desiderabatur; & multa erat aquarũ altitudo. Venerat in eo comitatu Brasilus homo robustus, & natator egregius. Is dolore & cõmiseratione

eius,

eius, quem tantopere diligebat, se dimitiit in flumen; &, cùm vrinando diu conquisitum non reperisset, emersit ad respirandum; dolorísque impatiens iterum se demittit; diuinóque Numine eius oculos regente, videt hominem in medio alueo sedentem, quem lacinia apprehensum extrahit incolumem cùm propè semihoram hæsisset in aquis, semper suæ mentis compos, trium rerum, vt ipse postea narrauit præcipuè memor, IESV, MARIÆ, & ne de flumine biberet. E tãto periculo seruatus, cùm ægrè respirasset, madida veste, vt è flumine extractus erat, pedibus iter cum aliis capessit: neque habuit ne sudarium quidem, quo inter corpus, & indumenta inserto vdæ vestis humorem, frigúsque arceret; quin cœlo pluuio eos nox oppressit. Nõ ignis, non cibus suppetebat, neque tectum, quò se reciperent, occurrebat: iter inuium, altis dumis, vepribusque obsitum, vt ne semita quidem gressibus locum aperiret; & manibus erãt ramusculi ad ingrediendum reflectendi. His difficultatibus præpediti, diuina eorum iter regente prouidentia, in hospitia eorum, quos quærebant, inciderunt. Illi tantæ calamitatis spectaculo permoti, ingemuerunt, statímque mutata mente, ad Patrum pedes abiecti præteritorum erratorum veniam postularunt; dolẽtes maximè suorum delictorum pœnas homines immerentes tam graui incommodo luisse: eósque exceptos perbenignè ex tantis

ærum-

ærumnis recrearunt. Non difficile fuit peccatum ſuum vltrò profitétes ad ſanitatem reuocare, præſertim fide publica commiſſorũ impunitate impetrata. Patres igitur cum ſuis familiis S. Vincentium ſequuti ſuis ciuibus ſe reddidêre Ita diuina ope per Ioſephum & illi ab iniuria inexpiabili reuocati, & colonia à periculo grauiſſimo liberata. Hæc ferme circa illa tempora, quibus Sacerdotij charactere Ioſephus eſt inſignitus, cõtigêre. Dicebat præterea, vt Sacerdotes alij ingenio, & doctrina inſtructi, ad concionem. Eius ſermo è pectore prodibat pleno magis pietatis, diuinorúmque ſenſuum, quos ex perpetua cum Deo conſuetudine hauriebat, quã doctrinæ librorum lectione comparatæ: etſi hanc in primis ſtudiosè adhibebat, ſed quam Spiritus dulcedine, qua plenus erat, condiebat; vt doctrinæ robur, & nerui penetrarent ad mentem. Morata oratio ſpiritali iucunditate ſe ad animum infundens, homines ad mentis compunctionem lacrymáſque ſenſim commoueret; & eos ad detestanda vitia, virtutéſque amplectendas, in primíſque ad Dei cõiunctionem per Sacramentorum vſum expetendam induceret. Sententiæ ſuo pondere robuſtæ, & efficaces non in concionibus modò, ſed in priuatis etiã ipſius de Deo colloquutionibus, animos quamcunque vellet in partem, permouebant. Licet breue totius generis exemplum ex fragmentis nonnullis eius epiſtolarum agnoſcere, quæ ad cal

Qualis fuerit dicendo ad concionẽ.

cem noſtræ narrationis ſunt adiecta. Fœmina nobilis, & grauis in concione illius oratione ita afficiebatur, vt diceret, Spiritum ſanctum P. Ioſepho verba in os inſerere, non ſecus, ac columbam in pullorum ſuorum guttur alimẽtum. Gaſpar Samperesius Societatis Sacerdos iuratus teſtis dixit; cùm Ioſephus in Præfectura Spiritus ſancti in templo Societatis ipſo Pentecoſtes die concionem haberet, vidiſſe ſe paſſerem Canarino ſimilem ad dicentem aduolaſſe: ac ſiniſtro eius humero familiariter inſediſſe, quem cùm blandè inter dicendum ab ſe repuliſſet, ipſum tamen iterum rediſſe. Non eſt credendũ, non ad teſtimoniũ ſummæ innocentiæ homini item innocent[i] dandum tantæ religionis die, inter eam actionem, quæ potiùs auem abigeret, quàm inuitaret, hæc ſigna Deum oſtendiſſe. Ipſe Epiſcopu[s] Petrus Leitanus, tanta auctoritate, & ſapiẽti[a] vir, ita illius ſermone tenebatur, vt dicere ſolitus ſit, faciliùs ſe huic vni Canarino, quàm reliquæ doctorum virorum multitudini auſcultaturum. Nec tamẽ ille perpetuò hærebat affixus concioni: ſed ſubinde ſuſcipiebat ad Neophytorum, Barbarorúmque vicos excurſiones. Quo in genere non erit inutile, vt alia multa vniuersè cognouimus, ita etia quod ad hãc rem pertinet, accuratè nonnulla explicare.

Paſſer dum dicit ad concionem illius humero inſedit.

Epiſcopus illius ſermone tenebatur.

Duo excurſionum genera ad Braſilos erudiendos.

STATAS ſedes & fixas Societas IESV habe[t] in Braſilia ſeptem in oppidis, & vicis decem, [...]ns rurſus loca alia minora cum ſuis Eccle[...]

ſu

ſiis, domiciliiſque, quibus pro tempore Patres diuerſentur, attribuuntur. Ex his ſedibus ſeptemdecim duo ad Braſilos erudiendos peregrinationum genera ſuſcipiuntur: nam aut Neophytorum pagos, vicóſque ſibi notos, quos diximus ſuis quemque ſedibus attributos peragrant; aut in Barbarorum fines centum, plus etiam interdum leucas intra mediterranea ſe penetrant. Hæc omnium duriſſima, & crucis fructibus refertiſſima prouincia eſt: non labor, non fames, non ſitis, non laſſitudo, non itinerum aſperitas, nõ vitæ diſcrimina, non denique ærumnarũ genus vllum deſideratur. Nullum ſolatium, leuamẽ nullũ, niſi quod ex re diuina bene adminiſtrata proficiſcitur. Adhæc incolarum duritia, aſperitáſq; quaſi laborum condimentũ deuorãda. Per has aſperitatũ delicias veri Crucis amatores, homines aduenæ, & ignoti ignota & inhoſpita loca percurrentes, oues errantes ad Chriſti paſcua compellere, & Euangelij proferre fines diuino fulti auxilio contendunt. Quæ omnia incommoda ſtudioſi venatores animarum, tanto animi ardore ſubeunt, vt minùs auidè expeditiones illæ expetantur, quæ non fuerint harum aſperitatum quaſi acidi ſucci acrimonia conditæ.

Peregrinationes ad infideles ærumnosæ.

HORVM laborum fructus eſt, quamplurimos ad cognitionem, cultúmque ſui conditoris adducere: nec culturæ malignè prouentus reſpondet; ſiquidem plantatio-

ni,

ni, irrigationíque incrementum dat ipse Deus. Sunt porrò aliæ quasi statæ, & quotidianæ ad Neophytorum vicos, aliósque cœtus Ethnicorum in finitimis pagis excursiones, quæ & minùs ærumnosæ sunt, & spe fructus certiore suscipiuntur. Iis & Baptismo iam affecti ad maiorem pietatem excoluntur; & qui alieni sunt à fide, ad Christianam pietatem inuitantur. Est in his instituendis certa descripta ratio. Manè cùm prima luce signum datur ad salutationẽ Angelicam; haud ita multo post conueniunt ad Missæ sacrum, sub sacrum Christianam doctrinam ipsorum lingua, & inter Catechismum solemnes preces vnà omnes edocentur; inde ad suum quisque opus dimittuntur.

Brasili Neophyti qua ratione in suis vicis instituantur.

HÆC fere omnibus in locis, vbi aut Catechumeni, aut rudiores adhuc Neophyti instituuntur. Quibus autem in locis Societatis Patres residẽt, & maior est vitæ cultus inductus, post salutationem Angelicam ante Missam pueri, puellæque ad templi fores seorsim in choros distributi, assa voce alternatim rosarium decantant. Initium illo quasi proludio faciunt pueri: *Benedictum, & clarificatũ sit sanctissimum nomen* IESV. Quibus per antistrophen puellæ respondent. *Et sanctissimæ Virginis Mariæ matris eius, nunc & semper. Amen.* Inde alternantes chori rosariam modulationem aggrediuntur: absoluta quaque decade, interponunt laudem: *Gloria Patri.* Decursa tota pẽtacontide, ad Missæ sacrosanctum sacrificium

ſe vnà cum aliis componunt. Hæc cùm *aliis* in locis, tum præcipuè in vicis, qui ad coloniam Spiritus ſancti pertinent, quotidiana ſunt. Miſſam breuis explicatio ſequitur Catechiſmi ipſorum lingua, communis omnibus: qua breui abſoluta diſcedunt reliqui, pueri ad ſcholas ſuas ſe recipiunt; & pro ætatis gradu, alij legendo, muſicis alij exercentur, tum Gregoriano cantu, tum harmonico. Non pauci etiam maiores, minoréſque tibias, quæ *flauta*, & *ceramia* vulgò nominant, ad ſymphoniam inflare aſſueſcunt. Quo deinde artificio diebus feſtis Eccleſiæ ſacra exequutio, & ſupplicationes, cùm traducuntur, exornantur. Veſpere porrò hora quinta pomeridiana, rurſus dato ſigno ad Chriſtianæ doctrinæ concionem euocantur; explicatúrque iis pars altera Catechiſmi. Abſoluto Catechiſmo, pueri ſupplicatione ab Eccleſia ad Crucem vſque non inde longè conſecratam pio cum cantico procedunt, pro animabus noxarum reliquias purgantibus ſupplicantes. Atque hæ quotidianæ, vſitatæque exercitationes in vicis, minoribúſque Neophytorum Eccleſiis, vbi Societas ſedem habet. Sunt & aliæ præterea, ſi minùs aſſiduæ, non minoris tamen momenti, fructúſque. Infantes recèns nati baptizantur: adulti Catechumeni inſtruuntur ad Baptiſmum, Baptiſmo expiati ad matrimonium Chriſtiano ritu obeundum; illorum patrocinium ſuſci-

pitur, dántque operam Patres, ne quid de ipsorum libertate minuatur. In morbo eorum curationem ſuſcipiunt, ſacro oleo, cùm ad extrema veniunt, inungunt, defunctorúmque Eccleſiaſticam procurant ſepulturam. Tum ex vniuerſo cœtu deligunt, quos multis hortationibus, præceptíſque ad Euchariſtiæ percipiendum Sacramentum præter feſtum Paſchæ diem, inſtruant, viros, fœmináſque. Et cùm ſunt ad communionem admittendi, pridie eius diei circa veſperam, quies agitur inter eos: neque fere quidquam iis maiori curæ eſt, aut ſermo de re alia, niſi qua ſe ratione comparent ad ſacroſanctum percipiẽdum Chriſti corpus. Ipſo die vnà omnes manè communi conuentu ſacram menſam ineunt, dieíque maximã partem in tẽplo precibus traducunt.

Qua ratione Braſili ſe comparent ad Euchariſtiam percipiendam.

E T, vt aliquid de illorum conſuetudine dicamus, terram colere iamdudum qui Chriſtianam Religionem ſuſcepêre, aſſueuerunt; & operam etiam varia ad miniſteria locare, mercedem capere, rem cogere, & parta tueri didicerunt. Vtuntur etiam viri, fœminæque indumento: fœminæ veſte candida ſupernè circa collum adſtricta, indéque ab humeris laxa, ſinuoſáque ad pedes vſque defluente vtuntur; itáque conformata, vt & decoro ſeruiat, & elegantiæ: comam vittis colligatam circum caput colligunt; manibus ſertum globulorum ad orandum præferunt. Viri quam quiſque nactus eſt laciniam, ea fortuitò corpus

Braſilorum Chriſtianorum conſuetudines.

pus aduelant. Diebus verò festis,& quoties ad Ecclesiã conueniunt, vestitu cultiore prodeunt,ornatu fere Lusitanico,& militari. Galerus iis tela holoserica subsutus, calcei, caligæ, manicæque eius quem quisque colorem adamauit; amictus reliquus nobili ex panno Lusitanico,Hispanicòve. Et hæc ij præcipuè, qui præter cæteros sunt ad humanitatem proniores. Studiosi etiam sunt colendæ pietatis: multùm Christi nece,& doloribus afficiũtur; cuius rei causâ & frequentes conueniunt ad templũ,quibus diebus ea de re sermones explicantur; & multo cum feruore corpori flagella admouent, sacrísque hebdomadæ sanctæ diebus magna cum Lusitanorum admiratione supplicationes flagellantium traducũt. In quibus sæpe videre est etiam teneræ ætatis pueros pro modulo studia parentum æmulari.Hæc in oppidis, vicísque in quibus Societatis Patres resident, & ad quos peregrinantur inter Christianos instituta promouentur. Hoc quoque Apostolicæ vitæ genus, cùm à concione vacua illi tempora dabantur, diu exercuit Anchiéta : & cùm pedibus iter faceret, maximam noctis partem precibus insomnem traducebat. Accidit persæpe inter peregrinãdum,vt cùm superueniente nocte, nullo per ea itinera diuersorio, tugurium Nomadum more ipse cum comitibus raptim sibi suis manibus coustruerent, obseruato tempore, quo maximè somno consopitos comites

Studia pietatis Brasilorum.

Iosephi peregrinatiõnes ad Brasilos erudiendos.

arbitraretur, è tugurio exiret ad orandum; idque ſæpe ab ipſis comitibus obſeruaretur, & poſt aliquot horas ad modicam quietem ſe in tugurium referret; ſæpéque antequam alij euigilarent (erant enim illi ſomni breuiſſima tempora) iterum prodiret ad orandi curſum repetendum. Et cùm loca alia obiret frequens, tum in primis peculiarem terræ tractũ ſibi legit, quem ob copioſam meſſem animarum, & meritorum ſibi paratam ſegetem ſuum Peruuium appellare ſolitus erat. *Itannia.* Infra S. Vincentium litus ad octo, decémve leucas in Auſtrum excurrit. Solum aſperum, herbis, virgultíſque omnibus prorſus detonſum, aliquibus tantùm fluuiis, riuíſque in mare tendentibus interciſum, multis etiam balænarum cadaueribus, oſſibúſque reſperſum, quæ tumeſcente mari, præſertim nouilunio, aquarum multitudine laſciuientes, terras adnatant, ſæpéque æſtu ſæuiente in litus eiectæ, refluente ſalo in ſicco deſtituuntur. Tendit tractus ille ſpatioſam in planiciem, lapideam totam, omni plantarum germine eraſam. Hęc gentis vocabulo Itannia nomen habet, quod ipſorum lingua *pratum ſaxeum* ſonat. Vicus ibi eſt, qui Luſitanis Conceptio nominatur, à nobili conceptæ Virginis templo, quod multa ibi veneratione colitur. Gentile ſaxei prati nomen, vti loci natura eadem, ita cum litore toto commune factum eſt. Ea ſolo durities, & cautibus aſperitas eſt, vt ferratæ plauſtri

rotæ, quantouis pondere onusti vestigium non imprimant. Addita etiam occulta inimica vis, vt non magno itinere confecto, incedentium plantas, quanuis soleis firmissimè munitas, lacerare, ac dissoluere videatur: eandémque & boues, & iumenta alia, pecudésq; sentiant asperitatem. Hæc tamen itinera nudis pedibus, quod illi in itineribus solemne erat, Iosephus eius victor incommodi assiduè terebat. Habet hoc asperum litus mare ad læuam, ad dexteram, cùm arenosas syluas prætereris, terras introrsus recedentes ad mõtes vsque non longo tractu in Occasum dissitos: mite ibi solum, & culturæ obtemperans; multa ibi Lusitanorum latifundia, qui cum suis familiis, & indigenarum seruitiis in ipsis prædiis habent domicilia; prouentúque agrorum lucra exercent suo. Hæc Piratiningæ cãpestria esse necesse est, quæ suprà Europęis terris quàm simillima ab agrestibus ferme Lusitanis culta tam felici prouentu fruges fundere commemorauimus. Et licèt vici, conuentúsque per agros nulli sint; sed circa Conceptionem tantùm non infrequens vicus, seu oppidulum; est tamen in illis prædiis ingens sparsus animarum numerus ad culturam opportunus. Hos tum Lusitanos, tum Brasilos non minore diligentia, quàm ipsi prædia, Iosephus suscepit excolendos: eandémque curam, diligentiámque in ea excolenda vinea Vincentiani Patres

continuarunt: nec culturæ fructus, quæ Dei Bonitas eſt, reſpondet malignè. Ex multis, quę inde Ioſephus animarum lucra retulit, vnum admiratione dignum, & cuius haud facilè ſimile reperias exemplum, non præteribo, ex quo diuinæ Bonitati laudes reddantur, quæ admiranda planè ratione Ethnicum hominem ad ſuæ prædeſtinationis finem adduxit.

Senem ignotum in ſylua reperit, catechizat, baptizat, mortuum ſepelit.

Obibat Ioſephus de more ſuam hanc prouinciam, cùm à comitibus digreſſus ſolus in ſyluas penitus intrauit, nullo certo conſilio, nulla ei ſubita rei nouæ oborta cegitatione, ſed quaſi alterius manu duceretur in ſenem incidit Braſilum, humi abiectum, atque arbori applicitum. Is Patrem ad ſe adeuntem his vocibus compellat. Perge huc adire, iamdiu enim hîc tibi præſtolor. Quærit ex eo Pater, quinam ſit, quáque ex terra, vicóve eò venerit. Reſpondit ſenex, patriam ſuam mari imminere; aliáque adiecit, ex quibus Pater intellexit, ipſum neque ex Itannienſibus, neque è Vincentianis finibus; neque ex tota ora Braſiliæ, in qua verſantur Luſitani, ſed ex remotioribus terris, fortaſſe circa flumen argenteum, aliiſve Auſtralibus partibus infra tropicum (nam Braſilico loquebatur idiomate) vel miniſterio ſuprà quàm humano eò tranſlatum, vel diuino aliquo monitote, ac duce ſuis greſſibus veniſſe; ex quo labore, & ætate fractum ibi quieuiſſe, diuini promiſſi fidem expectantem. Quæſiuit rurſus Pater, quid

eò

eò venisset, & quid sibi quæreret? Respondit, vt rectam vitam percipiam. Hoc loquendi modo diuinam legem, & iter ad salutem intelligunt Brasili. Cùm multa de eo exquisisset; accuratéque vitæ genus per omnes ætatis partes perseruatus, omnia illius facta, cogitatáque excussisset; cognouit ipsum nunquam plus vnam coniugem habuisse, nunquam bellum, aut arma nisi sui defendendi causâ suscepisse; denique omnibus subtiliter, minutatímque perpensis, statuit apud animum suum Pater, hominem illum nulla vnquam lethali culpa naturæ legem violasse; vt verissimum illud esse credamus, quod de id genus hominibus, integerrima vitæ innocentia in infidelitate viuentibus sacræ nos docēt interpretes doctrinæ. Cōperit præterea hominem naturæ bono magna præditum cognitione rerum pertinentium ad animum, æqui præsertim & iniqui: tum etiam ipsius naturæ auctoris. Et, cùm multa de veræ Religionis mysteriis illi Pater exponeret, subiiciebat identidem, se intra animum suum ita sensisse, sed expromere nescisse. Ergo satis instructum, labore, & ærumnis itinerum, ætatéque confectum, quoniam solutio instabat, aqua pluuia ex carduo collecta (nulla enim alia in arenis illis suppetebat) baptizauit, Adamúmq; illi nomen dedit: qui tam diuino affectus beneficio, operante intus virtute Sacramenti, diuinæ in se gratiæ sentiens charismata, oculis,

manibúsq; in cœlum ſublatis, læto vultu diuinæ Bonitati primùm, tum etiam Patri gratias agit; &, quaſi expetiti voti compos, cùm ſupereſſet nihil eorum, quorum illuc causâ diuino ductu venerat, omni ſolutus cura, animam ſacro lauacro expiatam, in ipſo primo ſuæ regenerationis veſtigio Deo reddidit, Patre abeunte ſtatis precibus de more commendante. Corpus exanime Pater ſacris adiunctis precibus ſabulo ſepeliuit. Illud aliquando fortaſſe diuina prouidentia, & dies in lucem proferet: neque enim locum in inuia ſylua, & arenis indigare facile fuit. Hęc peregrè cùm rediiſſet, ipſe poſtea narrauit. Nec mirum certo, & prædeſtinato diuinæ mentis conſilio ſancti viri precibus de gentis illius ſalute ſoliciti, & innocentis animæ integritati datum, vt res, quæ fortuitò fieri videretur, tam certo, & nec aberranti euento eo temporis articulo tranſigeretur.

Senem alterum baptizans lepra mundat.

VIDETVR eodem prædeſtinato Dei conſilio & alius ad Chriſti gregem item per Ioſephum euocatus. Incidit hácne, an alia in ora incertum, in Ethnicum hominem indigenam, fœda admodùm lepra maculoſum; quem cùm diligenter Catechiſmo inſtruxiſſet, baptizauit: baptizatus vtraque lepra, & animi, & corporis mundatus eſt. At, cùm neque quo loco, neque quo id tempore factum ſit, liqueat, quoniam cum his excurſionibus ſimilitudinem habet nonnullam,

non

non incommodum visum est hoc loco recensere.

In hac eadem Itanniensi ora alio tempore dum iter faceret, Stephanum Riberium colonum Piratininganum tunc puerum in comitatu suo habuit; cúmq; ex eo quæsisset, ecquid in canistro haberet esculenti? negantem in Deo spem habere iussit; ipsum famulis suis escam præbiturum. Prædixit breui piscem se reperturos in litore, sed minimè edulem, paulo pòst alterum edulem, quem in canistrum coniectum in cibum vtrique elixabit. Ita prorsus euenit: haud ita multo post in paruum balænæ pullum inciderunt, accessu maris illuc eiectum, & in sicco destitutũ; quo omisso, paulùm progressi mugilem nacti bene grãdem in canistrum recondunt, itineréq; continuato anum indigenã inueniunt magno aheno marinam aquam, ad sal conficiendum excoquentem; puer demissum piscem cum canistro in ahenum in prandium decoxit. His monitis puerum ad spem in Deum defigendam erigebat. Id iam grandi ætate post Iosephi mortem magno affectu pietatis ipse Riberius narrauit.

In itinere Itanniensi duo illi mira eueniunt.

IISDEM itineribus per Itanniam alio tempore aliud non minùs mirum contigit. Proficiscebatur cum fratre vno comite, & Lusitano puero Damiano Acosta, cognomento Fabella; cùm iam octo circiter leucas confecissent, petit Pater à fratre comite Breuia-

rium ad horarias preces percurrendas: tum frater suam socordiam reprehendens fatetur se illud sancti Vincentij reliquisse: hoc loco Fabella se rediturum ad illud afferendum profitetur. Pater certus sua in Deum fiducia, eius sibi auxilium non defuturum, puerum redire non permisit, compendio suæ spei tantum redimens incommodum. Confecto itinere Ecclesiam ingressi, persolutáque de more pia Numinis, & sanctorũ Cœlitum salutatione, Patrem vident ex altari Breuiarium accipere, ex eóque debitas exoluere precationes. Quibus absolutis, Breuiarium comiti reddidit, adiecto monito; posthac ne sis obliuiosus. Quod acceptum frater, agnouit illud ipsum esse, quod ipse sancti Vincentij reliquisset.

Panthera. SOLITVS est etiam pagos alios obire. In colonia Ianuariensi, montibúsque ad Caput frigidum pertinentibus pantheræ versantur, atque ad vsque litora descendunt. Dum hæc loca solito cum comitatu peragraret, noctéque oppressi mapale sibi de more extruxissent, curatísque corporibus cæteri quiescerent, noctis silentio Pater more suo ad agendum cum Deo è tugurio egreditur, longóque interuallo rediens racemos, seu corymbos pomorum eius regionis, quas *bananas* vocant, accipit; eásque foras proiicit, Brasilico loquens idiomate: Capite vos, ô meæ, dicebat, portionẽ vestram. Rogatus à fratre, qui illi comes

mes erat, cuinam bananas id noctis proiecisset. Meis, respondet, illis sociabus. Mane facto duarum pantherarum vestigia humo impressa apparent, quæ illi noctu oranti assederant; peractóque spatio orandi ad vsque tugurium redeuntem prosequutæ erant. Diuino vtique instinctu hominem ab omni humana labe purum, & diuino charum Numini, pro captu sentientes, vt animantes aliæ adamabant. Videtur demum è Vincentiana in Spiritus sancti coloniam translatus, & in vno è vicis ei Ecclesiæ attributo sedem habuisse; nec tamen ab instructione Brasilorum, eorum vicos peragrando vnquam destitisse.

ITER cum indigenarum comitatu faciebat, vipera illis obücitur in itinere (est autem huic colubrorum generi veneni virus suprà quàm in Europa notum sit, teterrimum) ea conspecta comites terrore perculsi diffugêre. Reuocat illos Pater, iubétque viperam ad se venire: paret illa, eámque apprehensam sedẽs sibi collocat in gremio; manúque demulcens occasionem cepit multa de diuina potentia disputandi, naturam nullam esse demonstrãs, quæ non hominis imperio obtemperet, nulla re diuinam legem violanti. Longo sermone in hanc sententiam absoluto, multísque monitis indigenas ad Christianæ legis obediẽtiam adhortatus, viperam sua benedictione affectã placidè ab se dimisit. Aliam item viperam alio in itinere obuiam habuit, qua exterritus comes

Vipera.

Vipera altera.

mes pedem referebat: ſed reuocatus à Patre fugam continuit. Pater viperam pede calcatam, veluti ſubſannans, vt ſe feriret, & iniurias conditori ſuo factas vlciſceretur, hortabatur. Illa collum erigens caput huc illuc flectebat innoxia. Ita ſua in Deum fiducia comiti prælucens, ad mentem in Deum defigendam, eadem ratione, qua alteram, monito adiecto, ne cui hominum noceret, abire permiſit.

VITÆ

VITÆ IOSEPHI ANCHIETÆ E SOCIETATE IESV

Liber tertivs.

HOc peregrinationum genere Iosephus Anchiéta Brasilicas oras peragrãdo excolebat, cùm ad domum Spiritus sancti literis Sacerdotis eius, qui ibi præerat, ex itinere reuocatur. Ibat eadem peregrinatione cum ipso Sacerdos alter, cui dixit eò se vocari, vt illi domui præesset, cùm eius rei nihil ne per vmbram quidem eæ literæ continerent. Eò cùm venisset, literæ Præsidis Prouincialis ei redduntur, quibus iubebatur ei familiæ cum adiunctis sedibus præsidere. Suscepto familiæ regimine, & certa illi tandem sede constituta maior copia suppetiit omnibus illius virtutes obseruandi: nam, cùm antea peregrinationes huc illuc hominem traherent, vix vnus, aut alter è Societate, paucíque præterea indigenæ, itinerum comites assumpti tantarum rerum spe-

Domui Spiritus sancti præficitur.

ctatores

ctatores eſſe potuerunt. Nunc verò factus aſſiduus, vt ita dicam, inquilinus, familiam omnem, multóſque præterea ciues eorum, quæ in ipſum Deus contulerat, bonorum óculatos teſtes habuit. Ac primùm quidē orandi Deū, diuináque cogitandi aſſiduitas, quam ſemper tenuit in priuata vita, multo in eo fuit in regendi munere diſtento intentior. Nam, præter ſtata tempora ei exercitationi attributa, maximam noctis partem, quod illi toto vitæ tempore perenne fuit, cum Deo tranſigebat, nunc inambulando, ſempérque detractis calceis, ne ſtrepitu pedum aliorum quietem interturbaret; nunc flexis genibus, aut in templo, aut in aliquo domus receſſu. Hæc noctu: interdiu, præter quotidianum Miſſæ ſacrificium, quod offerebat ipſe, aliis quoque Sacerdotibus ſacrificantibus, nixus genibus intererat; idque illi, quandiu ſedi huic præfuit, & antea in vico alio, vbi tribus cum Sacerdotibus verſabatur, quotidianum fuit. Et quidquid ageret, ſiue magnum, ſiue paruum, in rebus omnibus, omnibúſque temporibus Deum præſentem intuebatur. Ita enim cum hominibus agebat, vt cùm illius æquitas, humanitas, comitas nullo loco deſideraretur, ſua tamen dicta omnia, cogitatáque è Diuinitatis pectore haurire videretur: qui, cùm à rebus gerendis, atque ab hominibus ſe recepiſſet, nūquam niſi in diuinarum rerū cogita

Orandi Deū aſſiduitas.

Perpetua eius de Deo cogitatio.

gitatione defixum deprehenderes. Nullus erat locus, nullum tempus, nulla occupatio, nullum otium, quod à cogitando de Deo eius animum auerteret; vt non Dei præsentia, sensúque perpetuò vbique frueretur: in mensa sæpenumero cibi oblitus, aut cum Deo loquebatur, aut ex intimo pectore suspiria in Deum, tanquam hamentata iacula intorquebat. Solitus est id sæpe dicere; nullam rem nos abducere à perpetua, continentíque de Deo cogitatione, nisi desidiam nostram, quòd parum prouidi sumus: déque se dixit sæpius in sermone, nullas & alienas cogitationes impedimento sibi esse ad perpetuam earum rerum meditationem, quas sibi ad mentis spiritalem exercitationem proponeret. Sępe cum domestici, cùm pro re nata ipsum adirent, in medio pauimento pronum in genua viderunt; iunctis manibus, inflammato vultu, oculis clausis, subindéque diductis, atque in altum defixis, ex imo pectore suspiria edentem; identidémque nomina cruciatuum Christi Domini pronūtiantem. Quin etiam per noctem inter quietem, cùm præsertim peregrinaretur, auditus est cum quadam pedum supplosione eadem nomina pronuntiare. Genibus ex assidua orandi consuetudine callos obduxerat, eáque longo pressu exasperata, discissa cuti, rimas egerant. Et quando per occasionem regiminis aliis dedit facultatem ipsius virtutes maiore cura obseruandi, cùm de orationis dono dixerimus, *Mortificatio illius & vitæ asperitas.*

&

& dicenda adhuc alia superſint, quæ reddentur locis ſuis, antequam ad eius actiones veniamus, nonnulla de vnanimi orationis ſorore, & indiſſociabili comitè mortificatione dicamus; tum ea, quæ corporis appetitiones, tũ ea, quæ animi elationes, motúſque prauos refrænat. Aſper fuit in ſeipſum, ſuíque corporis ſeuerus domitor: ieiunia, & flagra erant ei familiaria, ad cubitum non linteum, non ſtragulum vllum adhibebat; ſed cum indumentis ſomnum capiebat, quò ad orandum Deum euigilaret expeditior. Si quis aliquando è domeſticis ægrotaret, poſtquam ad neceſſaria ei miniſteria aduigilarat, eo quieti tradito, nudo alicui aſſeri adcubabat, calceis, vno in alterum inſerto, capiti pro ceruicali ſuppoſitis, neq; vnquam, niſi morbo coactus, lecto decubuit. Ferunt eum in Vincentiana ſede cùm ibi præeſſet, è Spiritus ſancti ſede eò tranſlatum, in angulo domus ſpinoſorum virgultorum faſcem habuiſſe, cui caput acclinaret, corpore pauimento porrecto, cùm feſſus à nocturna precatione ſomnum repetere cogeretur. Et cùm aliorum commodis prouidè, accuratéque proſpiceret, ſui tamen fuit neglector egregius. Nihil omnino, quòd ad cultum attinet, penes ſe habere voluit, niſi quibus amiciebatur indumentis, iíſque detritis, ac totius domeſticæ veſtis deterrimis. Et quandiu priuatam vitam vixit, non illi ſcriniũ, non arcula, non ciſta, immò verò ne pugillaria qui-

Charitas eius erga ægrotos.

Eius paupertas.

quidem nudo in cubiculo fuerunt. Ac si quando opus essent, accepta quasi ad tempus, quandiu illi essent vsui, retinebat, postmodùm vnde acceperat, referebat. Quæ scribebat, facilè aliis largiebatur: siquid verò maioris momenti aut ad vsum, aut ad memoriam seruandum esset, id apud Præsides deponere solebat: quin etiam pia munuscula, quibus Religiosi viri sibi inter se gratificari solent, rosaria, sacras imagines, agnos ex cera consecratos, & id genus alia piacularia ita non habere studuit, vt, si quando ei ab aliquo aliquid eiusmodi offerretur, gratum dantis animum multa humanitate collaudans, gratias tamen remitteret, ne earum rerum cura animus ipsius teneretur. Omnino non alibi facilè magis nudam paupertatem triumphantem videris: hæc enim vna virtus mortificationis maximè comitatum cohonestat. Huic domesticæ inopiæ consentaneus externus illius fuit in faciendis itineribus apparatus: nunquam enim neque in peregrinationibus, neque in obeundis negotiis, aut locorum mutationibus, ne tum quidem, cùm ratione sui muneris prouinciam cognoscendi causâ obiret, equo, iumentóve alio vectus est, illa causa obtenta, seu vera, seu adumbrata, quòd ad dorsi luxationem, de quo morbo dictum est initio, incommodum sibi esse affirmaret. Sed cùm calceatus

Eius itinera qualia fuerint.

viatorio nixus haſtili pedes iter iniret, frequentia loca prætergreſſus, detractis calceis, nudis pedibus iter reliquum conficiebat; tantáque celeritate feſtinabat per maris litora, per cautes, viáſque aſperas, per montes, per valles, per loca confragoſa, vt Braſili ipſi, duri alioqui homines, & victu aſperi mirarentur; eúmque non feſtinare, ſed volare dictitarent. Quo factum eſt, vt callis, rugíſque exaſperati tali, plantæque illi obduruerint. Sæpe accidit, vt, comitibus iter continuare iuſſis, ſolus in itinere ſubſiſteret, quò expeditiùs cum Deo loqueretur: &, cùm eum ponè reſpectantes comites oculis perquirerent, longa iam parte viæ peracta, ſibi præcucurriſſe viderent; neque quiſquam eorum præcedentem animaduertere potuiſſet. Si quando iter mari faceret, totas noctes vigilabat, ſecuri vt alij quieſcerent. Hactenus de ea, quam diximus, mortificatione, quæ ad corpus edomandum pertinet; cui adiunximus amicam comitem paupertatem.

Comitibus præeuntibus ſæpe iter prævertit.

Mortificatio interior, & perpetua animi pax.

QVANTA porrò animi pace ſecum ipſe frueretur, compreſſis omnibus cupiditatibus (vt ad alteram, quæ in animo eſt, mortificationis partem tandem veniamus) ex ipſa eius perpetua conſtantia, tranquillitatéque poteſt intelligi. Vbicunque eſſet, quæcunque ſe offerret occaſio, quibuſcunque cum hominibus ageret, ſemper ei fuit idem

idem vultus, eadem animi constantia, æquitásque, eadem lenitas orationis: quæ signa animi bene constituti, & in se ipsum dominatum tenentis esse solent. Cognita est multis in rebus ipsius animi tranquillitas, & nullo vnquam, ne leuissimo quidem motu agitata mansuetudo. Erga eos, qui ipsum aliquando molestia afficerent, causamque præberent indignationis, comem se præbebat, & humanum, perinde ac si nihil ad ipsum illorum pertinebat importunitas; studio, suísq; illos Deo commendabat precibus. Et, cùm quidam eum de homine alio, qui in re graui ipsum læserat, alloqueretur, fortasse vt cum iniurioso reconciliaret; respondit, grauiùs illum in Deum peccasse: &, quando eum Deus tolerat, multo esse ęquius, se illi Dei amore offensionem omnem condonare.

Quidam nostræ domus luminibus obstruebat.

IN oppido Victoria, quod est in Spiritus sancti Præfectura, ita ædificabat oppidanus, vt nostræ domus luminibus obstrueret. Eum cùm inhiberet Iosephus, illéque duriùs obsisteret, paulo efficaciùs loquutus est. Pòst paulo cùm summæ lenitatis modum excessisse sibi visus esset, dixit vni è domesticis: ægrè mihi est, tristitia hominem illum affecisse; sed ego illi satisfaciam. Satisfactio illa fuit: qui antea nullo cum Societatis homine commercium vllum habuisset, aliísque ad confessiones Sacerdotibus

vsus esset, post illam altercationem magno cum vtriusque animi fructu Iosepho confessione vniuersa omnem vitæ suæ rationem vltrò explicauit.

Eius in omnes officiosa charitas.

SED nescio an vlla virtus hominem cum Deo intimè coniunctum magis indicet, quàm charitas in omne genus hominum; eáque non in affectu tantùm abdita, sed in externa etiam officia prolata: cùm se talem quisque exhibet in alios, quales esse eos erga se optaret. Quàm officiosum, quàm promptum, ac beneuolum Iosephus se omnibus præstiterit, tum multa eorum, quæ narrata sunt, & plura alia, quæ narranda supersunt, luculenter ostendunt; tum nihil magis, quàm officiosa eius in ægrotos assiduitas: quocunque enim in loco esset, siue cùm priuatam vitam ageret, siue alios regendi munus sustineret, vel tum cùm prouinciam totam administraret, certum erat ægrotorum leuamentum: mira cum animi alacritate, iucunditatéque illorum commodis inseruiebat; vt valetudinarij minister nullum ipso certiorem, opportunioremque ad ægrotorum ministeria haberet adiutorem. Parandis, ministrandísque cibis, mensa apponenda, sternendis lectis, decumbentes alleuando, eósque strato componendo non vllus ipso accuratior. Tum si quis vigili custode per noctem indigeret, valetudinarij ministro iusso quiescere, ægroto studiosè ipse aduigilabat: támque assiduus erat valetudi

Eius in ægrotos charitas.

tudi

tudinarij administer, vt qui illum suarum rerũ causâ conquirerent, hominem non ad ipsius cubiculum, sed certo ferme euentu ad valetudinarium adirent.

EADEM officia eadem sedulitate, ac studio erga externos indigenas exercebat: illos in suis morbis inuisebat, curationes, quarum solerti vir ingenio magnum vsum acquisierat, adhibebat; victus rationem præscribebat, missionem sanguinis, aliáque procurabat, quę tempus, & morbi grauitas postularent. Nam in magna medentium paucitate tum rei necessitas, tum Pontificia indulta earum nationum priuilegio hæc charitatis in tenues præsertim homines, & inopes etiam prudentibus, peritísque Sacerdotibus, amota Ecclesiastica censuræ nota, officia permittunt. Quò fit, vt egentes multi, & ope destituti hoc leuamento recreentur, & conualescant, qui alioqui interirent. Neque opera tantùm, & medendi arte, sed precibus etiam erat de illorum commodis solicitus. In vico quodam Præfecturæ Spiritus sancti ægrotabat indigena Christianus, nomine Iosephus: eóque vsque morbi vis processerat, vt anima eum deficiente, omni sensu destitutus, pro mortuo haberetur, & iam funebri vlulatu eum fœminæ lugerent. Accurrit eò Sacerdos è Societate, qui curionis munus ibi exercebat, cùm venas pertentasset, consopitáque reperisset omnia, reliquias ad extremum adhuc superantis vitæ ex cordis

palpitatione persensit. Adhibet illi extremam vnctionem; misitque statim ad oppidum Spiritum sanctum, qui hæc Iosepho nunciaret; rogarétque hominem sibi cognominem, animam agentem Deo commendaret. Id se fecisse Iosephus respondit: neque cum eo morbo moriturum. Ægrotus postmodùm recepta valetudine in multos annos vixit; & viuebat adhuc, cùm hæc in Brasilia anno 1605. notarentur; & viuat optamus ad maiorem in dies Dei gloriam, & spiritualium fructuum accessionem. Multo etiam maiore alacritate ad eorum iuuandas animas præstò erat, vt ex eius laboriosis peregrinationibus cognouimus, cognoscemúsque adhuc sæpiùs. Sacras vestes in S. Vincentij Ecclesia ad Missæ sacrificium induebat, cùm admonitus Brasilum hominē in extremo vitæ positum postulare, vt sibi aures daret postremæ suæ confessioni excipiendæ; positis vestibus accurrit illûc: cúmque ea, quæ tempus postularet, ea qua par fuit charitate homini præstitisset, ne definitũ tẽpus sacro faciendo laberetur, redit, sacrúmq; sacrificium illius offert causâ. Nondũ mediã exegerat sacram exequutionē, cùm sensit in spiritu ægroti animã è corpore exisse: quod pio homini rei totius conscio, sibi ad sacrũ altare ministranti inter sacras actiones statim indicauit.

Moribundũ hominē adiuuat. Missæ sacrificium pro illo offert: sentit ipsũ obiisse.

TANTA erat in eo tum humanitas, & commiseratio, tũ ardor animi, & studiosa, prõptáque ad omne officium celeritas; vt vel non rogatus ad ea se porrigeret, ad quæ opera sua

pro-

prodesse se posse sentiret; vt non spirituales modò, sed humanas alias indigentias misericorditer subleuaret, fames quanuis, frigora, & itinerum asperitas, & omniũ ærumnarum genera essent superanda: nihil enim tam arduum, tam asperum, támq; insuperabile fuit, quod non excelso illius animo esset inferius. Quod in frequentibus suis ad Barbaros, Neophytósq; erudiẽdos excursionibus declarauit. Proficiscebatur, cùm adhuc priuatus geret, vno cum comite nudis vterque pedibus, aspero itinere, & stagnantibus aquis, lutóque corrupto, cùm comitẽ his verbis interpellat. Hieronyme Soari frater, alij è nostris mortem sibi optant in hac, vel illa domo; in alio, atque alio Collegio alij, vt cuique propria est animi propensio, vt officiosa fratrum charitate circũsepti maiore animo extremum illum agonem obeãt: ego verò id assero, nullum mortis genus esse melius, quàm per obedientiã iuuandarum animarum causâ in aliqua harum lacunarum cœno, lutóq; obrutum vitam relinquere. Sẽtẽtia veri æmulatoris, atque imitatoris studiorum, perfectarúmq; Xauerij virtutum. Atque hæc non in suo recessu, in ipso cõtemplationis ardore, quod multis difficile non est, vota cõcipiebat; aut speciosa oratione ad alios per otium disputabat; sed in medio malorum certamine, cõflictationéque, quod pauci nõ horrent; fatigatione fractus hoc laborum leuamẽtum exoptabat: vt nõ minore animo existimẽ, ipsũ, si occasio tulisset, cœnum, & lacunas illas

Quale mortis genus illi esset optatissimum.

ſubiturum, quàm Xauerius mortem in aſpera Sinarum rupe; æſtu morbi vexatus, ſolus, ab omnibus deſertus in ſumma omnium rerum inopia excepit. Argumento ſit placida eius tranquillitas cùm flumine merſus imminentem mortem non expauit. Tam beneuolo animo, támque molli erat, delicatóque ſenſu in alios, vt nihil ei eſſet grauius, quàm in re vel minima minùs commodum ſe aliis exhibere, vel iis ipſis, qui ad miniſteria illi præſtanda adlecti eſſent: quin eorum ipſe inſeruire commodis quàm maximè ſtudebat; ita vt etiam in morbis, quibus aſſiduè conflictabatur, ſiquãdo fomento aliquo, alióve miniſterio ad vrgentes dolores leniendos noctu indigeret, quanuis ſciret omnes libentiſſimis animis ſibi aduigilaturos, mallet tamen morbi grauitatem, doloréſque languendo ſuſtinere, quàm cuiuſquam quietem interturbare. Neque in fratres ſolùm, domeſticóſque hac fuit indulgentia, ſed in ipſos etiam Braſilos, præſertim quos in peregrinationibus ad itinerum opportunitates comites adducebat: nam, cùm illi ſub dio ſuis porrecti retibus ſoliti ſint pernoctare, excitatis tuguriis, eos communi contubernio excipiebat, cubantibúſque ad ſomnum more ſuo in retibus, ipſe ſubtus ignem excitabat, alebátque (hoc enim aduersùs frigus remedio ea gens vtitur) noctis ferme reliquum, vt aliàs docuimus; in preces inſumebat. Egentes, viduas, atque alios ope deſtitu-

Studioſè cauit, ne cui re vlla moleſtus eſſet.

Egentes conquiſitis eleemoſynis iuuabat.

tos modis omnibus ſubleuare nitebatur, eleemoſynis præſertim, quas eius rei causâ homines opulenti, & eius pietatis ſtudioſi è diuerſis locis ad eum tranſmittebant. In iis præcipuus fuit Chriſtophorus Pætius, qui Pernambuci negotiatur, vir ampliſſimarum opum, & qui in ſuo fundo tres habet officinas ſaccararias: huic cùm gratias per literas Ioſephus egiſſet de de eleemoſynis, quas in egentes diſtribuendas ad ſe miſiſſet, adiecit; ipſum in eo negotiationis genere accepti ſibi plus, quàm expenſi ferre oportere: ſiquidem ea verſura inopes Deum ipſi cœleſtium diuitiarum prædem darent. Quod ille cùm legeret, ita permotus eſt, vt in genua procumbens ipſas literas oſcularetur, amplecteretur, pectori etiam adprimeret; ſéque in ipſo veſtigio Deo voto obligarit, ſe non modò nunquam pauperibus eleemoſynas negaturum, ſed duplo etiam maiores, quàm ad eam diem feciſſet, largiturum. Id multo etiam præſtitit, quàm promiſit copioſiùs: cùm antè ſemel quaque hebdomada petentibus ſingulis ſemidenarium dare conſueſſet, ex eo tempore ſeſquidenarium dedit: quadrageſima etiam binos denarios. Cuius beneficentiæ meritum etſi totum ipſius dantis eſt, aliqua tamen èx parte pertinet etiam ad Ioſephum.

Chriſtophorus Pætius benignus in pauperes.

HÆC de officioſa ipſius in alios ſedulitate ſummatim hoc loco dicta ſint. Aliorũ vitia ſe præſente, aut ſermone pertractari, aut attingi non patiebatur: ſed aut ſermonem auertebat

Aliorum vitia commemorari non patiebatur.

aliò;aut ita intererat, vt eius aures peregrinari omnes intelligerent. Ita per tristitiam vultus error corrigebatur delinquentis. Studebat omnes sua lenitate impertire ; omnes ad concordiam adducere,omnibus esse leuamento. Ipsos Brasilos, si quando mœsti, grauatíque ipsum adirent,ite solabatur, vt lætitiæ plenos se ab ipso recedere faterentur. Harum virtutum omnium radix,& nutrimentum erat illa, quam sæpiùs in ipso laudauimus, perpetua cum Deo coniunctio,& familiaris assiduitas. Inde etiam ardens in diuina causâ laborandi, infideléſque ad diuinum cultum adducendi studium.

Qualis in rebus gerendis fuerit.

ET, ne videamur hominem cœlo tantùm, & diuinis rebus factum describere, deuocemus eum de cœlo, cœlestiúmque rerum cogitatione,atque ad homines,humanáque traducamus.Fuit in rebus agendis vigilans, & intentus; vt quamuis perpetuò cum Deo versaretur, nulli tamen rei, quæ ipsius esset muneris,non præstò esset, omnibúsque ea dexteritate,ac comitate,quicquid ille ageret, ita satisfaceret,vt neque ad cœlestia, neque ad humana vllo vnquam tempore illius præsentia, diligentiáque desideraretur. Ita amicabiliter Martham cum Maria coniungebat, vt neque diuinarum rerum cura ipsum redderet in humanis otiosum, neque rerum administratio humanarum perpetuũ cum Deo familiaritatis cursum impediret.Neq; enim ad eius laudem

per-

pertinere existimem, si qua solertia, diligentiáque fuerit in paranda pecunia, in putandis rationibus accepti, & expensi, in resarciēda domo, in emendis, distrahendísque rebus, aliísq; id genus curis, quibus occupari necesse est animos eorum, qui familias regunt, minutatim prosequar. Qua enim solertia, vigilantiáque in rebus gerendis vteretur, ex his, quæ nō modò ad spiritalem fructum; sed etiam ad commoda cuiusque pertinerent, quanta cura vigilauerit supra gregem suum, licet intelligere: vt non modò ad domesticos, ac familiares, sed etiam ad externa, & publica illius curæ, cogitationésque se porrigerent; cœlestiáque dona ad omnium opportunitates traduceret. Iam quantopere aliorum commodorum, sui negligens, studiosus fuerit, quantáque æquitate, & comitate iis satisfaceret, quibuscum aliquid transigeret, suprà demonstrauimus. Accedit, quòd ita humanam in eo prouidentiam multis in rebus cum diuina videas coniunctam, vt non modò præsens occasionibus, sed multis etiam periculis absens occurrerit in tēpore.

SACERDOTEM miserat ad ægroti hominis confessionem audiendam, quod ille munus dum obit, graue periculum incurrit: sub ipsum tempus sacris Iosephus operabatur, &, vt erat de suis ouibus solicitus, vnumquéque Deo, & sæpiùs, & intēto affectu precibus commendans, diuino lumine Sacerdotis periculum cognouit; precibúsque diuina ope im-

pe

petrata, discussit: redeuntémque ad se Sacerdotem è tanto discrimine seruatum præuertens illis Christi verbis excepit: *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.*

Hominem à commissa cæde profugū seruat.

Erat ipse in suo cubiculo rebus intentus, cùm derepentè prosiliens, ianitorem inclamat: iubet illum confestim, patefacta ianua, hominem à commissa cæde profugum intromittere, exclusis sequutoribus, iustitiæ ministris. Paret ille; & vix aperta ianua miser ille pœnas fugiens intrò irrupit. Neque in priuata solùm re, & vnius hominis, sed in publica etiam ciuitatis salute diuina illa, qua ex consortio cum Deo perfundebatur, lux frugifera fuit. Eodem modo alio tempore ianitorem ad se accitum iubet cōscensa turri æris Campani pulsu populum ad arma excitare: mirantibus cunctis, & quid id esset sciscitantibus, in armis sint, atq; vrbem custodiant, denūciat, postero die piratas fauces sinus occupaturos; fides habita est prędictioni: postridie adsūt hostes magno numero, exscensionéq; facta, cùm viderēt ciues ad propugnationē paratos, vrbē tentare ausi nō sunt; séq; infecta re ad naues receperūt. Ita diuina prouidentia, Iosephi precibus ciuitas eo die magno periculo perfuncta est.

Aduentum hostium prædicit.

Animi ægritudinem vnius è fratribus absens cognoscit.

Peregrinabatvr ille de more, suę curę vicos obiens, & vnà cum ipso Sacerdos alter è Societate Ioannes Fernandius; cùm interim vnus è domesticis frater grauibus cœpit animi motibus agitari. Sensit id Iosephus absens,

ſens, diuino ſpiritu edoctus, Sacerdotémque comitem alloquutus: vertamus, inquit, iter, omiſſáq; peregrinatione, domum repetamus: eſt enim qui noſtra præſentia magnopere indigeat; & fratrem certum nominauit. Cùm ad oppidum veniſſent, ingreſſi domum magna omnium lætitia: magnóque ægri illius leuamento excipiuntur. Deus, inquit ille, huc te traxit hodie: niſi adueneras, quid me fieret, valde incertus eram. Pater, cognita cauſa ægritudinis, ſaluberrimis monitis, & plena pietatis oratione illius animum ſedauit.

Occurrit iniuriis quorundam audacium.

E T cùm alio tempore, eodem Sacerdote comite eadem in peregrinatione verſaretur, ex vno ad vicum alterum proficiſcebatur, cùm comitem alloquens: properemus, inquit, vicanis enim, & ei, qui ibi reſidet Sacerdoti non leue imminet periculum. Haud ita multo antè ad vicum peruenerant, cùm turbulenti homines ſuperuenêre eo conſilio, vt vicanorum pacem infeſtarent, & vico toti magnum inferrent detrimentum: ſed Ioſephi præſentiam reueriti, maleficio abſtinuerũt. Sic perpetua cum Deo coniunctio hominem nũquam à ſuæ ſtationis cuſtodia abducebat.

Reum parricidij periculo ſubducit.

E R A T in vico alio eiuſdem Præfecturæ homo patratæ cædis reus: ſed, ſeu, quòd crimen latere poſſe exiſtimaret, ſeu quò alio errore ductus, plus nimio fortaſſe ſibi confidẽs, ſecurus in eo vico, ſuis intentus rebus cum ſua familia verſabatur. Erat in vico alio non longè

inde

inde Iosephus:is,cognito diuinitùs miseri hominis periculo,de media nocte misit, qui eius vxori nuntiaret, coniugem vt moneret, in tutum se reciperet; ipsa se ad oppidum Spiritum sanctum transferret; futurum enim, vt apparitor cum lictoribus ad maritum vinciendum eò veniat.Paruêre monito: vir se periculo subduxit; ac, ne frustra monitos se esse intelligerent,mulier,dum ad oppidum se refert , obuiam habuit manum lictorum , qui ad rem perficiendam incassum properabant.Multa alia consultus ad aliorum vtilitatem longè positus vera prædixit.

Prædictiones varias rerum absentium.

EIVSDEM Præfecturæ colonus Emmanuel Guayanus iter in Lusitaniam susceperat, annísque aliquot varia fortuna iactatus,longè à domo peregrinabatur,vt de eo certus nũcius, nullus perferretur. Mœstæ ea de re vxori sua mater suasit, vt P.Iosephum adiret ; eíque peccata sua confiteretur , diligentérque illius verba obseruaret. Adit, confessionem obit; secundùm confessionem quærit ex ipsa Iosephus , ecquid de viro suo cognouisset ? Tristis illa certi se habere nihil respondit : rumorem tamen esse , captum à piratis Gallis interiisse. Tum Iosephus metum ponere iussit: ipsum enim viuere, sed aduersa multa pertulisse, adductum à Gallis ad Rupellam, inde elapsum grauiter apud fratrem ægrotasse ; & iam reditum parare : non tamen rectà domum suam venturũ:sed oras ad alias priùs iactatũ iri , qui quan

quam aduerso casu spoliabitur, non tamen inanis dimittetur, vt non aliquid reliquum ipsi fiat ad reditũ. Hęc omnia, vti Iosephus prędixerat, euenisse ipsa mulier suo testimonio iurata confirmauit. Adiecit prætereà, alio tempore eundem virum suum iter in Angólam fecisse, atque in reditu, cùm Illæorum portum peteret, vi tempestatis abreptum, vagúmque diu desideratum esse; rumorémque manasse à Barbaris in escam interfectum; Iosephum tamen sua oratione solicitam, mœrentémq; alleuasse, asseruisséque ipsum adhuc viuere; diéque Kalendarum Ianuariarum post meridiem domum suam reducem intraturum; neque ab ipso die, neque ab ipsa hora prædictionem aberrasse.

EIVSDEM Præfecturæ Antonius Georgius in expeditionem aduersùs Guaitacasies, duce Michaële Azebedio profectus erat, nec multis diebus de tota profectione perferebatur quidquam: & vt quàm incertæ aleæ bellũ cum ea gente, quantęque solicitudinis, aut timoris causa fuerit, intelligatur, exponã breui, quod genus hominum, quæ regionis, belliq; natura sit. Sunt Guaitacasies inter Caput frigidum, & coloniam Spiritus sancti, homines non syluestres, sed palustres, omni tamen belluarum syluestrium genere propè dicam asperiores; crocodilis, aut lutris, quàm hominibus similiores esse dixeris, in queis, præter corporis truncum, linguæ qualem qualem vsum,

Guaitacasies quæ gens sit.

vſum, & barbaram feritatem humani nihil agnoſcas: non enim, vt Tapuyæ reliqui ſyluas, montéſque incolunt, ſed vliginoſis in locis ſua tuguria ex paleis malè componunt. Regio paluſtris non plus quàm in viginti leucas ſeſe aperit: duobus fluminibus clauduntur, pertinéntque ad maris ſinum, quem accolunt, vario aquarum concurſu nauigantibus infeſtum; vt multa in eo nauigia perierint. In hoc tãtulò terræ ſpatio duæ inter ſe infenſiſſimæ gentes habitant, ſeſéque inuicem vorant, prout alterutri plus viribus poſſunt. Hi cùm nullo mortalium, ne è Braſiliorum quidem genere ſocietatem habent; nullius commercio, conſortióve vtuntur; non aliarum gentium pati quenquam ad ſe penetrare; non ipſis ſuis finibus, quanuis anguſtiſſimis excedere; non mediterranea pertẽtare: quidquid viués aduerſa nauigatione, aut alio ſiniſtro caſu ad eos appellit; aut errore viæ intra illorum fines incurrit, ſiue humana, ſiue belluina ſint corpora, tãquam altilia vorant omnia, ferunt tamẽ circa litora legumina, & mandiocæ nonnihil. Ac ſi quando à Luſitanis bello petuntur, duæ inimiciſſimæ gentes ita iunctis viribus conſpirãt, vt ex infeſtis inimicis parum firma repétè iungatur amicitia. Et cùm ad arma veniẽdum eſt, tum verò paludibus, paluſtribúſque locis, tãquam amphibia animalia ſe continent, vt neque pedeſtribus copiis, neque equeſtribus ad eos ſit acceſſus. Nauigationem prorſus ignorant:

rant: mari nonnisi nantes vtuntur, qua in exercitatione tantùm valent, vt tuberones (ingentium piscium nomen id est) nando assequantur, & capiant, infixísque in eorum oculos acuminatis rudiculis, eorum dorso insiliant; &, iumentorum instar circumagendo per vndas, minores pisces in escam venentur. Erat Principum prouinciæ his proximis annis consilium omni conatu adhibito hanc strumam Imperij, & insanabilem humanæ speciei noxam prorsus excindere, hoc enim carcinomate exsecto, expeditum terrestre iter à Ianuariensi ora ad Bahyam vsque; & nauigationes legentes litora opportuniores, tutioresque reddentur. Et quamuis sæpiùs res tentata sit, nunquam tamen seriò, nec iusto bello susceptam haud mirum est confici non potuisse.

In vnam ex iis expeditionibus, cùm superioribus annis bello id genus hominum tentaretur, profecto, vti dicere institueram, Antonio Georgio, eius vxor euentorum pauida suspenso angebatur animo; eam Iosephus inuisit, iussitque solicitudinem ponere: breui enim inde nuncios venturos; & Antonium quidem ipsius coniugem leui, nec periculoso sagittæ vulnere in sinistro latere percussum, quod tamen extima tantùm affecerit, intus nõ penetrarit, iam à castris curationis causâ recessisse, octiduóq; ad Villã veterẽ peruẽturum; illóq; ipso die cõiux eò profecta virũ suũ recepit.

Pari consolatione Vincentianæ fœminæ mœrorem leuare minimè potuit: querebatur hæc cum Iosepho, quo tempore S.Vincentij morabatur, virum suum in fines hostium plus cẽtum leucas profectum, neque ex eo tẽpore, cùm iam dudum abiisset, de ipso quidquã inaudisse; magno cum suo, fœminæque mœrore Iosephus respondit, an nondum ipsum obiisse cognouisti? Id postmodùm ita esse cognitũ est.

Pluuiam in longa siccitate prædicit

Non omittam quod eodẽ contigit in oppido Spiritu sancto, Iosepho ibi commorante. Æstate tota ab ineunte Quadragesima ad vsque finem mensis Augusti in ea Præfectura nunquam pluerat. Suasit Iosephus, vt eius rei causâ per oppidum supplicatio institueretur: & ad rem ornandam nouum vexillum, quod colonus Vincentianus ad oppidum S.Vincẽtium deferebat in vsum Sodalitatis Misericordiæ, quæ est in illo oppido, commodatò acceperant. Quod ille ipse, penes quẽ eius cura erat, in tam diuturna siccitate, támque firma, vt rebãtur, serenitate, nihil suspicãs adhuc incõmodi, libens cõmodauit. Id cùm vidisset expansum Iosephus, quasi subridẽs prædixit: væ quàm bellè habitũ referetur? Erat dies ante 5.Kal.Septembres, S.Augustino dicatus, serenitas tanta, quantam sex mensium spatium à pluuia inaniũ facere potuerat, nulla nubium suspicione. Traducebatur supplicatio à tẽplo nostræ domus per oppidi plateas ad Ecclesiã matricẽ, indéq; eodẽ reditura erat. Quò cùm venissent,

venissent, cõtractæ subitò nubes imbrẽ leniter primò, mox tanta copia effudêre, vt viæ aquarum torrentibus exundantes reditũ ad nostrã ædem impedierint. Ita & diu arens tempestas emollita, & terræ optato imbre lætæ, hominibus ad diuinã laudandã Bonitatem hortamẽto fuêre. Tũ, quod in præsens populus adnotauit, ex Iosephi prædictione vexillum imbre madefactum relatum est.

Alia præno-scit absens.

ITER pedibus faciebat aliquãdo cum Iosepho, aliisque comitibus Antonius Lousada colonus Ianuariensis, cùm confecto diei vnius itinere sensit sibi cultellum excidisse, quẽ ipse ob pretium magni faciebat. Dãni iactura permotus statuit illius perquirendi causâ totum iter denuò remetiri. Id cùm sensisset Iosephus, ne locum ipsum, vt fieri poterat, imprudens præteriret, & repetiti itineris spe frustraretur, quàm longè, & qua parte itineris eum inueniret, illi indicauit. Rediit, locóq; à Iosepho descripto inuenit. Id ipse Lousada, cùm S. Sebastianum rediisset, cum admiratione narrauit: virum esse sanctum, hæcque illi à Deo indicari: non enim qui toto itinere agmini longè antecessisset, humana vi, quid homini extremi agminis contigisset, scire potuisse.

Hoc, aliove tẽpore matrona grauis, & honesta in oppido Sanctis nauiganti Iosepho S. Sebastianũ quatuor cotonîtis pyxides, quas ad filiũ deferret, in eius ciuitatis Collegio degẽti dabat. Est cotonîtis, seu cydonîtis ex malis cotoneis, saccaro decoctis bellariorum genus

secundis mensis grati admodùm vsus. Excusabat Iosephus posse illam superuacuo officio supersedere; postero enim die filium ipsam apud se habituram. Rata illa sibi verba dari, contendit eo magis à Iosepho illa vt deferret: acquieuit Iosephus. Emmanuel, inquit, Oliueria (is erat eius filius) nostrũ viaticũ augebit. Filius postridie ad matris congressum venit, matris munusculũ in Iosephi, comitúmque vsum concessit, neque hîc legi repetundarum locus fuit. Hæc etsi antequã domui S. Spiritus Iosephus præesset, vidẽtur cõtigisse, ob similitudinẽ visũ est cũ reb. huius tẽporis cõiũgere.

Prædictiones aliæ.

ADDAM & alias quasi syntagmate quodã eius prædictiones, quas ad sua tẽpora reuocãdi cura supersedendũ esse duxi. Eodẽ in oppido Sanctis Emmanuel Oliueria Gagius filiam graui morbo oppressã vnà cũ vxore deplorabant: eam Iosephus inuisit, atque vtrũque parentem lugere prohibuit; quòd illa ægritudine puella moritura non esset; sed ad nuptias suo tempore peruentura: ipsi tamen se parẽtes pararent; vtrumque enim eorum filiæ funus præuenturum; & patrẽ quidem non diutiùs anno victurum: ægrotæ verò puellæ vini haustum dari, & venam ad sanguinis emissionem aperiri præcepit; seu quòd ita expediret, seu quòd iis remediis dicis causâ adhibitis; valetudinis beneficio, quod ipse fortasse suis precibus impetrarat, velamentum quærebat; vt existimaretur pullã iis artis adiumentis, non precibus meliùs habere cœpisse. Quod ipsum

ipſum alias feciſſe in ægrotis aliis iam depoſitis cognoſcemus. Iis tamen remediis puella ita reſpirauit, vt tandem Dei beneficio penitùs conualuerit; illáq; omnia, quæ Ioſephus prædixerat, poſtea euenêre. Porrò puellæ ægrotantis mater Philippa de Mota multis annis antè alteram Ioſephi prædictionem veram fuiſſe experta erat. Degebat ipſa in parentum domo adhuc virgo, & iam de ipſa in matrimonium cum viro honorato iungenda parentes egerant, erántq; tranſacta omnia, cùm antequam ſponſalia fierent, quo caſu ignoratur, conuenta omnia magno vtriuſque parentis mœrore reſciſſa ſunt. Acceſſit ad eos ſolandos Ioſephus: nil eſſe, cur id ægrè ferrent; non enim ipſorum filiam eius futuram fuiſſe, cui illam tradere cogitarant: ſed illius virum Olyſippone venturum; qui indumenti, quod circa ſe habebit, liber dominus ſit, illo ænigmate non obſcurè innuens, Olyſipponenſem, quem ille promitteret, in ſuis numis eſſe; alterum verò in ære alieno. Atque ea forſaſſe eius diſſidij cauſa fuit, quòd cùm creditoribus ille ſoluendo non eſſet, bonis ſnis exturbatus ſit. Prolem verò tantam, támque copioſam ex Olyſipponenſi ſuſcepturam, vt lintea induſia quod cuiuſque filiorum eſſet ab ipſa parente non dignoſcerentur.

MAGDALENAM Aluaram in Spiritus ſancti colonia graui morbo afflictã, à parẽtibus apud

quos degebat adhuc, propè deploratam, prædixit ex eo morbo reualituram. Reualuit, & cùm hæc in Brasilia scribebantur, viuebat adhuc; & post Iosephi mortem per id tempus vidua hæc Societatis Patribus narrauit.

ARIÆ Fernando colono Ianuariensi, Iosepho familiari, cuius suprà mentio facta est, superioribus bellis sclopeti globus in tibia inhæserat; ei Iosephus prædixit, in æstuariis circa fauces Ianuariensis sinus globum elapsurum. Cùm aliquot post annis canóa circa eum locũ nihil minùs cogitãs animi causâ vagaretur, decumanus à mari impetu coortus canóã magna vi in ęstuaria impegit, eáq; concussione cõmoto crure globũ, aperta sibi via sensit excusũ. Quo euẽtu nõ magis suo cõmodo, quã, quòd amici sui prædictio vera fuerit, lætatus est.

CIRCA oppidum Spiritum sanctum propugnaculum extruebatur: fortè illâc transiit Iosephus, colonos, qui in opere versabantur, hortatus est, vt operis laborẽ forti animo ferrent; breui enim Anglos illuc appulsuros. Superuenêre non multo interiecto tẽpore Angli, cùm minimè expectarẽtur; egressique in terrã dãni nonnihil agris intulerunt; cõcursu tamẽ colonorum, indigenarúmque ex vicinis villis, & oppidanorum eruptione inanes ad sua nauigia reiecti sunt, cùm in fuga eorum multi arma reliquissent, nonnullis etiam occisis.

Angli piratæ.

IOANNES Fernandus Societatis Sacerdos in vico degebat coloniæ Spiritus sancti; eum

cũ totius familiæ Præses ad oppidum accerſe-rat, tantùm vt ei mãdata daret, & rediret; quod eodẽ, aut ſummũ die poſtero cõmodè fieri poterat. Prædixit ei Ioſephus non niſi poſt quatuor mẽſes rediturũ: quod ita cõtigit, cùm eius moræ cauſam, quæ ſubitò interuenit, neq; ipſi Præſidi, neque eorum alterutri in mentẽ venire potuerit. Videtur id extremis vitę annis, quibus, poſito regẽdi munere, fractus ætate, & laboribus exercitam tamẽ ſenectutem in ea colonia traduxit, contigiſſe.

Persequamur reliqua, quæ ad eandẽ pertinent administrationem, diuinam in Ioſepho virtutẽ declarantia. In vico, cui à Victoria eſt nomen, & eſt in Spiritus ſancti colonia, Luſitana fœmina vidua Camilla Pereria tam graui dolore capitis torquebatur, vt propè de poteſtate mentis eiiceretur: & ei iam tanquam depoſitæ extrema parabantur. Ioſephũ in eo diſcrimine Spiritu ſancto curant accerſendũ, qui cùm veniſſet, ægrotæ capiti, manu impoſita, prædicit eo morbo nequaquam morituram; promittítque ſe in diem poſterum, diuinã hoſtiã de illius incolumitate oblaturum. Poſtero die, peracto ſacrificio, redit ad ægrotam, iubet ſecuro eſſe animo, morbum quidem comitialem eſſe, cui malo cœlum illud ſit ſalubre: ſed tamen ita eo liberandam, vt non in poſterum tentetur amplius. Vt prædixit, Dei beneficio prorſus euenit. Sed ego nullam puto cœli ſalubritatem cœle-

Ægroti ſanantur.

Morbus comitialis.

ſti gratia veriorem Ioſephi precibus impetrata. Sed ille huiuſmodi tegumenta curationibus ægrotorum quærere ſolitus erat.

Pedibus æger.

FRANCISCVS Dominicus Ianuarienſis colonus morbo occupatus ita pedum officio impediebatur, vt ne vno quidem gradu ſine furculis, alis ſuſtinendo corpori ſubiectis promouere ſe poſſet. Inuiſit aliquando Ioſephum iiſdem fulcris ſuſtentatus; iubet illum Ioſephus illa ſerperaſtra abiicere· excuſanti ſe aliter ingredi non poſſe, tradit peregrinãtium haſtile, quo ipſe fortaſſe in ſuis peregrinationibus, itineribúſque vſus eſſet. Eo nixus, relictis ſuſtentaculis, pedibus æger meliùs habere cœpit, donec Dei beneficio omni penitùs impẽdimento liberatus eſt. Haſtile tamen viatorium tanquam ſuæ prędem valetudinis ſibi retinuit. Quod etiam protulit, cùm publicè coram Adminiſtratore Eccleſiaſtico Matthæo Acoſta iuratus teſtis acceſſit.

MAGENE vico Ianuarienſis coloniæ bouem difficilem, & aſperum nulla vis hominum trapeto ſaccarario admouere poterat: venerat eò Ioſephus cum Sacerdote altero de Societate Vincentio Roterigio excipiendis confeſſionibus operarum. Is, re cognita, accedit ad bubile, pecudémq; ſua ſignat benedictione, quã ſtatim ita cicurem, mitémque reddidit, vt ſeruulus Æthiopicus ſolus iuga ſubiecerit.

DVM ibi moratur prope eãdem ſaccarariam officinam adit hominem Balthaſar Martinius Floren

Florentia colonus Ianuarienſis, homo aſthmaticus, multis iam annis malè eo morbo affectus; quærit opem aliquam à Ioſepho. Is hominem iubet de fonte, qui trapeto proximus eſt, bibere, pronũciatis antè in honorem vulnerũ Chriſti Domini quinquies, *Pater noſter*, & *Aue Maria*. Paruit ille, & ex eo tempore nullam paſſus eſt reſpirationis difficultatem. *Homo aſthmaticus.*

IOANNES Soarius ciuis Piratininganus, cuius ſępe facta mentio eſt, Spiritum ſanctum venit, cùm adhuc in ea ſede Ioſephus familię præeſſet. Ibi tanta eũ dyſenteria cum ſanguinis profluuio corripuit, vt iam de illius vita cõclamatum eſſet. Crebrę fluxiones hominẽ ad egerendũ perpetuò penè è ſtrato exilire ita cogebant, vt nullum ad quietem, ne modicum quidẽ ſpatium relinquerẽt. Accedebat & ſtomachi languor omne cibi genus aſpernantis; ita venarum exinanitione, & inſomnia vita ſenſim omnis exhauriebatur. Inuiſit laborantem Ioſephus, amicéq; alloquutus: Fili, inquit, ne amplius alui causâ è lecto te eiicias (ea enim nocte propè centies exiſſe aiebant) confido in Deum, te bene habiturum; manúq; illi impoſita, ac per totũ corpus adacta diuina ope & ſanguinis ſtetêre fluxiones, & vigor ſtomachi reuiruit; cœpítq; munuſcula, quę ad ipſum cum vini rubri lagenula Ioſephus miſerat, grato cũ ſenſu deguſtare: ex eóq; tempore ita cœpit cõualeſcere, vt tantum à Deo beneficium per Ioſephum ſe accepiſſe fateretur. *Sanguinis profluuium.*

Puero muto loquendi facultas confertur.

Est in eadem Præfectura vicus alius, cui à S. Ioanne nomen est. Erat in eo puer quinquennis ita mutus, vt ne ad vnum quidem verbum linguam vnquam enodauerit, cùm interim sensu aurium integer, quæ ab aliis dicerentur, optimè perciperet. Contigit vt in magna celebritate ex circumiectis locis, & ex ipso oppido Spiritu sancto nobiles ad ludos, qui dabantur, plurimi eò confluerent. Inter cætera ludicrum quoque fuit, non rarò in eiusmodi conuentibus vsitatum. Anser viuens è transuersò fune suspensus pedibus, demisso collo, medio in stadio pendebat. Certamen erat, quis ex omnibus, incitato equo, ex cursu manu caput auis apprehensum auelleret. In eo certamine orta lis est duos inter equites, vtri eorum anser esset adiudicandus, cùm sibi deberi contenderet vterque. Erat tum fortè Iosephus in eodem vico; communi consilio cõtrouersiam omnem statuunt ad eius arbitrium deferri. Ille mutum puerum ad se vocatum iubet pronunciare, cuius anser esse debeat. Suspensi omnium animi, quò tandem id euaderet, cùm res ambigua ex pueri, & muti iudicio penderet, expectabant; cùm mutus puer ad Iosephi iussum, ruptis linguæ vinculis, expeditè pronunciauit, Meus est: proinde mihi dandus, quem ad matrem feram. Exhilarauit omnium animos tum pueri festiuitas, & inexpectatus exitus iudicij, tum multo magis rei nouitas, & diuinum beneficium puero

colla

collatum. Ita summa omnium lætitia controuersia sedata, & loquendi facultate, & adiudicato ansere auctus puer domum rediit. Neque fere quidquam iis ludis populi maiore voluptate spectatum est. Enimuerò, quod in aliis vim doloris linguæ impedimentum perrupisse legimus, ad Iosephi vota diuinam Bonitatem id puero præstitisse credendum est.

Et quoniam id in puero contigit, addam & alterum, quod item in puero habuit admirationem. Ioanni Baptistæ Mallio, qui in oppido Sanctis moratur, infans erat menses natus vndecim, hic graui, ignotóque morbo ita languebat, vt biduum totum ne lac quidem suxerit: opem petiit à Iosephi precibus parens. Is vetat hominem esse solicitum; puerum beatæ Virgini à Conceptione, cuius templum Itanniæ colebatur, iubet commendari, ab ipsa haud dubiè salutem filium consequuturum. Quod ille cùm fecisset, illo ipso die infans mammis os admouit, breuíq; postea conualuit. Quod idem à purissima Dei Matre Iosephi precibus impetratum infantis pater agnouit. *Infans ægrotus sanatur.*

Manarat de Iosepho in vulgus fama, ipsum solitum, cùm iter faceret, porrecto brachio auiculas accersere, iuberéque sibi digito insistere, ac Deum laudare, auésque illi obtemperare solitas, & cùm diu cecinissent, quasi ipsarum penso persoluto, eas verbis illis dimittere. Quando sat Deum laudasti, abi *Aues illi obediunt.*

cum

cum pace. Idem fecisse & arundines, cùm in domo Spiritus sancti è fenestra sui cubiculi foras prospectaret. Hæc, aliáque dum in Præfectura Spiritus sancti Societati IESV præfuit, à Patribus, fratribúsque in ipso fere obseruata sunt.

Præest domui S. Vincētij. Aues illi obediunt.

PRÆFVIT postmodùm domui S. Vincentij: quo tempore non his absimilia narrāt contigisse. Turtures domi alebantur; hæ mensæ Iosepho semel extra tempus assidente, per triclinij pauimentum micas in escam sectabātur: quas cùm triclinij ministri abegissent, Iosephus redire iussit, & cibum sibi quæritare. Eæ, tanquam imperium percepissent, statim obtemperarunt.

REFEREBAT Gaspar Samperesius Societatis Sacerdos, cùm ipsum de harum rerum fama, quæ ad se permanasset, compellaret, hunc secum sermonem habuisse. Dicam, inquit, Gaspar, quod res est. Iter mari faciebam; fortè marinus passer circum nauim volitabat, brachium porrexi, passer aduolans consedit, puta, vt si extentæ hastæ, aut antēnæ insiderit. Ita, dum excusatione nititur rem totam eleuare, confirmauit magis: rem enim candida simplicitate patefecit, quæ latebat. Dicunt etiam, subiecit, me miracula facere, & orantem à solo sublatum esse visum. Hæc quemadmodum excusarit, Samperesius ipse, qui hæc referebat, fatebatur è memoria sibi excidisse. Sed vel ex hoc licet intelligere, ea & frequētia

fuisse

fuisse, & in oculis, & in ore omnium versari solita.

SED alia adhuc maiora contigêre, admirabilem ipsius in Deum fiduciam protestantia. Defecerant prorsus cibaria omnia domi; admonetur Iosephus tempestiuè à triclinij, cellæque penariæ ministro, annonæ nihil esse domi in cibum eo die, præter mala Medica nonnulla, & farinam militarem; quam etiam mandiocam vulgò nominant: ea ex certæ plantæ radice pinsitur, ex qua panis vtcunque conficitur, & cruda etiam panis loco in cibum mãditur. Quæ, quoniam firma, & diuturnæ est integritatis, eius multus vsus est in bello, ob eámque rem farinam bellicam seu militarem dicunt. Hoc nobili ferculo Vincentiana familia fuit ea die sustentanda. Iubet Iosephus, cùm hora venerit, signum dari ad se vnumquenque de more colligendum, suæque conscientiæ rationes expendendas, quod horæ quadrante ante prandium in Societate IESV vbique est quotidianum. Ipse interim sua spe certus ad inexhaustum immensæ potentiæ penu pertentandum totum se confert; interuallo deinde quadrantis horæ redit idem minister, reuocatáque domesticæ inopiæ memoria, consulit, quid facto opus sit. Iubet iterum Iosephus signum dari, ac mensam iniri. Datur signum, conueniunt; statas preces præmittunt, mensæ assident; vix dum religiosa lectio de more instituitur, cùm fores pulsantur; eò se confert

Deficiente domi annona cibaria submittuntur in tempore.

ianitor: cista epularum plena adhuc ex coquina recentium illi offertur, à Iosepho Adorno nobili Ienuensi, cuius suprà mentio facta est, eleemosyna missa, quibus in singula capita distributis, abundè suppeditauit omnibus in prandium. Quæ res maiore affectu ad agẽdas Deo grates omnium animos excitauit.

NON ignotum est, & superioribus temporibus aliis sanctorũ virorum familiis in summa eorum omnium inopia, aut Angelorum ministerio; aut piorum virorum commiseratione abundè diuinam prouidentiam escas ex insperato suppeditasse: & proximè primis Societatis temporibus in Hispania, haud multis annis antequam hæc Iosepho contigerunt, subitis eiusmodi necessitatibus eadem diuina benignitate subuentum esse. Anno ab ortu Dei hominis quinquagesimo secundo suprà millesimum & quingentesimũ Societatis 13. oriens tum primùm Salmanticense Collegium in tantam rerum omnium difficultatem deuenit, vt nihil omnino ad victum domi esset, & crumena penitus exhausta. Matutina communi familiæ supplicatione iussu Præsidis omnibus indicitur, vt prẹsentẽ diuinæ Bonitati necessitatem commendarent. Expleto precationis tempore subitò ad ianuam pecuniæ tantùm est allatum, quantùm ad egestatẽ subleuandam satis fuit. Anno inde eius sæculi quinquagesimo quarto; Societatis decimo quinto, Francisco Borgia in Hispania Commissa

missarij munere Societatem regente, Hispali neque alimenta in penu, neque in arca pecunia vlla erat; & fortè illo ipso die Sacerdotes è Societate ex itinere ad eos diuerterant: aduentante hora cibi capiendi, adit Collegij Rector Borgiam difficultatis non ignarum. Quid sit agendum, incertus, Borgia coniecta subitò in Deum mente, hærere tantisper visus est, móxq; conuersus ad Rectorem: Vestram, inquit, cùm tempus est, campanulam pulsate; & in Deo spem reponite. Datur signum, Socij conueniunt ad mensam, cùm subitò ad ianuam præstò est puer ab Isabella Galindia inclytæ nobilitatis, & eximiæ pietatis fœmina cum fiscina epularum plena, quæ toti familiæ abundè, & in escam etiam pauperum superfuêre. Neque Hispali tantùm, sed & Septimaneæ, & Vallisoleti, cùm domi nihil esset, vnde fames leuaretur, & Socij mensæ iam accumberent, in ipso temporis articulo, incertũ à quibus copiosa prandia submissa; iis, qui ea tulerant, beneficorum amicorum prodere nomina recusantibus.

VERVM hæc in ipsa prima Societatis ætate, ac planè pueritia, familiis nondum certo vectigali constitutis, domibus omni apparatu inanibus, incensis omnium animis amore incommoda præsertim paupertatis patiendi, & quibus rerum inopia esset in deliciis, non mirum est euenisse. At in familia iam haud paucis annis fundata, & idoneo dotata vectigali,

Prȩsidem in tanta egestate sedere otiosum possit aliquis mirari, & hominis prouidētiam desiderare. Sed qui superiore lumine, quàm humana prudentia regitur, est iure optimo hac hominum censura eximendus: non ille temere certam de diuina prouidentia fiduciam cōceperat, qua duce certiore via, quàm humanæ industriȩ ratione ad exitus consiliorum peruenitur. Quæ causa tam subitæ fuerit penuriæ assequi coniectura quis contendat? non tamē illum, quod sui muneris esset, neglexisse credendum est, neque vias illi ad omnem expediendam difficultatem defuisse: sed noluisse humano consilio impedire, quod in diuino lumine diuina prouidentia cernebat expeditum iri. Et fortasse huius inopiæ exemplo dignum iudicauit senescentem sensim nostram in Deū fiduciam renouare. Voluit certè Deus torporem nostrum, si minùs ad hæc miracula, ad viam saltem, qua ille ad tam excelsum virtutum gradum ascendisset, capessendam excitare: nempe ad amorem in Deum, perpetuámque de Deo cogitationem.

Oleum in magna charitate domi nunquam deficit.

LABORATVR tota S. Vincentij Præfectura olei inopia. Patres Vincentiani cadum vnum olei domi habebant, è quo ad domesticos vsus, & ad perpetuum alendum lumē ante sanctam Eucharistiam duabus in Ecclesiis Vincentiana, & Piratiningana, quȩ eidem tum Præsidi parebant, & ad elemosynam indigentium hauriebatur: cúmque oleum in dies minuc-

nueretur, exiguóque, ac tenui fonticulo distillaret, quod in huiusmodi inopia fieri solet, subfulta sæpiùs posteriore vasis parte, liquidóque in anteriorem acclinatam coacto, oleū tamen cœpit guttatim defluere. Denique eò ventum est, vt ne vna quidē gutta extillaret. Antonius Riberius è Societate frater, cellæ custodię prępositus Iosephum admonet, cadū non modò exhaustum; sed iam planè exsiccatum posse inde ad vsum alium transferri. Vetuit Iosephus, iussitque ad domesticas omnes opportunitates, & ad inopum egestatem eodē vti confugio; Deum patrem esse miserationū, facturum, vt intra ipsum vas oleum non deficiat. Paruit ille monito, & vt arens fonticulus in summa æstatis siccitate, quanuis tenuiter labens noctu deficiat, redeūte tamen die rursus extillat; sic expleta præsenti necessitate, vas fluxum retinebat quasi omni liquore exhaustum, noua oblata necessitate, rursus tenuiter fluere, donec pręsēs leuaretur inopia, incipiebat. Biēnio propè toto, quo regio inopia laborauit olei, cadus, quātùm ab eo postulatū est, etsi tenui riuulo, tantùm fideliter reddidit; ita vt miraculi fama percrebuerit, oleum in Patrum domo Iosephi precibus nunquam deficere.

In summa igitur inopia Erasmorum nauis (negotiatores Belgæ hi sunt, ampla in iis locis negotia habentes) in portum inuecta, olei dolium eleemosyna missum Patribus detulit;

quo in penariam cellam illato, vt illius viduæ ab Elisæo edoctæ, deficientibus vasis, modica viduæ mensura, ita olei fonticulus statim exaruit. Et id quoque magna cum omnium admiratione, & Dei laude in vulgus emanauit. Iam quanta cura diuinitùs admonitus ad eas subleuandas necessitates in sede Spiritus sancti accurrerit in tempore non ita multo antè exposuimus.

Duorũ fratrum incommodis occurrit in tẽpore.

GRAVIOR adhuc causa è domo S. Vincentij ad domum alteram suæ ditionis attraxit. Fratrem quendam eius loci Præses iusserat se cubiculo continere; neque inde iniussu suo efferre pedem. Huius rei Iosephus diuina inspiratione factus conscius, accurrit ad miseri casum subleuandum. Ita homo imbecillus, & malè affectus, solus, nudis pedibus iter leucarum quindecim ante meridiem confecit. Domum intrat, adit mœsti hominis cubiculum, apertóque ostio, iubet miserum exire, & sibi prandium parare in triclinio. Sumpto cibo, cum Præside colloquutus; vtrumque opportunis monitis instructum inter se reconciliauit. Domesticis salutatis, suáque benedictione cõfirmatis; amicis etiã externis, qui ipsũ adierant, officiosè dimissis, eodem die, vnde venerat, rediit; cùm ne ibi quidem illo die ipsum desiderari quisquam animaduertisset. Commissæ sibi charitas ouiculæ hominẽ tãtum incõmodum adire iussit: quòd fortasse non tam commodè ei malo alterius manu medicina

admoueri posset; multùm enim interest, dum in tumore est animus, cuius auctoritate, beneuolentiáque subleuemur.

FRATER alius è Societate prædia Societatis curabat. Erat ea loci natura, vt nonnisi maritimo itinere illuc adire, indéque redire liceret. Hûc siue loci solitudo, siue quid aliud illius animum incesserat, ægritudines variæ, tristésque curæ solicitum habebant; neque erat, qui mœstum animum leuaret, nec quicum ille suæ ægritudinis causas conferret. Tertium iam diem miser illo angore tenebatur; cùm domo egressus ambulans in agro videt non longè Iosephum cum viatoria virga solum ad se adeuntem. Occurrit lætus, hominem venerabundus salutat, aduentum gratulatur. Tua vnius causa, inquit Iosephus, hîc adsum. Ille expositis omnibus, quæ se solicitum haberent, in prudenti, charitatísque plena Patris oratione acquiescens, piis eiusdem monitis confirmatus se recepit. Neque qua ratione, eò se Iosephus contulerit, aut inde in suam sedem redierit, ne cogitatione quidem assequi potuit. Nec mirum eundẽ Spiritum, qui hæc illi nota faciebat, vt ex itinere Æthiopici Eunuchi Philippum Diaconũ restituit in Azotum, ita hunc, vnde eũ asportarat, in eundem locum retulisse. Licet in his rebus diuina in homine dona cum veneratione admirari: charitatem verò erga suos, curã, vigilantiámque in eorũ præuertẽdis lapsibus,

afflictis erigendis, mœstis consolandis beneuolentiam, & erga omnes comitatem possunt omnes, ij præsertim, qui aliorum curæ præsunt, imitari.

Eodem die duobus distantibus in locis agit cũ hominibus vtriusque loci.

SED pergamus ea, quæ de ipso referuntur, dum Vincentianæ domui præfuit, enarrare. Testatur Stephanus Riberius ciuis Piratininganus, eodem die diuersos homines & S. Vincentij, & Piratiningæ cum Iosepho collocutos de suis rebus transegisse, cùm inter oppidum vtrumque tanta interiaceat distantia, quantam sæpiùs commemorauimus. Alia huius generis aliis temporibus contigisse suis locis ostendemus: attexam tantùm quod huius loci propriũ est. Proficiscebatur cum Sacerdote altero Vincentio Roterigio, quem persæpe comitẽ in suis peregrinationib. habere cõsueuit, Piratiningã. In medio itinere, imminente nocte, hospitio sibi tugurium de more extruunt. Eadem via aduerso itinere Piratininga S. Vincentium Lusitani aliqui petebant: nondum ad eum locum, quem Patres sibi delegerant, venerunt, cùm citra semileucæ spatium, & ipsi sibi tugurium ad pernoctandum excitarunt. Misit ad eos Iosephus vnum ex indigenis comitibus, qui iis denunciaret, ne illo in hospitio pernoctarent; sed ad Patrũ hospitium se conferrẽt; ne arborum, quæ procerissimæ tugurio imminerent, ruina opprimerentur. Mirati illi vnde se eò venisse rescisset Pater, fidem tamẽ habuerunt monitis,

Quidam ne arborũ ruina opprimãtur, cauet.

non

non dubij quin, qui illorum iter, & commorationem nosset, futuræ quoque calamitatis euentum præuideret. Itaque, eodem puero duce, ad Patrum hospitium processêre: quos ea conditione Iosephus intra contubernium admisit, vt ante apud Roterigium confessione peccata expiarent: quin etiam vnum ex iis, qui id neglexerat, & vnà cum cæteris se insinuabat, redire iussit, vt confiteretur, adiecítque quasi admisto ioco: nemo inconfessus infortunium, quod vobiscum trahebatis, huc inferat, ne vnà vobiscum eadem calamitate inuoluamur. Ea nocte ingens ventorum rabies magnam excitauit tempestatem; manè vtrique suum iter tenuerunt. Patres, vbi ad locum, quem Piratiningani pridie delegerant, venerunt, prostratas magnas arbores, & tugurium oppressum, obtritúmque, gratias agẽtes diuinæ Bonitati perspexerunt.

Ad Missæ sacrum Missale septẽ leucarum itinere semihora affert.

Alio tempore iter idem cum eodem Roterigio, aliisque Societatis Sacerdotibus Piratiningam habebat: cùm septem leucas emensi essent, montésque Piratininganos iã conscenderent, ad locum venêre sacro Missæ faciendæ destinatum; & cùm reliquus adesset apparatus, sentiunt Missalem codicem deesse; & festus erat dies. Suscipit negotiũ Iosephus illum S. Vincentio accersendi: post semihoram adest cum Missali sub axilla inde desumptum; cùm tamen neque ipse S. Vincentij visus esset, neque liber ipse, quem tulerat, illîc

desideratus. Ergo aut Spiritu Domini obtectus illuc Iosephus delatus est, & breui illo interuallo in suum comitatum restitutus; aut Angeli ei manu liber allatus, quemadmodũ suprà in Breuiario factum esse cognouimus comitibus nihil sentientibus. Sed vt hæc noua non erant in Iosepho, ita sermo de re postea nullus habitus. Iter deinde persequuti, Piratiningam tandem, conscenso monte, tenuerunt. Hæc vtrùm illo familiam regente facta sint, an antè, cùm priuatus illîc degeret; mihi in obscuro est: sunt enim quæ suspicionem moueant in vtramque partem. Præsagit tamen animus, tum hæc, tum illa quæ sequuntur, hoc potiùs tempore euenisse, quo non minùs iucundè, quàm admirabiliter puerile furtum detexit. Quod vt planè intelligatur, ac ne in parum noto nomine impingamus, est aliquantùm non longa, & nec multùm aliena egressione de cursu narrationis excedendum.

Poma, quæ ab acore nominantur.

INTER peregrina poma, quæ ex alienis terris superiora sæcula in Italiam primùm, indéque in occiduas oras asportarunt, omniũ nobilissima, ac præstantissima sunt, quibus ab acore in Italia est nomen. Eorum tria genera præcipuè familiam ducunt: mala Medica, limonia, & citrea. Medica, quorum est maxima copia, & vsus frequentissimus, aurei coloris sunt, magnitudine, & forma malis cotoneis similia: aurancia in Hetruria nominantur;

Mala Medica, limonia, & citrea.

Aurancia.

tur;

tur; & hoc nomen omnium maximè nobilitatum: vt festiuo etiam colori nomen accesserit; cortex ab interiore pomo facilè auellitur, qui ex melle decoctus grati admodùm saporis est, aliàs inutilis, carne admodùm tenui, & gratissimi, succi aliàs acidi, alias dulcis vuæ instar grauida. Citreis, ac limoniis color idem, flauus vergens ad albedinem. Sed limonia ouali forma: cortice, carnéque non multùm ab auranciis dissimilia, sed cortex non auellitur; longè etiam nobiliore sapore, odoréque citrea forma multo maiore, rotondioréque cortex, extimus iis, non vt limoniis æquus, & læuis, sed aliquanto callosior, & tuberculis, quasi verrucis nonnihil inæqualis: verùm vt limoniis corpus vnà cum cortice grato admodùm sapore totum edule. Aurãciorum, limoniorũmque magna copia: citrea rariora, neque vbique æquè proueniunt. His odor non modò ab auranciis, & limoniis dissimilis, sed etiam ita gratus, ac nobilis, vt ea tantùm causa integra seruentur, vt cubicula grato odore redoleant. Intus à cognatorum natura dissimilia, peponibus similiora; caro etiam peponum carne solidior: ab extimo cortice ad intimum sibi similis, nullo putamine. Et vt pepones angustum cõtinendo semini in media aluo sinum aperiunt, ita citrea succum omnium pretiosissimum cum semine concipiunt, alúntque; qui conditus ex saccaro antidotum est aduersùs pestilẽtes morbos Citrea.

efficaciſſimum. Ad hæc tria genera, ſiue illa regionum natura diſcreuit, ſiue agricolarum ſolertia naturã mutauit, miſcuítque alia tria genera referũntur. Limonia Hiſpanica vnum genus nominat Italia, poncilia Hiſpania: à citreis non niſi menſura diſſimilia; ſunt enim fere duplo maiore, ſed breuiore longitudine, humani penè inſtar capitis, colore etiam paulo triſtiore. Cæterùm vix à citreis diſtare noueris; eſtque eorum copia anguſtior, vſque eò difficiles educatu arbores ſunt, & pomorũ moles minuit fœcunditatẽ. Sunt & alia mala media inter aurancia, & limonia; Adami poma vulgò nominant: edulia tota, vt limonia; magnitudine, & figura auranciis ſimilia, cæteris rebus eſſe dixeris limonia, ſed ſucco ſine acido ſuauiore; etſi non in omni cœlo ſuauia proueniunt: nam in pleriſque Italiæ locis quæ naſcuntur, guſtatui aduerſantur. Omniũ ſuauiſſimi, & ſcitiſſimi ſaporis, quas limas vocãt Hiſpanicas, Adameis pomis non parum minora: &, niſi ſucci præſtent bonitate, cætera ſimilia; & horũ quoque rara copia. Hæ omnes arbores è Luſitania in Braſiliam trãſlatæ felici prouentu propagantur. Hæc eo explicanda duxi curioſiùs, quòd, quib. in locis frigorũ aſperitas has plãtas adoleſcere nõ ſinit (neque. n. ne in Italiæ quidẽ regionib. omnibus hæ notę arbores) peregrinũ, & ignotũ nomẽ iis, quæ ſubiiciũtur, obſcuritatẽ offunderet: quis. n. cui hæc nota nõ ſint, limas dari puero xeniorũ loco cũ audierit, nõ ſtruthiocameli cõcipiat naturã?

Poncilia, ſeu limonia Hiſpanica.

Adami poma.

Limæ Hiſpanicæ.

Dum

Dum Piratiningæ Iosephus moraretur, assidebat aliquando vnà cum Vincentio Roterigio in schola puerorum: iubet vnum de pueris è Patrum viridario sex limas ex arbore decerptas ad se afferre, quas fortasse pueris è proposito certamine victoribus præmio daret. Paret puer lubens; & astutulus sex alias sibi legit, quas certum in locum abdidit, vnde commodè, dimissa schola, eas repeteret: sex priores, vt iussus erat, Patri detulit. Non fefellit Iosephum puerile furtum; accersitóque puero altero, vbi furtiuæ limæ abditæ essent, indicauit, eásque ad se afferri iussit: quas cùm attulisset, iubet eum, qui furtum fecerat ad se acciri; eíque sex priores limas dat. Cape, inquit, hasce, neque pósthac furtim surripere quidquam adsuescas. Miser ille, pudore affectus, fletu & lacrymis suam ingenuitatem tutatus est. Peccauerat, sed puerile peccatum puerili satisfactione compensatum est. Multa alia, vt in toto eius vitę decursu licet animaduertere, diuino Spiritu cognouit. *Puerile furtum detegit.*

PER idem tempus, quo Vincentianæ prę- fuit familiæ, sensit Domino inspirante graui periculo occurrendum esse Piratiningæ; maturatóque opus esse. Itaque puero vno comite ex indigenis alumnis, dedit se in viam, & cùm per forum oppidi transiret, viderunt festinantem Georgius Ferreria, quatuórque, quinquéve alij ciues, qui in circulo colloquebantur. Quærunt, quò tanta cum festinatione *Piratiningā accurrit ad duos dissidētes reconciliandos.*

contendat? Piratiningam, respondet, ad compescendum diabolum, qui vinclis emissus, furens duos inter viros primarios bacchatur, eos acerbis inter se odiis succendens. Quærit iterum Georgius, ecquem rei nuncium, seu cuiuspiam sermone, seu literis acceperit? cùm abnuisset, itérque suum persequeretur, intellexerunt, id illi, Deo manifestante, indicatũ. Cognitum est postea duabus circiter ante Solis occasum horis, eò peruenisse, & eos, quos inter dissidium illud exarsisset, diuina ope, per Iosephum potestate Tartarea compressa, ad concordiam rediisse. Nec minùs mirum fuit, hominem imbecillo corpore, nec satis firma valetudine, cum tenera ætate adolescentulo tantum iter tam breui tempore conficere potuisse, quàm periculi grauitatem tam longè positum cognouisse. Sed cuius virtute prius, potuit etiam & alterum noua nulla admiratione. Maius adhuc periculum, &, vt videtur item Piratiningæ depulit, cùm duorum constitutam cædem prohibuit. Sed id opportuniore loco mox videbimus.

Henrini vino indigenti innuit die postero eë allatum iri.

Eodem in oppido S. Vincentio in re leui prædictionem tamen veram euentus declarauit. Vnus è procuratoribus Erasmorum, quos sæpe cõmemorauimus, qui saccarario opificio præerat, vini dolium penè iam exhaustum domi habebat, neque anno toto eius mercis nauis vlla venerat. Querebatur homo Belga cũ Iosepho hanc inopiam, vitam sibi defuturam, deficien

deficiente vino, nouum fortasse ab ipso in vino miraculum expectans; quod antè in oleo contigisse euulgatum erat. Blandè hanc querimoniam Iosephus accepit, hominémque securo esse iussit animo: nondum, inquit, præteriit sacra S.Francisci dies, & erat pridie eius diei. Ecce tibi festo S.Francisci die nauis onusta vino, ad ipsum missa procuratorem magna cum omnium admiratione, qui ei sermoni interfuerunt, portum intrat. Quis hîc audeat diuinam suo iudicio prouidentiam metiri? tãtíne fuit operarium hominem in metu rei leuissimæ spe diuini promissi confirmari, vt diuino Spiritu mens hominis cum Deo perpetuò coniuncta propterea fuerit illustranda? an, quòd illius commiseratione commotus, vt illo exemplo ad spem in Deum defigẽdam erigeret, Iosephus eam prænotionem à Deo impetrauit? an, quòd ex illa admiratione boni aliquid ad eos permanauit, qui rem totã obseruarunt? sæpe enim accidit, vt, cognita insignis alicuius viri sanctimonia, homines ad meliora vitæ consilia conuertat. Magni refert, quo affectu, quáve reuerentia sanctorum virorum verba, monitáque accipiantur.

Occulta, etiam quæ latent in animis cognoscit.

Mirum est, quanto diuinitùs occulta cognoscendi dono præditus fuerit: vt non quæ fierent modò, sed etiam quæ intra animum suum agitarent, tanquam in tabula depicta perspiceret. Graui mentis æstu angebatur quidam, neque adhuc animi sui perturbationem

cui

cuiquam detexerat; commodum fit illi obuiam Ioſephus,& his tãtùm verbis vſus; Apage,apage iſta,quæ ad rem non pertinent:ſuáque benedictione impertitum hominem ita tranquillauit,ſerenatóque reddidit animo,vt ſi nulla vnquam triſtis cogitatio illius animum ſubiiſſet. Ita fere nihil eum fallebat,ne eorũ quidem,quæ vel remotis arbitris à quopiam gerebantur, erátque id ita omnium cognitione euulgatum,vt multi vererentur in ea eſſe familia, cui ille præeſſet. Teſtimonium poſt eius mortem de ipſo dixit vnus è domeſticis: ſibi quædam à Ioſepho eſſe patefacta, quæ inter ipſum,domeſticóſque interceſſerãt, quæ non niſi diuino lumine ſcire potuiſſet. Quæ res efficiebat,vt ponerent omnes corda ſua ſuper vias ſuas,multóque attentiùs vitarẽt offenſiones,cùm ſcirent nihil domi geri,quod Præſidis effugeret cognitionem. Qua tamen ille cognitione non niſi ad eorum,quorum intererat,vtilitatem vtebatur; vel vt eorum cõmodis proſpiceret, vel vt eos errati admoneret,aut conſcientiam ipſorum tranquillaret.

Feſſo cuidam fratri dari iubet ientaculum, cum opſonio.

FRATER è familia multa affectus laſſitudine ad vires recreandas à miniſtro cellæ penariæ ientaculum, & ad panem opſonij aliquid petierat; negauit id ſe poſſe iniuſſu Præſidis cellarius, cùm moueri domi nihil poſſet præter ordinem,quin id Præſes,vel nullo referente,reſciſceret. Acquieuit æger æquo animo: vixdum ille diſceſſerat, cùm adit ipſe cellarium

rium Iosephus, monétque fratri illi daret quod petierat; valde enim eo leuamento indigere.

De se in suo testimonio testatur alius extra familiam, se, cùm puer esset, Patríque Iosepho confiteretur, ab ipso certi peccati admonitum, quod puerili metu sciens prætererat, statuiséque ex ea, quæ de ipso passim habebatur opinione, id Patrem diuina reuelatione cognouisse; propterea à Deo venia petita, integrè confessum esse.

Puero confitenti peccatum aperit, quod celarat.

Dixi de iis, quæ terrori essent: addam nonnihil de iis, quæ ad leuandum animum pertinent. Sacerdos è Societate Iosepho confiteri solitus, sacrificaturus, eum confessionis causâ adibat; iubet illum Iosephus securo esse animo, & sacrificium offerre. Cùm instaret Sacerdos, esse, quæ confessione indigerent; iubet iterum Pater bono esse animo, & peccati genus prodens, nullam penes ipsum esse culpam, quin potiùs multùm ipsi ad meritum accessisse, declarauit; cùm tamen res esset eiusmodi, vt nisi diuinitùs edoctus, & genus ipsum nosse, & iudiciũ de merito ferre non potuisset. Sacerdotem alterum, antequam verbum proferret, ab se dimisit, nullam eius rei, quæ conscientiam vrgeret, apud ipsum affirmans culpam residere.

Conscientiã se adeuntiũ confessionis causa videt.

Attexam huic loco graue, publicúmque quod Iosepho vita functo testimonium dedit rogatus Ioannes Soarius ciuis Piratininganus;

nus; se ante annos circiter triginta quinque P. Iosephum Anchiétam in ora Brasiliæ nosse cœpisse, eique populos circa positos obeunti sæpiùs comitē fuisse; séque illius propè lacte, halitúque educatum, ipsum semper, tanquam virum sanctum veneratum esse: & cùm factus iam grandior sæpiùs certo consilio patrandi aliquid contra ius, fásque, vt iniurias, rixas, aliáque id genus, quibus diuina lex violaretur, iter suscepisset; neque eius rei vllus esset conscius, in Iosephum incidisse, qui, tāquam ipsius animi arcana introspiceret, paterno amore se ab ea mente amoueret. Caue, fili, inquiens, eò tēdas, quò cœpisti: caue istud animo retineas, quod concepisti, muta mentem, alioqui puniet te Deus; ita eius monitionum vi sententiam mutasse. Adiecit præterea hominē multa familiaritate sibi coniunctissimum, propriam coniugem, quòd ab ipsó recessisset (subita, vt videtur, muliebríque indignatióne, magis, quàm grauioris culpæ suspicione) interficere decreuisse, & alterum pręterea, à quo iniuriam profectam esse suspicaretur: ad hoc patrandum facinus, se amici precibus, & contentione victum vnà cum ipso conspirasse: & cùm remotis arbitris, nullo conscio, hæc maximè agerent inter se, superuenisse Iosephum, grauique oratione vtrumque ab eo consilio deterruisse; se tam inexpectata re perculsos, atq; admiratione defixos, qua ratione tam occultum consilium ad eum permanasset, victos

Duos à decreta cæde duorum reuocat.

mo

momentis rationum, quid responderent, non habuisse non tamen à praua illa mente destitisse. Iosephum iterum maiore contentione rem adortum, & quà rationibus, quà minis diuinæ vltionis vsque eò disputando processisse, vt victus alter manus dederit, promiseritq; se vxorem in gratiam recepturum, rémque totam Iosephi arbitrio permissurum. Ita Deo bene iuuante, & duæ immeritæ cædes prohibitę, & duo coniuges reconciliati summa concordia, & cum diuino cultu vitam deinde duxerunt. Ita cœlestem suam, perpetuámque cum Deo consuetudinem, ad suorum vtilitatem traducebat.

PORRO inter multas, variásque regendę familiæ occupationes, non omisit curam infideles ad Christi gregem conuocandi, tum per eos, quos regebat, tum ipse quoque, cùm vacabat, præsens adiens. Sunt intra Brasiliæ mediterranea, vti suprà demonstrauimus, aliç, atque aliæ nationésne dicam, an syluestrium hominum greges? In iis Tapuyarum naturam, seu potiùs naturæ noxas suprà ostendimus. Tapuyis, si vagam vitam, inconstantésq; mores spectes, non admodùm absimiles sunt Maramosij; immò verò passim Tapuyarum numero censentur: homines item, asperi & vagi, nullo cultu, nullis artibus, nulla certa sede: nulla iis altilia, apparatus ad victum nullus; cibus, quem in diem sagittis sibi parant. Syluas habitant, rupésque, pertinéntque eorum citi- *Maramosij.*

mi

mi fines ad colonias quà S. Vincentij, quà Spiritus sancti. Hi tamen quàm cæteri Tapuyæ minùs feri; interlucéntque in iis inter altam barbariem nonnulla naturæ lumina: nam & Lusitanorum amant consuetudinem, amicitiam colunt, & vno fere coniugio contenti viuunt; humanęq; carnis esu abstinent: quin hac vna præcipuè virtute Brasilis cæteris se præferunt, quòd ne suorũ quidem hostiũ, quos occidunt, carne vescuntur. Hos ad Christum adducere Iosephus iam tum ex eo tempore contendit, cùm adhuc in Vincentiana sede priuatus degeret: nunc autem, ipso familiam regente, eorum non magna manus, relictis montibus, & solitudine, se ad frequentia receperunt, & circa aream Biritiocam in Vincentianis finibus consedêre. Ad eos amicè, humaniterq; excipiendos, & sedes, agrósque iis assignandos coloniæ Præfectus se contulit; vnáque cum illo venit etiam Iosephus, adiuncto sibi comite Emmanuele Viega, Societatis item Sacerdoté: mansit inter eos Iosephus cum Viega dies quindecim; quo tempore, dum res inter eos componit, Ecclesiam ordinat, vitæ ciuilis pro captu gentis rationem præscribit, aliáque ad communem societatem seruandam constituit, vt erat eiusmodi industriæ multum vsum adeptus; ipsorum linguæ Dictionarium, & artem Grãmaticam ordinare aggressus est, vsus ad id opera seruæ mulieris ex ea gente, quæ communem linguam in seruitute didicerat:

Maramosios studet ad Christum adducere.

nam

nam sermone illi vtuntur, à communi Brasilorum dialecto, qui maris oram accolunt, nõ parũ diuerso; & qui nõ sine labore ab aliis intelligatur. Sed reuocatus Iosephus ad regimẽ suorum, inchoatum opus, & recentem Neophytorum curam Viegæ persequendam tradere necesse habuit. Viegas porrò rem totam ita strenuè suscepit, tantáque cura, solicitudinéque nouas Ecclesiæ plantas excolere instituit, vt nulla re alia quiescere videretur. Neque his contentus, qui primi venerunt, alios per syluas, campos, montes, eorum adiens latibula, non minore studio, quàm ipsi feras venabatur: contendebat eos in cœtum cogere, ac tantisper saltem continere, dum vnà multos Christianæ fidei rudimentis imbueret: illorum paruos filios parentum voluntate secum adducebat; vt cum pueris aliis Neophytis educatis, & communem Brasilicam linguam edoctis, pòstea ad ipsorum parentes, gentilésque interpretibus vteretur. Quo in opere multos labores exsudauit, multásque difficultates exsorpsit, multorum reprehẽsiones, irrisionésque deuorauit, ipsum frustra laborare dictitantium, operámque certam, atque vtilem ab iis, qui in manibus essent ad eos, quos nullis vinculis tenere possis, auertere; præsentiáque, & certa lucra animarũ omittere, incerta, & fugacia consectari; gentem esse leuem, vagam, inconstantem, societatis inimicam, non vna vnquam certa in sede, non vno

Viegæ studiũ in Maramosiis ad Christum adducendis.

in consilio persistere: sed repētina quaque oborta cupidine, cū consilio sedes etiā, & fidem cōmutare, & omnē susceptæ vitæ rationē subito impetu peruertere. Sed amor Christi, & saluandarum studium animarum superabat omnia. Interim, dum minùs se præbent ad audita contumaces, si fructum nullū alium, illū certè nō leuē percepit, quòd infantes aliquos, adultósque sub ipsum mortis articulum baptizatos præmisit ad cœlum. Credere est ipsorū preces ad diuinā misericordiam suæ genti propitiandam non parū valuisse; vt dura sensim ingenia, quæ nondum prorsus se dabant, mitescerent, & ad diuinos concipiendos instinctus se compararent: & cùm subinde noui greges ad priores se adiungerent, vicissímque amore veteris consuetudinis ad vsitatas solitudines se referrent, rursúsque ad nouum vitæ genus Viegæ inuitatu, contentionéque redirent, post multos tandem exhaustos labores, multámque gentis toleratam inconstantiam, pertinaci tandem charitate expressit, vt eorum multi greges in Vincentianis finibus considerent. Locum sibi legêre in campestribus Piratiningæ, vicósque sibi, & tuguria extruxerunt: obstinata deinde perseuerantia, nunquam in illis quæritandis, ad fidémque, & societatem cohortandis fatigatus, aliquot annorum interuallo greges alios in Ianuarienses fines non longè à vico S. Barnaba deduxit: & nunc eo vitæ genere contenti, terram colunt,

Maramosiorum greges se conferunt ad Christianos, & ad Christianorū institutionem.

colunt, sementes faciunt, & laborum suorum fructu victitant; eadémque cura, diligentiâque qua indigenæ reliqui Christiana pietate excoluntur. Ergo Viegas tot annis cũ illis versatus, eorum linguæ facultaté nactus, Catechismum, reliquásque institutiones è cõmũni lingua in eam transtulit. Dictionarium valde copiosum, vnáque cũ Iosepho eius linguæ Grammaticã absoluit. Petrus Goueanus frater è Societate, natione Germanus, vir ad peregrina percipienda idiomata magno ingenio præditus, multa cum ipsorum vtilitate illis instituendis, regendísque præest. Hæc etsi Viegæ labores omnia peperêre, initium tamé, & progressionum bona pars ad Iosephum referenda sunt: siquidé studio, institutionéque eius omnia suscepta, promotáque sunt; ad eósque subinde inuisendos, promouendósque ipse se referebat.

Dvm in sede S. Vincẽtij degeret (seu familiæ Præses, seu in priuata vita, non explico) res cõtigit summæ admirationis, & rari admodùm exẽpli. In oppido Sanctis homo Brasilus nomine Didacus, iampridẽ Christiana Religione suscepta, & inter Christianos, tanquã Christianus diu versatus in domo Lusitani ciuis diẽ suũ obierat; diúq; cadauer exanime iacuerat: &, cùm maturũ visum est, illud regionis more funebri adsuta veste obuoluerant, foueáque ad sepulturam aperta iam erat, cùm, his rebus omnibus paratis, duarum circiter horarum

Hominem, qui sine Baptismo obierat, rediuiuũ baptizat.

interuallo materfamilias Gratia Roterigia videt illud commoueri. Accedit prompta magno animo,vt quid id ſit, cognoſcat: eam is qui antea cadauer fuerat,rogat,ſe illo funebri amictu diſſuat;iubet illa diſſui, eíque aſſidet, vt, quò res progreſſura ſit, obſeruet. Is rurſus Dominam rogat, P.Ioſephũ Anchiétã accerſi iubeat.Negat illa Patrẽ in oppido eſſe, ſed duabus inde leucis in oppido S.Vincẽtio. Subiicit Didacus,ipſum iam in oppidum Sanctos veniſſe; séque cum ipſo ad riuulũ vſque, qui proximus eſt oppido,iter feciſſe, inde ab ipſo iuſſum eſſe ipſi præcedere:à quo digreſsũ, domum rediiſſe,& quod exuerat,iterum corpus induiſſe. Misêre ſtatim ad Societatis domum,qui hæc Didaci nomine, in vitam reſtituti Ioſepho nunciarent,quem,cùm veniſſet, ſtatim rediuiuus interrogauit,an ſecum ferret ſacrarum Reliquiarum thecam,quã ſibi oſtẽdiſſet in itinere?eã cùm protuliſſet moribũdus lætatus eſt,tũ de ſuæ animæ ſalute ſermonem ingreſſus,narrauit illi, ſe ſeiunctũ à corpore in vitam alteram egreſſum, monitum eſſe, non recto itinere in ea loca veniſſe, quod per Baptiſmi oſtium Eccleſiam non intraſſet.Idque ille fatebatur eſſe verum,neque vnquam antea errorem ſuum agnouiſſe, memorem tantùm homines albos(ſic enim appellant Europæos)cùm in patriam ſuã veniſſent, Chriſtianámque doctrinã populares ſuos docuiſſent, Didacũ ſibi nomẽ indidiſſe;ex eo tẽpore ratũ

ſe

ſe perfectè Chriſtianũ factũ eſſe, nullam aliã curã niſi præceptorum ſeruandorũ ſuſcepiſſe: ab ea inſcitia, & imprudentia, nunquã ſibi in mentem veniſſe Baptiſmum eſſe ſuſcipiendũ; proinde Ioſephũ rogauit, ſe quãprimùm ſacro Baptiſmate in Eccleſiã induceret; ſe enim illuc, vnde regreſſus eſſet, properare. Tum Ioſephus hominẽ, etſi Chriſtianæ legis non rudẽ, accuratè tamen ſumma fidei capita illi in memoriam redigens, quantùm extremi tẽporis patiebantur anguſtiæ, inſtructũ magno cum animi ſui fructu, multis cũ lacrymis baptizauit, teſtatus ſe, ſi nullo alio fructu, hoc certè, quòd vnam hanc animã in cœlũ præmiſerit, ſuum in Braſiliam aduentũ, laboréſque omnes antè ſuſceptos præclarè impenſos eſſe exiſtimare. Baptizatus Didacus, abeundi venia à matrefamilias petita, eã rogauit, vt vilia, quibus vſus eſſet, indumenta, egenti alicui daret, curarétque duo Miſſæ ſacrificia offerenda, vt ſaltẽ ille Deo cultus ſuo nomine adhiberetur, ſibíque in præſens ſanctificatã in Eccleſia ardentẽ candelã in manũ traderet. Inde cõuerſus ad Ioſephũ, rogauit ſibi vt adeſſet, donec animam in Domini manus, cuius ipſa eſſet, emitteret. Quarum omnium petitionum cõpos factus, Ioſepho, aliiſque præſentibus, ac piis precibus abeũtẽ adiuuãtibus, ſpiritũ Deo reddidit. Hęc ipſa Gratia Roterigia corã Eccleſiaſtico oppidi vicario iurata teſtis depoſuit. Laudanda diuina Bonitas, cuius miſerationes

ſunt ſuper omnia opera eius. Et ſanè diuinæ miſerationis exceſſus fuit, &qui omnẽ ſuperet admirationem, hominẽ ſine Baptiſmo è vita egreſsũ ęternis ſuppliciis ſubduci, eiuſq; ſpiritũ certũ adire Sacerdotẽ, venire ad oppidũ cũ ipſo, ſanctas, quas ille ſecũ ferret ſanctorũ virorũ reliquias venerari, eiuſdémq; Sacerdotis præcepto obtẽperare, relictũ corpus repetere, recepto Baptiſmi cõpotem fieri; ac deniq; militanti Eccleſiæ membrũ annexũ, momento in triũphantẽ transferri. Admirãdũ, euidénſque diuinæ prædeſtinationis argumentum, vt in duobus exactæ iam ætatis ſenibus, à Ioſepho edoctis, baptizatíſq; vidimus, & in multis in ipſo mortis articulo luſtrali Baptiſmi aqua purificatis animaduertimus.

Leuatur regendi munere.

PERFVNCTVS regẽdi munere Ioſephus hæſit aliquãdiu in Vincentiana ſede: ſed variæ occaſiones, ſeu Præſidum iuſſa modò huc, modò illuc hominẽ trahebãt. Venit aliquando ad dilectum ſibi Maramoſiorum gregem, qui circa Biritiocam cõſederant; de quibus videtur præcipua cura ſolicitus fuiſſe, biduóque apud eos commoratus eſt: quo tempore petiit ab hoſpite, qui arcem tenebat, vt ſe noctu ex arce mitteret, cupere ſe noctem illam in Oratorio B. Virginis iuxta arcem ſito tranſigere. Libenter arcis præfectus ei permiſit, ipſeque vnà cum Alfonſo Gonzalo genero ſuo hominem eò deduxerunt, inde ſe in arcem receperunt, facem, qua ad noctur

nocturnum lumen vsi essent, referentes, Iosepho ibi nocturnis in tenebris relicto. Intempesta nocte, cunctis quiescentibus, vna Gonzali coniux vigilabat. Hæc admirabili viso permota, maritum ad eandem rem spectandam magno studio à somno excitat. Prospectant ambo per fenestram; sacellum vident admirabili splendore circunfusum: splendor è tegulis, valuis, culmine, fastigio, totáq; porticu emicabat: concentũ præterea admirabili sono vocum non admodùm longè audiebãt. Quæ res magnam eos in admirationem, ac propè extasim abripuit. Voluit Gõzalus ex arce exscendere, vt, quid id esset, cognosceret; ratus, quoniam harmoniam sibi à lõgè exaudire videbatur, nauem aliquam id noctis in portum inuehi. Verùm cùm descendere cœpisset, capillus ei præ horrore obriguit; sensitque se quasi inuisibili manu retineri. Itaque eo spectaculo vnà cum coniuge diu potiti, mira ambo dulcedine perfusi sunt; cuius etiã memoriæ iucundo sensu in multos postea dies recreabantur. Postero die, cùm diluxisset, domesticos, reliquósque arcis vicinos, seruitiáque percunctati, an aliquid luminis eorum aliquis in Oratorium per noctem intulisset, comperiunt nihil quidquam horum factum esse. Ipsum denique Iosephum interrogant, vnde tantum lumen ea nocte è sacello effulsisset. Is initio contemptim tergiuersari, rem totam dis-

Noctu in sacello ipso orante, splẽdor effulget, cantus audiuntur.

ſimulando obſcurare: ſed cùm perſpecta, & probata veritate teneretur, graui conteſtatione, pro ea, quam ſpiritali Patri obedientiam deberent, illis præcepit, ne quandiu viuerent, cum vllo mortalium ea de re verbum vllum facerent. Aliud nihil ex eius ſermone expreſſerunt: quod illi pro ea reuerentia, qua Patrem proſequebantur, ſanctè ſeruarunt, donec illo vita functo anno ſalutis milleſimo ſexcenteſimo tertio, 5. Non. Octobres Gonzalus in vrbe S. Sebaſtiano ad ſinum Ianuarienſem à Vicario generali eius ciuitatis proferre iuſſus eſt, ſiquid memoria dignum de Ioſepho ſcitet, iuratus totam eius rei ſeriem narrauit, adiecítque ſe Muſicam illam, harmoniam, ſplendorémque cœleſtem fuiſſe pro certo habere; tum ex eo, quo perfuſus eſt horrore, iucunditatéque, tum ex vi, qua ſe impediri ſenſit, quominùs ad rem explorandam proficiſceretur. Nec dubium, quin ad Ioſephi contemplationem totum ſe illud miraculum effuderit: nempe ad has ſpirituales epulas ſe vocari, atque hæc cœleſtia ſibi conuiuia parari ſentiebat, cùm ab hominum ſocietate ſeiunctus noctem illam traducere peroptauit. Et quidem ſplendorem inter eius preces effulſiſſe nouum non fuit: nam cùm S. Vincentij familiam regeret, adirétque eum, vt fit, cum literis, aut nunciis ianitor, deprehenderétque orantem, ſæpe accidit, vt ingẽti è cubiculo ſplendore emicãte,

Splendor inter eius preces fulget.

percel

percelleretur. Sed per idem tempus, dum à regendi munere vacaret, anno 1576. Sancto Vincentio Piratiningam venit. Eam sedem tum senex regebat Societatis Sacerdos Adamus Gonzalus. Hic quodam die circa auroram, cùm intentis in cœlum oculis è specula domus oraret, agmen per cœlum ambulantium prospexit: quinam essent, corpora, vmbræve non dignouit; tantùm ad eius aures vox allabitur dicentis. Pater, pater, ego sum, ora Deum pro me. Erat huic filius in Societate adolescens Bartolomæus nomine, quem ipse matrimonio antè coniunctus susceperat, & grandi iam ætate coniugio solutus secum duxerat ad Societatem. Is per id tempus in Bahyensi Collegio doctrinæ studiis occupabatur. Visus est sibi senex filij vocem agnoscere: perturbatus eo viso, cùm diluxit penitus Iosephum conuenit; qui, diuina prouidentia ad senis in ea consternatione animi solatium videtur eò venisse. Eum vti hominem rerum absentium in diuino Spiritu conscium rogat, ecquid bene sit Bartolomæo? Bene, respondet Iosephus: neque esse, cur de eo sit solicitus: sermonéque commutato, hominem ab ea cogitatione ad aliam traducit. Præterierat ab eo sermone annus, cùm vterque in Ianuariensi Collegio esset, nauis è Bahya eò venit, quę certum de Bartolomæi morte nuncium attulit. Petiit à Iosepho Adamus, vt ad legitimum sacrificiorum numerum, quæ pro defunctorum Sociorum

Piratininga Bartolomæi Gonzali mortem præscit.

animabus à Sacerdotibus singulis in Societate offeruntur, aliquid adderet: respondit, se cùm vita excessisset adolescens, quinquies pro illo hostiam salutarem immolasse, neque pluribus sanctam illius animã indigere, idque se fecisse, quo tempore Adamo ipsi visum illud Piratiningæ obiectum est: quod Iosephus nõ potuit nisi diuinitùs cognoscere, cùm ob distantiam locorũ (distat enim Bahya S. Vincentius plus ducentis leucis) & infrequẽtiam itinerũ nõ ante eã diẽ eius rei nuncij peruenerint. Ita & animæ illi consuluit in tempore, & nuncij acerbitatem præuertere deuitauit.

Fratrẽ è Societate graui vlcere sanat.

In eodem Ianuariensi Collegio Gonzalus Aloysius Societatis frater affectus decumbebat, cui acerbũ vlcus infra sinistrũ brachiũ intumuerat, neque, remediis multis adhibitis ad suppurationẽ veniebat; quin etiam exasperabatur magis, sæuo cum cruciatu ægrotantis. Accedit Iosephus, manum admouet tumori, signum crucis imprimit, confestim rupta cuti, vnà cum cruciatu coacta sanies effluxit.

Venit Bahyã, vnius è fratribus cogitationẽ nouit.

Venit postmodùm Bahyam, quo tempore abditam alterius cogitationem se penetrasse declarauit. Frater quidam, qui hominem nunquam viderat, ratus, quod corporis habitudo parum firma, & humilis eius indicabat apparatus, inutilem hospitem, & contemptibilem aduenisse, hanc de illo cogitationem concepit. Quid huc venit iste? neque verbum vllum protulit: non fefellit

Iose

Iosephum illa cogitatio:&,cùm ad eius amplexum venisset, maiore, quàm cæteros lætitiæ, ac beneuolentiæ significatione illum excepit. Ita est, inquit, charissime frater, vt cogitasti: vnus tu omnium de me optimè iudicasti; quid ego nullius pretij homuncio huc veni? Perculsus ille mirari desiit, cùm qualem virum contempsisset, intellexit.

Fratris vnius è Societate ambustam manum sanat.

IN Bahyensi Collegio is, qui coquinariam exercebat, patella pisces in cœnam Collegij elixabat, cúmque decoctis piscibus, patellam adhuc bullientem ab igne remoueret, sinistro casu ius exæstuans, effluénsq; in retrahentem, sinistram ei manum ambussit. In illa doloris acerbitate fortè Iosephus per coquinam transit; fratris videt manum concrematam, quam sinistra manu apprehensam, dextera signo crucis signauit, illis subiectis verbis: Sat est; ne doleat amplius: admouítq; ad ignem, quæ tẽperato cõcepto calore, statim persanata est.

Animas purgatorias pœnas dolentes audit, adiuuátque.

IBIDEM maioris aliud contigit admirationis. Cùm longè ab vrbe ad ægroti excipiendam confessioné excurrisset, in reditu nox illũ oppressit inter Tapagipã (locus est oblõga cuspide in mare procurrẽs) & Bahyã: ea cùm iter facerẽt secus stagnũ, ingentẽ ranarũ coaxationẽ, & inter eum strepitũ eiulatus ingentes audierũt, quasi hominũ acerbos cruciatus tolerantiũ; vsq; eò, vt Patris comiti capillus inhorruerit. Metũ ponere Pater iubet, substitítq; aliquantisper, ac sublatis in cœlũ oculis; Æterne Deus,

Deus, inquit, quàm magna tua potentia eſt: propiúſque ad ſtagnum accedens, comitem vnà ſecum genua ponere,& quinquies orationem Dominicam, Angelicámque ſalutationem pro animabus purgatorias pœnas ſuſtinentibus pronunciare iubet. Qua perſoluta prece, ceſſauit eiulatus, neque inde amplius, cùm ſæpiùs illac frater idem pertrāſiſſet,eiuſmodi clamores exauditi. Videtur diuina miſericordia profundo ſuæ diuinitatis iudicio animas illas ſelegiſſe,quæ ad id tempus ſancti viri precibus pœnis illis eximerentur.

Ægrotos in ipſo mortis limine prædicit eo morbo non morituros.

IDEM ad ægrotæ mulieris, ac propè iam depoſitæ confeſſionem audiendam extra vrbem accerſitus, eius maritum, qui ad ſe excipiendum prodierat, obuium habuit lacrymabundum;cuins permotus dolore, antequam ad ægrotam perueniret,blandè eum conſolatus, prædixit periculum præſens euaſuram, vixítq; poſtea in annos multos.

PER idem tempus, aut fortè ipſo prouinciam regente (non enim niſi hoc tempore, aut prouinciæ Præſes Bahyæ degere ſolitus eſt) Didaci Morini coloni Bahyenſis coniux Andreſia Diazia ſeptimum iam menſem vterum geſtabat, cùm ſiniſtro caſu lapſa abortu infantem fœminam emiſit. Eo caſu malè affecta vtraque, mater quidem diu malè habuit; infans verò vitę diſcrimen adiit.Ipſam,totámque familiam inuiſit Ioſephus;parentes tenellulæ infantis periculo permoti, cùm iam iam exha-

exhalatura animam videretur, eum rogarunt, vt antequam expiraret, eam Baptismi beneficio afficeret; honestius fore respondit, ipsam in Ecclesia matrice, solemni apparatu, sacrísq; adhibitis cerimoniis baptizari: non enim eo tempore morituram; neque graue illis esset Mariæ illi nomen imponere, siquidem ipso Assumptionis Virginis die sacro nata erat; proinde probè illam, piéque educarent, futuram enim familiæ toti non iniucundæ hilaritati: vndecimum tamen tantùm annum exacturam, eodémq; quo in lucem edita est Virginis die sacro ex hac vita exituram, etsi non in qua vrbe nata est. Parentes postmodùm S. Sebastianum se transtulerunt, ibíque puella vndecimo ætatis anno eodem, quo nata est die decessit. Totum id matris testimonio postea cognitum est.

VITÆ IOSEPHI ANCHIETÆ E SOCIETATE IESV

LIBER QVARTVS.

A.D. 1578.

VSTRABAT suis excursionibus Iosephus, pro re nata, loca circa Bahyam, cùm anno à partu sacro millesimo quingintesimo septuagesimo octauo insulam Taparicam, omnium quæ in sinu Bahyensi sunt, & maximam, & frequentissimam obiens ad confessionem ægrotantis anus indigenæ accersitur. Hæc gentis more extento in reti decumbebat propter focum. Pater illi aures dans parum commodè in ligno ad ignem apposito sedebat. Voluit paterfamilias, pro ea quæ suppetebat copia, ei sedile paulo commodius præbere; recusauit Pater: sessio, inquit, mihi paratur, ad quam, antequam operam hanc persoluero, vocabor, multo mihi iniucundiorem. Nondum planè suam confessionem mulier peregerat, cùm ad eum Præpositi

Præscit se Præpositum Prouincialem futurũ.

ſiti Prouincialis perferuntur literæ, quibus iubebatur ad vrbem repedare. Ille ſtatim ſe itineri commiſit: etſi optimè ſciebat quos ad labores vocaretur: nempe ad eam, quam ſibi parari prædixerat ſeſſionem; nam ſtatim vt venit ad Collegium, Præpoſitus Prouincialis, conuocata familia, domeſticam, vt in Societate mos eſt, concionem habuit; recitatóque Præpoſiti generalis diplomate Roma miſſo, Ioſephum Anchiétam Præſidem Societatis in Braſiliæ prouincia renunciauit. Mox ad ſingulorum pedes accidens, multis ſuis, aliorúmque dulci ſenſu pietatis, cum lacrymis oſcultatus eſt. Ægro animo Ioſephus onus ſubiit; poſteróque die & ipſe domeſtica item concione ſingulorum ſibi preces auxilio popoſcit; paríque humilitatis ſignificatione ad ſingulorum pedes oſculabundus ſe abiecit. Et quidem eam rem Deo illi indicante, quaſi rebus, quæ in conſilio Romæ agerentur, intereſſet, multo antè prænouerat. Nam cùm adhuc Vincentianæ domui præeſſet, inſpiciundæ familiæ causâ Piratiningam venerat, dixerátque in familiari ſermone quaſi per iocum, cùm tres alij Sacerdotes, fratréſque duo intereſſent. Videte aniculæ quid garriant, me fore Præpoſitum Prouincialem, & quàm forte dorſum ad id onus habeo. Et ſanè erat, vti ſuprà vidimus, ex morbo, quo nouitius laborauerat, luxato dorſo. Dixerat etiam multo ante ſe Bahyenſis

Fit Præſes Prouincialis anno Domini 1578.

Col

Collegij Rectorem lectum esse, sed electionem irritam futuram. Quæ cuncta euenerunt: nam Roma literæ postea venerunt, quibus ipse Bahyensis Collegij Rector dicebatur: sed nodus obiectus rem totam impediuit. Superuenêre deinde eæ, de quibus facta mentio est. Ita qui impeditum aditum ad Rectoris munus inuenit, expeditum ad Prouinciale nactus est.

Qualis in munere regendæ prouinciæ fuerit.

Anno, vti dicebam, eius sæculi septuagesimo octauo prouinciæ regimen suscepit; eámque septem circiter annis administrauit ea prudentia, integritatéque, quę à tanto viro expectabatur. Ac primùm, quod ad ipsum attinet, eadem vitæ integritas, idem erga se rigor, eadem cum Deo coniunctio, familiaritásque quæ fuit semper: neque eum honor à sui despectione, neq; rerum occupatio à continenti cum Deo familiaritate vnquam retardauit. Ita multarum, magnarúmque exemplo virtutum, vel tacens Pauli illud referre videbatur. *Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hæc agite,* Ad integritatem tamen, & rectam legum normam, ad quam cæteros exigebat, insitam sibi à natura lenitatem, comitatémque adhibebat: quò fiebat, vt disciplinę rigor molliretur. Sic charus omnibus, nulli grauis, omnium animos ita sibi deuinxerat; vt, quod mirum videri possit, domestici omnes ei suas confessione conscientias optatiùs, quàm quo vtebantur ad confessiones Sacerdoti, aperirent.

rent. Omnino peculiari Dei dono præditus erat, ad quemcunque animi morbum dulci medicamine ſanandum, mœrore afflictos alleuandos, nubéſque ex animo eorum depellendas, qui vel ſuſpicione, vel indignatione aliqua, perturbationéve agitarentur. Sed in ipſo maximè perpetua animi tranquillitas, & ſingularis manſuetudo elucebat: & ſanè, quod in Præſide Religioſorum virorum maximè laudatur, & in quo ſumma charitas, ſummúmque illius officium verſatur, vt vigili cura in id ſemper incumbat, ſuos vt ad perfectam inſtruat virtutem, modíſque omnibus viam ad eum finem illis expediat, impedimenta amoliendo, & lapſus, ſi qui imminent, prçuertendo, quanta in eo laude Ioſephus excelluerit, quámque paterno amore ſuis in diſcrimine conſtitutis præſtò fuerit, eóſque ne laberentur, ſuſtentauerit, multa eorum, quæ narrauimus, declararunt; cuius rei ſubinde documenta dabat: nihil æquè cordi Præſidibus eſſe debere, atque amorem erga ſuos, ſtudiúmque proceſſus eorum ad virtutem.

Qua cura erga ſuos eſſe oporteat, qui aliis præſunt.

Avdivit aliquando Sacerdotem in familiari ſermone diſputantem, non debere eum, qui aliis præeſt, culpã cuiuſquam ſuæ familiæ præterire, quam non animaduerſione aliqua, aut reprehenſione, aut ſaltem monitione corrigere nitatur. Adiecit Ioſephus; quin etiam nulla in priuato homine Religioſo culpa ineſſe debet, quàm non eius Præſes, antequam

de ea reũ alloquatur, bis, térve corã Deo multis cum lacrymis deploret. Nẽpe hoc eſt oues tibi à Chriſto cõmiſſas ſaluas velle. In vno ex eius prouinciæ Collegiis Sacerdos, qui miniſtrũ agebat (eſt autẽ in Societate IESV miniſter à ſummo totius familiæ Pręſide ſecũdus) aſperiorem aliquãdo erga eius familiæ hominẽ ſe præbuit. Id cùm vidiſſet Ioſephus, quippe totius familiæ Præſes, cur id ita faceret, quæſiuit. Ille, qua id totũ animi ſinceritate fecerat, eadẽ ſuo Præſidi reſpondit. Qui mihi, inquit, miniſtri munus demãdauit, idẽ hoc præcepto me inſtruxit, nullã occaſionẽ vt prætermitterẽ priuatorũ quẽque ad omnẽ patientiã exercẽdi. Atqui ego in nomine Domini, inquit Ioſephus, iſtã perſonã te iubeo exuere, & nouam induere manſuetudinis, ac lenitatis; &, quantùm in te eſt, nulli anſam prębeas offenſionis, aut triſtitiæ: ſed te beneuolũ, comémque omnibus exhibeas. Crediderim tamen monitũ non modò nõ reprehendendũ, ſed ad præſẽtem occaſionẽ accommodatũ etiã religioſæ prudẽtię plenũ fuiſſe. Sed nihil prauius in artibus vitæ præſertim, quàm bona multa præcepta tenere, & illa, cùm ad vsũ venias, incõmodè interpretari: at verò ſanctũ ſenẽ magno lumine præditũ, cognita animi trepidatione, intellexiſſe homini dilatandũ eſſe cor. Tũ ille, quaſi diſcuſſa caligine, corde dilatato, ita cõſilium probauit, vt, nouo percepto lumine, totum ſe ſtuduerit ad eam normã conformare. Ita non

Miniſtrum cuiuſdã Collegij dulci monito corrigit.

priuatos tãtùm homines,sed eos etiã,qui aliis prçerãt,sui officij admonebat:sed & priuatorũ etiã quæ partes essent,edocebat;nã cùm paulo pòst in Collegio Sebastianensi vnà cum aliis patribus,fratribúsque Societatis in eũ sermonẽ venissent,vt diceret vnus è Patribus, debere priuatũ hominẽ in religione, ad perfectam animi sui quietẽ minimè de se, déq; statu suo esse solicitũ;sed totũ in Præsidũ suorũ potestate,eo munere, gradúque acquiescere,in quo eum sui Præsides collocarunt (sententiã illis temporibus firmam,ac robustam,vtinã cursu temporum lapsi mores,nostri amor,& nostra de nobis opinio non aliquando cõuellãt, aut in obliquum inflectant)id adeò verũ esse Iosephus affirmauit,vt,nisi id fiat,non possit multis,ac magnis perturbationibus animus vacare.De se ita dicebat, nũquam in futurũ prospexisse,antequam fieret Sacerdos,nunquam sibi in mentẽ venisse, posse se fieri Sacerdotẽ; Sacerdotio auctum nunquam neque de professione,neque de regendi munere cogitasse; neque se ad tantam rem vllis instructum dotibus sensisse.Quo tempore ad professionem admissus fuerit, non reperio,sed ex proximo sermone Ianuarensi licet odorari, antequam ad regimen adhiberetur, id factum esse; ad quam cùm solus ab aliorum conuictu semotus se diebus aliquot more Societatis compararet, fideli amico narrauit, se in meditatione Christi dolorum defixum magnam eorum partem in suo corpore per eos dies cum

Priuatos homines in Religione omni de se cura solutos esse debere.

In meditatione dolorum Christi partẽ sensit.

acerbissimo cruciatu expertum esse.

Sæpe hominũ adspectui se subducit.

VIDIMVS eum sæpiùs in peregrinationibus, cœtu comitantium præmisso, in itinere substitisse: inde magna confecta viæ parte, nullo sentiente, ipsorum tamen iter anteuertisse. Hæc autem non cum indigenis tantùm, hominibus tenuibus, nec magna solertia prędictis, qui cùm ista viderent, qua ratione fierẽt, non magnopere soliciti erant; sed maiore adhuc cum admiratione, in cœtibus etiam, comitatúque clarorum virorum sæpe contigerunt. Antonius Barrius Episcopus, qui Leitano successit, vicos circa Bahyam lustrabat, vt sacro chrismate vicanos confirmaret: ibant eodem in itinere, præter Episcopi comitatum Géorgius Serranus Bahyensis Collegij Rector, aliíque Sacerdotes è Societate, & ipse Prouincialis Præses Iosephus; & cùm è vico S. Antonio, peractis rebus omnibus, ad vicum S. Ioannem in equis omnes proficiscerentur, solus Prouincialis Præsul more suo pedes, & nudipes illis præeuntibus, se subsequuturum prædixit. Sex leucas confecerant, cùm ipsum inter eundum neque subsequentẽ, neque prętereuntem vidisset quisquã: ad vicũ cùm venerũt, Petrus Acosta Societatis Sacerdos, qui in eo vico curionem agebat, instructa de more supplicatione, prælata cruce fit obuiã Episcopo; &, quem venturum ad vesperam existimabant, cum Acosta eodem in agmine, maximè admirante Episcopo, apparuit etiã Iosephus. Sed cùm hæc in ipso essent iã quotidiana,

na, vt admiratio nulla fuit apud domesticos, ita nullus ea de re sermo emanauit latiùs.

Contigit aliis tẽporibus, vt cœtu, colloquiísque nullo sentiẽte se subduceret, nimirũ, vt ad Dei colloquiũ, quò se vocari sentiret, sè reciperet; sed postmodùm ita se redderet eorundẽ numero; vt, cum absentia, prȩsentiáque nosceret, discessus, reditúsque non notaretur. Michaël Azeredius coloniæ Spiritus sancti Præfectus testis est, Iosephũ vnà cũ aliis è Societate, & indigenis multis ad aperiendũ alueũ aquæ deducẽdæ ad molã saccarariam rogatu hominis amici, ac de Societate bene meriti venisse; & cùm ibi vnà cũ aliis versaretur, improuisò è cœtu ad agendũ cũ Deo secessisse, eius discessum nemine aduertẽte; cúmq; eum desiderari animaduerterent, statim inter ipsos itẽ ex improuiso apparuisse, quasi in eius esset potestate, & se adspectui subducere, & se visendũ exhibere. Nauigabat vnà cũ aliis in triremi Melchioris Azeredij: sæpe accidit, vt, cùm ad cœnã quæreretur, accuratissimè triremi tota perlustrata, nullo loco appareret, paulo post ipsũ viderẽt in iis ipsis locis, vbi paulo antè sũma cura eũ perquisierant, rogatus, vbi latuisset, respõderet, se circa prorã preces horarias percurrisse. Credẽdũ est, aut diuino Spiritu asportatũ aliquò, aut etiã diuino nutu inuisibili nube tantisper obductum, ne illius inter orandum ardores, excessúsque spectarentur; nec potuisse ipsum diuini amoris impetus, quin erumperent, cohibere.

A.D. 1578. Lusitanorum cladem in Africa amisso Rege diuinitùs cognoscit.

Anno eodem à Domini ortu millesimo quingentesimo septuagesimo octauo, quo ipse prouinciæ regendæ munus iniuit, ordinatis rebus ad Bahyam, apparet ipsum obeundæ prouinciæ causâ, ad inferiora Brasiliæ cognoscenda in Ianuariensem sinum descendisse. Inde ad dilectum sibi Maramosiorum gregem,. qui circa Biritiocam iam antè sedes posuerant, reuisendum se contulit; arcéque Biritioca exceptus, nequaquam illa animi tranquillitate, quà priùs inter eos versatus est, quin alta mœstitia oppressus, lugenti similis magna curarum grauitate fatigatus, alto silentio insidentem penitùs in animo ægritudinem abdere cùm conaretur, prodebat magis; vsque eò, vt biduum totum nihil omnino degustauit. Attonitus rei nouitate, qui ipsum exceperat, arcis custos; & de homine, quem tanta reuerentia coleret, solicitus, sæpiùs quæsiuit, quænam tanta tam subiti mœroris esset causa, cùm ille grauatè id ferre videretur, destitit ei molestiam augere. Illa tantùm pauca ab ipso verba expressa sunt; *hodie in mundo calamitates ingentes apparantur.* Rem totam hospes, Iosephi responsum, & diem ipsum literis adnotauit; is fuit prid. Nonas August. anni 1578. postea cognitum est, illo ipso die in Africa funesta ad omnem memoriam clade, cæso exercitu, Sebastianum Regem desideratum esse. Damnum, vt omnium maximum, & irreparabile, ita etiam tristi-

ſtiſſimam apocalypſim non mirum eſt virum alioqui ingentis animi, magnæque fortitudinis, ac ſemper cum Deo coniunctiſſimum tanta triſtitia affeciſſe. Sed diuinæ tandem prouidentiæ decreto acquieſcendum eſt; & quis eſt, qui audeat dicere, quare ſic fecerit? Recepit deinde ſe ad munus ſuum obeundæ, adminiſtrandæq; prouinciæ, cùm circa annum milleſimum quingenteſimum octogeſimum primum iterum vrbem S. Sebaſtianum, inferioréſq; Braſiliæ oras reuiſit, cúmque è Bahya egreſſus ad Villam veterem ex itinere diuertiſſet, templum S. Mariæ Virginis à Victoria vt inuiſeret, adiuit hominem Irene Barboſia fœmina illius oppidi primaria; poſtulat illius precibus vteri fructum aliquem ſibi à Deo impetrari. Reſpondet illi Pater, iter ſibi eſſe ad inferiora Braſiliæ, ſedes illas inſpecturo: inde cùm redierit, Deo bene iuuante, auditurum ſe ipſius partum (marem, an fœminam? ſed fœminam fore videri ſibi euidentius) ferri ad Baptiſmum; & nomen illi Anna imponendum: ſed eius lætitiæ fructum haud fore diuturnum, diuinam tamen Bonitatem ſecundùm hunc primum alios ei deinde fructus largituram. Hac in ſpe relicta fœmina nauigauit; anno vertente cùm rediret, nauiſque ad portum Villæ veteris appelleret, in nauiculam incidit è portu exeuntem, qui, cùm ſe mutuò conſalutaſſent, quæſierunt illi, vnde aduenæ ſoluiſſent,

Irenæ Barboſiæ prolem prædicit.

vicisśimque Iosephus, quisnam esset ille comitatus, rogauit, quem in acta è mari collem ascendere viderent? responderunt, Isabellam esse ab Auila, Garsiæ ab Auila, viri primarij filiam, quæ eum comitatum secum traheret, infantem filiam Irenes Barbosiæ, ad Baptismum de sacro fonte suscepturam. Reuocate, inquit Iosephus, Irenæ in memoriam, me id ei totum prædixisse. Puella ad annum duodecimum tantùm vixit, cùm interim fœcunditatem, quã Iosephus prædixerat, mater à Deo consequuta esset. Qua in re admiratione digna est, & suspicienda diuina prouidentia, cùm occulto suo iudicio iis, quos suo diuino Spiritu illustrat, quædam nota facit, quædam celat, vt olim Elisæus Sunamitidem fœminam in magna esse amaritudine cognouit, se tamen rem totam à Deo celatum professus est. Et Paulus per omnes ciuitates Spiritum sanctum ait sibi protestari, vincula, & tribulationes Ierosolymis se manere: quæ autem euentura sibi sint, ignorare; sic hoc loco Iosepho multa sigillatim nota facta sunt, quæ cuncta euenerunt: sexum primi fœtus, qualis futurus esset, nequiuit expedire; sed ex nomine tantùm facta coniectura potuit aliquid innuere, dissertè asserere non potuit. Et in hoc quoque magnis Prophetis fuit non dissimilis. Id an hoc, aut superiore, alióve itinere factum sit, non distinguo: ad Ianuariensem certè sinum,

se-

ſedes illas vt viſeret, nauiganti illi contigit. Addam & aliud, quod quo tempore contigerit, quia diuinare non potui, incertam coniecturam incertæ adiungere coniecturæ viſum eſt, quippe conſentaneum eſt, id aliquo eorum itinerum accidiſſe, cùm Præpoſitus Prouincialis Auſtralia Braſiliæ inſpiciundi causâ obiret. Venerat ad Spiritus ſancti Præfecturam, &, cùm portum iam eſſent inituri, repentè aduerſa vis venti coorta nauim ab ipſis faucibus portus longè aſportauit: tum Ioſephus magna voce edixit. Aliquis ab Eccleſiæ communione ſecluſus hac naui vehitur. Is ad me adeat: poteſtatem habeo ipſum à cenſura abſoluendi, & ſanctæ Eccleſiæ Sacramentis reſtituendi. Tunc è vectoribus vnus ad ipſum acceſſit; miſſalem librum protulit è ſupellectili Franciſci Soſæ Prætoris acceptum; interdictáque piorum communione iis, qui aliquid inde acceptum intra certam diem non repræſentaſſent. Is, ſeu aliquo impedimento, ſeu mora voluntaria eam diem non obiuit, nunc rem totam apud Ioſephum confeſſus, exhibito libro, cenſuræ impedimento liberatus eſt; ſtatímque ſedata tempeſtate, ſecundo vento portum ingreſſi ſunt. Inde curſum ſuum perſequutus, in Ianuarienſem ſinum inuectus vrbem S. Sebaſtianum tenuit.

Quendam è vectoribus eadem naui excommunicatum abſoluit.

Cùm ibi verſaretur anno ipſo 1581. Dida-

Classem, quã timebant, amicam esse, & alia prædicit.

cus Floresius cum firma aliquot nauium classe ad fauces Magellanici freti muniendas missus Brasiliæ oram cùm adlegeret, spatio leucæ vnius contra sinus ostium stetit in anchoris, speciémque præbuit inimicæ classis, & fortè per id tempus erat ex rumore, & nunciis aduentus hostium in metu. Perturbauit ea res vehementer ciuitatem, ciuésque ad arma exciuit; & iam Societatis Patres de toto rerum statu soliciti, cùm rebus aliis, tum sacro in primis apparatui latebras quærebant: eos admonuit Iosephus inanem suscipere solicitudinem, classem amicam esse: oculísque tanquam aliquid certum inspecturus, in eam coniectis, fabrum lignarium, sui opificij bene peritum illa vehi edixit, quem Deus trahit ad Societatem, sua opera Societati profuturum, atque bonos in ipsa processus habiturum. Quod ille nullo modo, nisi Dei Spiritu indicante scire potuit. Is fuit Franciscus Escalantius, cuius infrà mentio sæpiùs erit. Is cùm è naui exisset, rectà ad Collegiũ Societatis venit, petiítque ad colloquium admitti Præsidis Prouincialis. Accersitus Iosephus, se, & quis esset, à quo accerseretur, & cuius rei causâ, antequã ianitor planè loqueretur, scire significauit, cùm eum nunquã antea vidisset: quẽ de more legitimis interrogationibus examinatũ, & probatũ admisit demũ in

Vocatus ad ianuam, à quo, & cuius rei causa vocaretur prædicit.

Socie-

Societatem; eique prædixit futurum, vt in sua vocatione constans ad vsque vitæ finem perseueraret. Qua ille prædictione lætus, quasi suæ salutis accepto pignore, magno cum animi sui fructu, & omnium probatione in obsequio Societatis vitã agit. Classem sequebãtur onerariæ quatuor, quibus Didacus Arias præerat, cõmeatum supportantes; hæc Caput frigidum præteruectæ, antequã fauces sinus Ianuariensis tenerent, in stationem malè tutam, æstúne maris, an loci ignoratione, se receperunt, erátque periculum ab omnium naufragio: trepidus ea de re nuncius Sebastianenses perturbauit. Iosephus sociæ classis periculo permotus, ad vsitata confugia recurrit, Deum orans, vt imminens periculum auerteret: nondum suam precationem intermiserat, cùm ecce tibi paulo post priorem nuncius alter superuenit, naues iã extra periculum se recipere. Lætus hoc nũcio Stephanus Grana Sacerdos è Societate accurrit ad Iosephum, vt eum primus ea lætitia impertiat; apertóque ostio, hominem videt in aëre suspensum, iunctis manibus, incensa facie orantem. Eum statim Iosephus, ad se rediens, præuertit; nihil mali esse: nihil mali ingeminans, nullum nisi lembi vnius, qui se onerariis adiunxerat, iacturã esse factam, & ex eo nullum prorsus hominem interiisse. Quarum rerum tam distinctam præsertim cognitionem, cùm

Onerariis quatuor in magno periculo precibus auxilio est.

Sæpiùs inter orandum in aërem sublatus apparet.

cùm ad ipsum nuncius nullus penetrasset, nemo non videt, ex quo lumine hauserit. Atque ita prorsus contigisse, receptis nauibus postea cognitum est; & credere est illam ipsam Dei Bonitatem, quæ hæc absenti, & oranti nota fecit, eandem Iosephi precibus salutem, incolumitatémque nauibus præstitisse.

NEQVE solùm hoc tempore, sed aliàs præterea inter orandum à solo sublatus apparuit, eiúsque rei fama in vulgus emanarat: sed testes oculati nõnulli proferuntur. Gaspar Lopesius colonus Vincentianus iurat se eum vidisse in sacello S. Georgio dicato extra oppidum ad Erasmorum saccararia inter sacrificandum sublatum ab altaris scabello instar palmi vnius. In templo S. Matris in Portu securo octo, decémve homines magna cum ipsorum admiratione per non modicum temporis spatium, item inter Missæ sacrificia auulsum à terra viderunt. Isabella Nogheria narrat, se cum fœmina altera, in templo alio B. Virginis à Schala prope Bahyam fuisse, vidisséque Iosephum, cùm à sacro Missæ agendis de more gratiis intentus esset, suspensum solo aëre inniti, séque strepitum dedita opera fecisse, si fortè ea re permotus in statum suum se reponeret; cúmque ipsum nihil moueri vidissent, se ipsas reprehendentes, muliebrem leuitatem in admirationem, & reuerentiam vertisse.

CLASSE

Classe igitur sinum ingressa (vt eò vnde digressi sumus, reuertamur) occasio classis Præfecto dum ibi in statione commoratur, est oblata familiariter cũ Iosepho agẽdi. Is illius sermone, & virtutum odore, qui ex eius adspectu, colloquutionéq; emanabat, ita captus est, vt magno cum animi sui fructu vltrò sæpiùs hominem adiret. Attinebatur in eius nauibus homo Anglus, quem circa ea loca, quò eum sua traxerat fortuna, oberrantem, aut quid aliud agentem Hispani milites tanquam perduellem exceperant. Adiuit Præfectum Sacerdos è Collegio alia de causa; cui Iosephus in mandatis dederat, vt miseri aduenæ missionem peteret. Grauatè id ferre visus est Præfectus, multísque verbis, quare id facere non deberet, ostendit; tum Sacerdos, vt à se crimen amoueret insolentiæ, id se à suo Præside Iosepho iussum esse significauit. Ad Iosephi nomen Præfectus repentè mutatus. Mittatur, inquit, & Iosepho concedatur: absit enim, vt illius vnquam audeam præceptis refragari; nam cùm primùm vidi hominem, nihil primo adspectu abiectius, nihil contemptius mihi videre visus sum: ac postquam bene, penitúsque introspexi, nunquam tanta maiestate virum me adiisse memini, ad cuius conspectum tantopere ego me parui esse senserim.

Quanta æstimatione apud Regiæ classis Præfectum fuerit.

Erat, dum in Sebastianẽsi Collegio Iosephus moraretur, vnus è familia Pernambucum

Proficiscenti Pernambucũ iubet cõmeatũ duplicari, quòd iter illi duplo lõgius immineret.

cum petiturus; huic cùm in discessu, quod nautici commeatus ad illud iter satis esset, daretur, iussit Iosephus annonã duplicari, quòd iter illi immineret duplo lõgius: nam vi tempestatis à Pernambuco abreptus, ac lătus Septentrionale flectere coactus, ad insulas oræ Peruuianæ insulis adiacentes, quas anteinsulas vocant, delatus est. Ita homini à suis sedibus longè asportato profuit diuina sui Præsidis futuri incommodi prænotio.

Impedit ne matrimoniũ cõtrahat, qui se cõiugio viduatũ simulabat.

VENERAT ad vrbem S. Sebastianum, dũ ibi Iosephus moraretur, hoc, alióve tempore, hospes è Lusitania, qui se cõiugio orbatum simulabat, nouúmque coniugium cum muliere Sebastianensis coloni filia ambiebat; erátque in proximo, vt vtrinque sponsiones fierent. Cognouit id Iosephus, egítque cum magistratibus, vt per causam alienam ille simulator in Angólam ablegaretur. Questus est mulieris pater cum Iosepho, quòd filiæ suæ matrimonium impediisset; tum ei Iosephus hominis fallaciam detexit: ipsum vxorem habere in patria adhuc viuentem, & antequam ipse Angólam perueniat, eodem ipsius quoque vxorem peruenturam. Idque ita euenit; misera enim mulier iam diu deserta à marito, nauim cum honesto fœminarum comitatu in Brasiliam euntium conscenderat, coniugem suum vt quæreret, sed vi

ventorum

ventorum in aduersam oram delata Angólam tenuit triduo antè vt postea cognitum est, quàm eò maritus appulit. Opportunè igitur Iosephus Angolanum illud iter suasit, congressúmque duorum coniugum in iis locis futurum præuidit. Ita scelus ingens prohibitum, grauia duo incommoda sublata, & qui antea Iosephi iniuriam accusabat, Deo grates egit, se, filiámque magna fraude, ac simul ignominia liberatos.

Fratrē è Societate grauem in morbum lapsurū præuidet.

VIDETVR adhuc in prouinciæ administratione Iosephus fuisse, cùm Sebastianensis Collegij Rector fratrem rerum gerendarum peritum ad res domesticas obeundas ex vrbe dimiserat, eíque alterū è fratribus comitem addiderat. Hi venerunt ad vicum, in quo tum Iosephus morabatur; iubet Iosephus fratrem procuratorem ad Collegium redire, comitem alterum vt inde peteret, priore comite in Collegio relicto, quòd satis, supérque laborum, incommodorúmque in Collegio illi immineret. Is, fratre procuratore cum comite altero profecto, biduo, triduóve post tam graui prostratus est morbo, vt propè venerit ad extrema; ex quo intellectum est, quanta incommoda vtrique sua prædictione Iosephus redemerit; & morbido in alieno hospitio longè à suis ægrotandi, & valido ex cura ægroto inseruiendi, moráque ob id impedimentum rebus gerendis iniecta.

ERAT

Infelix mortis genus cuidã prædicit.

ERAT adhuc in Sebaſtianenſi Collegio Ioſephus, & rebus illius oræ ordinatis reditũ ad ſuperiora parabat, cùm, vxore defuncta, vir primarius in vrbe S. Sebaſtiano ab ipſo petierat, vt ſe in Societatem admitteret. Id ſe facturum Ioſephus promiſit, cùm negotia quædã, quibus vir ille tenebatur implicitus tranſegiſſet, quorum causâ erat Bahyam profecturus, eóque ſe quoque venturum. Venit ille Bahyam, tranſegítque negotia ſanè ex ſententia; interim amor humanæ proſperitatis omnem de religioſa vita illi diuinitùs iniectam cogitationem penitùs aduſſit. Venit haud ita multo pòſt Ioſephus, fit illi obuiam mutata mente inconſtans Societatis candidatus. Rogat Ioſephus, ecquid ſe ex humanis tricis expedierit? ille ſolito honorificentiùs, & honeſtioribus titulis, quàm familiarem hominem, & Societatis conuictum iam prẽſantem deceret, Patrem compellans, ſe quidem impedimentis ait eſſe liberum; ſed ſtatuiſſe in Luſitaniam redire: ibi petiturũ denuò Societatem in patria, & in Societate moriturum. Intellexit Ioſephus mentis inconſtantiam, vultúque ad ſeueritatem compoſito, manu ei leuiter humerũ pulſans: Sodes, inquit, quod de profectione ais, venies quidem in Luſitaniam, tamen neque in patria, neque in Societate, ſed hîc in Braſilia morieris, & eo mortis genere, quo dignus eſt, qui Dei inuitamenta aſpernatur. Si habuiſſet fidem monitis, næ ille ſibi optimè

optimè consuluisset; sed debebatur, opinor, aliis documentum leuis inconstantiæ. Rediit ille in Lusitaniam, ac post aliquot annos Brasiliam repetiit publica cum potestate nouam coloniam circa Caput frigidum condendi. Cui rei dum dat operam, ac per montes iter facit, à comitibus seu destitutus, seu quo casu abiunctus, nusquam amplius comparuit: euoluto demum anno, eius cadauer arefactum ad ingentis rupis radicem repertum, & agnitum est.

Quartanario impetrat sanitatem.

Dvm post reditum à Ianuariensi lustratione in Bahyensi Collegio ageret, Franciscus Fernandus è Societate nondum sacris initiatus longo tempore quartana laborauerat, & cùm die festo præsentationis Virginis, quem diem S. Matris à Schala vulgò nominant, 11. Kal. Decembres multi è Bahyensi Collegio, ad eiusdē Collegij templū eius inuocationis causâ, duabus leucis Bahya dissitum, proficiscerentur, hærebat quartanarius in Collegio; erat enim dies parocysmi. Rogat Prouincialis, cur non vnà cum aliis communem diei religionem obeat? eo die respondet ille se febrem expectare. Vade nihilominùs, inquit Pater, atque ita eam illîc relinque, vt non amplius te adoriatur. Iuit, sæuáque ibi eum inuasit febris: confert ille se ad templum; atque ante Altare Virginis abiectus, supplex ab eius clementia opem petit, eò se Iosephi iussu venisse; ab ipso sibi mandatum esse

contestans, ne febrim inde referret ad Collegium. Fauit Iosephi præcepto, & iuuenis obedientiæ S. Mater, ratámque habuit Patris auctoritatem, ægrotúsque molestissimo in posterum morbo leuatus reuertit ad Collegium.

Ioanni Fernando fabro in Societate moriturum, & alia prædicit.

PER idem tẽpus Ioannes quidam Fernandus Lusitanus cemẽtarius faber, vir integritate vitæ, & pietatis studio in primis probandus Bahyensis Collegij fabricæ operas locauerat. Hic cùm in sacra templi turri æra Campana suspenderet, venit eò Iosephus, & magna voce inclamans; Ioannes Fernande, inquit, accuratè apta æra ista: tu enim primus è nostra Societate futurus es, in cuius funere ipsa pulsabuntur; & huic erat coniux in Lusitania. Præteriêre ab eo monito pauci menses, & tempus appetebat, quò Pernambucense Collegium sui muneris obeundi causâ Iosephus inuiseret. Suadebant ei Patres, vt, antequam idonea tempestas efflueret, nauigationi se committeret. Ille interim per dissimulationem procrastinabat: vni tamen Patrum dixit. Vrgent hanc meam Pernambucensem profectionem, neque sciunt diuinæ esse voluntatis, vt festo die conceptionis Virginis hîc siem: certa enim in illum diem hîc me manet occupatio; & hoc quoque loco futuram necessitatem in diuina voluntate perspexit; quæ se in eum diem maneret occupatio, cùm rediit, tum demum intellexit.

Victus

Victus tandem Sociorum monitis profectionem parat;& cùm in discessu Patres, fratrésque paterna de more charitate amplecteretur, cùm ad Aloysium Fonsecam Sacerdotem venisset. Bene vale, inquit, chare comes, méque interim hîc expecta: es enim mecum iturus Pernambucum; & ego de nauigatione huc te accersitum redibo. Conscendit tandẽ; ac, cùm plus triginta dies nauigasset, aduersa tempestate in eundem, vnde discesserat, portum reiectus est. Collegium ingressum Patres ad eius cubiculum deducebant, cùm ille se vocari aliò significans, ad hospitium se confert, in quo fabri, qui Collegium extruebant, hospitabantur. Ibi Ioannes Fernandus iam diu graui morbo pressus decumbebat, & non multo antè certum de vxoris morte nuncium acceperat; idque totum Iosephus diuinitùs rescierat. Accedit ad eius cubiculum, amicáque oratione, ac piis monitis hominem salutat; mœrentem duplici malo consolatur; mox subiicit. Beata Virgo mater nostra me mittit ad te, vt te in Societatem nostram admittam, vnáque nobiscum communi in fraternitate perseueres, tibíque id oneris impono ob gratiam tanti beneficij, quo te hodie illius amore afficio, vt mei memor sis, cùm ad conspectum sanctissimæ Matris perueneris septimo ab hoc die; indéque eum tanquam vnũ è fratribus in Collegiũ trãsportari, curaríq; iussit. Tertio inde die hominem inuisit, eíque magna lætitiæ

Ioannẽ Fernandũ fabrũ in Societatẽ moribundũ excipit.

ſignificatione, Ioannes frater, inquit, lætum, optatúmque nuncium ad te perfero: Bona tua coniux ante conſpectum Dei tibi præſtolatur; indéque digreſſus dixit multis audientibus: tam boni viri vxor, fieri non potuit, vt periret. Septimo demum die, vt ipſe prædixerat, à ſuo in Societatem ingreſſu ægrotus, præſente Ioſepho, Sacerdotibus reliquis, aliíſque multis è Collegij fratribus, qui ſuis precibus abeuntem animam iuuarent, exceſſit è viuis. Tunc Ioſephus exurgens, magno cum animi ſenſu, cunctis audientibus, in has voces erupit. Viri fratres, huic homini, quem nunc ipſi ex hoc loco ſpiritum ante oculos noſtros in Dei manus reddidiſſe ſpectauimus, cùm tota vita fabrilem artem exercuerit, maximámque eius partem matrimonio coniunctus, Deus ſeptem dierum ſpatio religionis, religioſæque vitæ præmium repræſentauit, quoniam penitùs ſe toto cordis affectu Deo permiſit, vt poſtremo vniuerſi iudicij die exiſtat in iudicium, & damnationem multorum in ſuæ ſtudio religionis torpentium, quorum nonnulli adſunt in hoc cœtu; qui, cùm annis multis in religione verſati ſint, nunquam tamen Deo ſe totos crediderunt; hi meritò, iuréque optimo religionis præmio fruſtrabuntur. His dictis è cubiculo exceſſit, attonitis cunctis, pallentíque vultu relictis.

Non putem quemquam abſurdè Ioſephum feciſſe iudicaturum, qui grandæuum hominem, morti proximum ad Societatem admiſerit, tantùm vt in ea non ſine familiæ incommodo paucis diebus ægrotus decumberet, ac moreretur, cùm id ita facto opus eſſe in diuina voluntate perſpexiſſet. Neque abſonum à ratione fuit hominis multa, & fideli opera de eo Collegio benemeriti præmia hoc religionis auctoramento quaſi quodam auctario cumulari. Et certè videtur diuina prouidentia hunc delegiſſe, vt homo rudis, & operarius multis parum de ſua religione ſolicitis, multorum annorum laboribus perfunctis, aliiſque multa doctrina instructis, multíſque annis in ſui æſtimatione conſumptis, ad brauium ſuæ vocationis, vt ipſe Ioſephus teſtatur, paucorum dierum, ſeu potiùs horarum curſu anteiret. Conſilium enim Dei ad noſtri iudicij trutinam expendere fas non eſt: poſſumus tamen miſerationes eius ſuper omnia opera eius collaudare, & noſtræ deſidiæ culpam impetus, ardoréſque ad virtutem ſenſim quo longiùs à primis temporibus progredimur, minuentis in nos conferre; palmámque meritorum in ſtadio bene ſæpe poſt multa tempora tyronibus concedere vel inuiti. Fateamur igitur diuinæ miſericordiæ fuiſſe, animam illam, non vndecima, ſed extrema duodecima hora ad vineam vocaſſe; vt pro menſura votorum

multa Dei causâ patiendi, cœlestium bonorum copia sub ipsum duntaxat vitæ exitum compleret; multísque votorum meritis ornatam, in cœlestium numerum adscitam beatis in sedibus collocaret. Tritum est enim, non quantùm ipsi facimus, sed quantùm ipsius causâ volumus, Deum spectare. Latronem quoque ob maleficia in crucem actum, cùm breuissimo illo tempore se Christo penitùs dedisset, cœlestis cum ipso beatitudinis illo ipso die consortem factum esse; vt mirari desinamus, & diuina uereri consilia discamus, si quando videmus egregia spe, & clara virtute adolescentes, paucis multa cum laude annis in religione actis, præmaturo exitu vitam finire; &, cùm ex ipso ætatis flore primi fructus erumperent, repentè subscissos, palmam, quam alij post multos annos, multósque labores consequuntur, statim in primo stadio, ac vix è carceribus emissos præripere. Hos nimirum ad ipsorum augendam virtutem, & cumulanda merita, reliquósque claro exemplo excitandos diuina prouidentia vocationis beneficio dignatur. Ita alij ad operam religioni præstandam, alij ad virtutem augendam; omnes demum ad merita cumulanda, beatissimósque ex ea fructus percipiendos ad religionem vocamur. Beati de

de

demum Christi ipsius testimonio, qui ad finem vsque contendent ad brauium.

SED redeamus ad Iosephum. Est in hac narratione propheticum in ipso Spiritum multis in rebus deprehendere. Primùm enim nouus ille Christi miles in Societatem à sæculari statu, vti multo antè ipse prædixerat, adscitus est: deinde septimo die, quem illi terminum Iosephus definierat, vitæ cursum confecit; tum primùm funebre signum, quod è sacro illo ære auditum est, iuxta ipsius prædictionem, fabri ipsius in Societatem iam adsciti funus indicauit. Bahyæ præterea festo die Virginis conceptæ, sicuti monuerat, præsens fuit, negotiúmque feliciter confecit: &, cùm vi tempestatis Bahyam repetere coactus esset, literas Præpositi generalis Roma ad se missas accepit, quibus ei Fonseca comes, vt ipsi antea significarat, dabatur; ex eodémque vaticinio cum ipso, idonea redeunte tempestate, Pernambucum nauigauit. Nec nisi prophetico Spiritu nosse potuit, mulierem fabri vxorem ante Deum de mariti salute diuinam misericordiam implorare. Sed, cùm quinque in re vna prædictionum veritatem perspexerimus, possumus & hanc veram fuisse pro certo habere; multóque magis quæ de viri cum ipsa æternæ gloriæ consortione pronunciauit; præsertim cognita postremę prędictionis veritate, quã ta

metsi non statim, haud tamen ita multis pòst annis non inanem fuisse constitit, cùm vnus, aut alter eorum, quos suo sermone perstrinxerat, quíque rei tum interfuerunt, à sua postmodùm vocatione defecerint. Atque ita probo illi viro & verus, & felix, aliis verus quidem, sed infelix vates fuit.

Pernambucũ profecturus Frãcisco Pinto multos vitæ annos, & mortẽ in diuina causa obiturum prædicit.

Adornata iterum post Ioannis Fernandi obitum Pernambucensi profectione, antequam discederet, Franciscum Pintũ Societatis Sacerdotem salutandi causâ inuisit. Grauiter hic in eo Collegio ægrotabat, vt exigua admodùm spes de eius salute superesset. Hominem igitur de suo exitu cogitabundum iubet se ad multos in diuina causa labores perferendos comparare, interim de cœlesti mansione curam ponere: non enim leui (inquit) manuum ablutione cœlestem mensam inibis; neque te tranquillum manet mortis genus, longa tibi adhuc restat via; & egò Pernambucum ad parentem tuam, fratrésq; lætus nuncius de tua reparata valetudine veniam. Surge proinde, sumptísque indumentis, templum adi, atque ante sacrosanctam Eucharistiam Deo dignas gratias de reddita tibi ab ipso valetudine persolue; iussítque illi indumenta exhiberi. Paruit ille dicto; illicóque sedata vi morbi, tanta exhausto corpori virium accessio facta est, tantóque vigore cœpit reualescere, vt ex eo tempore ad valetudinarium non redierit.

In-

INDE digressus Iosephus, assumpto Aloysio Fonseca, vt iubebatur, comite, Pernambucum nauigauit. Pintus interim versatus inter religiosa Societatis studia, labores, exercitationésque magno cum Ethnicorum, ac Neophytorum bono, multarum virtutum exemplo non modò ipsi Iosepho superuixit, sed vitam etiam multis laudibus ornatam post id tempus traxit in sextum & vicesimum annum. Tot enim ab anno 1582. quo eo morbo liberatus est, ad annum 1608. intercedunt, quo in Christiana causa sanguinem, & vitam profudit. Et quando in tanti viri mentionem incidimus, non fuerit inutile ad nostram pietatem strenui Christianæ militiæ ducis, memoriam non longa digressione à silentio duntaxat præsentis temporis vindicare; siquidem narratio à Iosephi rebus non abhorret.

Narratio de P. Francisci Pinti peregrinatione & martyrio.

IN eo, quem suprà demonstrauimus terræ tractu inter Pernambucum, & flumen magnum ad Lusitanici Regni iura pertinere, interiora tenent amplis terrarum spatiis aliæ, atque aliæ gentes, partim Christiano lumine illustratæ, partim intractatæ, ac fama subobscura tantùm notæ, ad quas nondum Euangelij vox vnquam adflarat. Optarunt diu Societatis Patres hoc quoque ad Brasiliam pertinens proscindere nouale, multis interfusis gentibus, terrísque notis, ignotísque à nostris finibus se-

motum. Consilium diu, multúmque agitatum, ac de more per multas preces Deo commendatum, aliquot tandem post Iosephi mortem annis ad maturitatem venit: statutúmque est, gentium animos esse pertentandos, ac ferramentorum, aliarúmque supellectilium donariis, quæ apud ipsos in pretio habentur, dandam esse operam, vt ad amicitiam allicerentur: nam pecunia, aurum, atque argentum apud Barbaros nullius est vsus. Duo, præter cæteros eorum, qui eam sibi prouinciam depoposcerant, Pernambucensis Collegij lecti sunt Sacerdotes, Franciscus Pintus, cuius modò meminimus, & Aloysius Figheria.

PINTVS annos natus quatuor, & quinquaginta, magnæ vir religionis, & prudentiæ, assiduus in precibus, & diuina cum Deo agendi consuetudine bene, multúmque exercitatus, Brasilicarum rerum, & idiomatum abundè peritus; atque ad Barbarorum sibi conciliandos animos adprimè factus: tanto præterea studio propagandæ fidei, hominésque ad sui conditoris cognitionem adducendi, tantóque ardore pectus periculis quibusque obiiciendi, vt Brasilia vniuersa angustis illius animi magnitudini finibus esset. Figheria ætate quidem iunior, multis tamen & ipse à natura, & diuina gratia dotibus instructus, multa etiam doctrina ornatus; & qui pari animi ardore, vt in eam

expe

expeditionẽ Pinto comes adderetur, contenderat, ſcilicet vt tali duce Apoſtolicæ militiæ rudimenta poneret. Siquidem Pintus quater, quinquiéſve in mediterranea eiuſmodi difficiles, duráſque expeditiones ſuſceperat, multis adductis ad Eccleſiam gregibus Barbarorum.

Ratio itinerũ ad ignotas gentes.

SED erit illud quoque operæpretium, qualis harum peregrinationum ratio ſit, pernoſcere. Adhibito Chriſtianorum indigenarum, ad id à Societate educatorum comitatu, quà maiore, quà minore, prout fert occaſio, qui laborum adiutores ſint, iter in mediterranea per ignotas plerumque ſyluas, aſperáſque ſolitudines capeſſunt impigri venatores animarum. Commeatus ſiquid portant, non aliud, quàm farinam militarem, quam diximus, ex mandioca; qua deficiente, gentis more venatu, piſcatúve, quà occurrunt flumina, ſtagnáque, victitant. Syluæ enim, campíque in magna hominum infrequentia, vario ferarum genere abundant ad eſum vtilium, & comites indigenæ ſagittarij ſunt bene periti, & configendis feris exercitati: piſcationi verò ita aſſueti, vt nullam artem meliùs tenere videantur. Hic victus Barbarorum more in diem partus, & ea culinæ opportunitate, quam ſyluæ, rupéſque ſubminiſtrant, apparatus, panis inſtar, & opſonij itinerum compenſat laſſitudinem; ac ſæpe accidit, vt qua-

drage

dragenarium, aliáque ieiunia piscibus, ac non raro minutis, pauculísque pro natura locorũ, fluminúmque eadem ratione traducantur.

Ex arboribus etiam, si quando copia est, oppiparum, ac delicatũ opsoniũ lecta suppeditant mella, quæ apibus liberè vagantibus, atque in scissuris petrarũ, arborúmq; aluearia sibi parantibus, neminéque ea colligente, è fauis arboribúsq; copiosè defluunt. Cùm ad cœtus veniunt, mapaliáque infidelium, indigenæ comites in suorum gentilium colloquiũ se insinuant, faciléque inter eiusdem naturæ homines conuenit, muneribus ipsorum animos demerentur: deinde Patres sese inferunt, sermonémque de Deo rerum omnium conditore, déque æterna vita, æternísque præmiis, suppliciísque adoriuntur; consuetudinéque inducta, ad explicanda Christianæ vitæ rudimenta descendunt, sensimque rudes animos ad amorem æternorum, & conditoris sui venerationem inuitant. Cui vt cultum adhibeant, animæ suæ saluti, & præsentis vitæ commodis consulant, eos à syluestri vita, & vaga abducere, & ad vitæ societatem, victúmque leniorem sibi tutis in sedibus parandum pertrahere conantur. Quam ad rem Patrum comites multùm prosunt, Patrum dicta excipientes, & ipsi, pro ea, quam rudibus ingeniis natura, assidua cum Patribus consuetudo, & frequens Catechismi vsus dicendi copiá suggerit, de rebus iisdem multa persequũtur; tum

de ſocialis vitæ commodis; de copia rerum in cultis, maritimíſque locis, pro captu gentis alia ſubiiciunt; quò fit, vt multorum mentes diuina Bonitas permoueat, qui ſe ad audita præbent obſequentes.

ATQVE hac ratione Franciſcus Pintus multa animarum millia ſuis excurſionibus ad Chriſtianorum cœtus, & ad frequentia, cultáque loca pertraxerat. Eodem ſtudio vnà cum Figheria ad hunc, quem ſibi lætiſſimum, opimæque frugis campum propoſuerat, quémq; ſui Apoſtolatus extremum habuit actum, ſe comparärat. Miſſu igitur Præſidis Prouincialis Ferdinandi Cardinij, & poteſtate facta, opéque Braſilici Prætoris Didaci Botellij duo aduersùs Tartareas poteſtates coniurati fratres Pernambuco anno poſt partum Virginis 1607. Ianuario menſe diſcedunt; mari iter faciunt Septentrionalem oram adlegentes: leucas centum viginti emenſi ad locum, quẽ *Iagaribam* nominant, exſcenſionem faciunt; pedibus inde iter in mediterranéa capiunt viatorio haſtili nixi, modicum indigenarum comitatum ſecum trahentes, & erant eorum aliqui ex ea gente, ad quam iuquirendam mittebantur. Non vſquam difficiliora itinera humanis veſtigiis calcata: loca omnia circùm aquis, ac luto latè ſtagnantia; vt nudis pedibus, frigida hyeme, per ſaltus, & nemora incederent. Syluæ inuiæ, montes aſperi, horridíque dumis, nulli aditus, ſemitæ nullæ; omnia

omnia densis arboribus obsepta: neque progredi, ne pedem quidē vnū licebat, nisi quatenus ferro, & lacertis, adiuuāte comitatu, via aperiretur in diē. Tanta cibi penuria; vt herbis persæpe spōte natis famē tolerarint. Cum his difficultatibus annū integrum obluctati, tandem plus centum leucas aperti sibi, ac propè dicam perfossi itineris emensi, perrupêre demum ad montes Ibiapanæ. Est is locus leucis plus minùs centum cis Maranonem non longè à finibus Ethnicorum, quos quærebāt; ad quos vt penetrarent, tres tātùm aditus, per quorum vnum intrandū erat, sese offerebant; sed ij à Barbaris, ferísque hominibus tenebantur, non modò Christiano, ac Lusitano, sed planè etiam non secus ac si feræ syluestres essent, humano nomini infestis; qui non modò externis hominibus, cò aduenis, sed ipsi etiam inter se vicini vicinis inimici sint; nec fidem, sanctámque societatem vllam norint: non alios his Tapuyas immaniores esse dixeris. Misêre Patres ad eos, qui proximi erāt, semel & iterum, qui eos muneribus ad amicitiam pellicerent, transitúmque ad vlteriores populos impetrarent; nihil pacatum ab iis expressum est. Venêre ad eos, qui claustrum alterum tenerent, paríque ratione illorū animos tentarunt; nihilo plus profectum est: irriti igitur ab vtrísque nuncij rediêre. Contulêre se ad tertios, si fortè minùs asperitatis inuenirent, ij omnium teterrimi, nunciis

ad se

ad se munera ferentibus, responsi loco cædem reddiderunt, vno seruato adolescente octodecim annorum, quo vterentur indice ad Patres ad necem perquirendos; atque ij felices hanc beatam sortem suis ducibus, ac magistris præripuerunt. Haud multo interiecto tempore, dum quid agendum, aut quà iter intendendum, incerti Patres inter se deliberabundi hærerent, ecce tibi ad 3. Idus Ianuarias anni 1608. magna è montibus Barbarorum manus exscendit, propioresque facti Patrum comitatum sagittis lacessunt, eodémque impetu mapale, quo interim dum horarias preces persolueret, Pintus se continebat, adoriuntur. Prodit Sacerdos, & quàm maxima potest amica oratione furentes illorum animos sedare contendit. Christiani comites pro se quisque Barbarorum furori se opponere, magnis vocibus clamare, hunc Patrem illum sanctum esse, qui ad ipsos res cœlestes docendos, itérque ad animæ salutem aperiendum venisset, vt eius vitæ parcerent, rogare: illi furore inflammati respondere, nihil sibi cum illo; esse omnino ipsorum manibus neci dandum. Vnum è comitibus, qui validiùs cæteris obluctando Patrem multo conatu defendebat, interimunt, atque hunc quoque Pater ad æterna præmia præmisit: pauci denique inermes, ac mites homines inflammatæ

Fräcisci Pinti martyriũ.

multi

multitudini, & armatæ diu obſiſtere haud potuêre. Patrem tãdem barbara feritate adorti vecte ligneo in caput adacto proſternũt, multíſque repetitis ictibus exanimant; maxillæ cõfractæ, excuſſi oculi, cranium totum comminutum. Non longè inde aberat Sacerdos alter, cùm puerulus è comitatu inter eas turbas ad eum Luſitanicis vocibus inclamat; Pater, Pater conſule vitæ, conſule vitæ, ille confeſtim in intimas ſyluas ſe recipiens, quamuis illum quoque ad necem Barbari diu quæſiſſent, illorum tamen oculos diuina ſeruatus ope effugit. Barbari Sacerdote omiſſo, quod reliquum iis furoris ſupererat, in mapale effundunt, tenuémque illam ſupellectilem, quã ad ſacrum apparatum, & munera in Barbaros diſtribuenda comportarant, hoſtiliter diripiunt. Hac tetra victoria, exiguáq; præda contenti, ad ſuos ſe retulerunt. Inde locus datus Figheriæ cogendi diſſipatos comites, & cædis locũ adeundi. Iacebat exanime cadauer quaſſato, ac deformato capite, facie cruore, tabo, lutóque fœdata; abſterſæ inde ſordes, abluta facies, corpúſque in reti gentis more compoſitum ad ſepulturam ad radicem montis, pro ea, quæ in rerum omnium difficultate copia ſuppetiit, delatum eſt. Vnus è fuſtibus, quibus illi ſacrum caput contuſum eſt, à Barbaris relictus, cruore ad indiciũ crudelitatis infectus, ad nonnullum noſtrorum ſolatium Bahyam vſque perlatus, magna veneratione in eius

vrbis

vrbis Collegio seruatur. Ita vir fortis, & athleta inuictus, cuius palmam cœlestes acies diuinis laudibus honorant, in ignota barbarie nulli fidelium notum, sine honore, sine nomine, Deo, & Cœlitibus testem suæ fidei nudum tumulum spectandum triumphator reliquit. Sperandum, tamen ex hac solitudine, & locorum asperitate magnam aliquando ad homines quoque diuinæ lucis copiam peruecturam; fortissimique ducis, paucorúmque comitum sanguinem in diuina causa fusum, diuinis imbribus irrigatum in copiosam animarum segetem surrecturum. Atque hic fuit Iosephi de præstantis athletæ triumpho prædictionis exitus.

SED nos ad reliquam de Iosephi rebus narrationem redeamus. Is post Pernambucensem profectionem anno millesimo quingētesimo octogesimo quarto rediit ad sinum Ianuariēsem, vrbémque S. Sebastianum, vt statum Societatis in oris illis de more cognosceret. Cōtigit vt in aduersum vrbi litus traiiceret, vicos, parœciásque illius oræ inspecturus. In reditu cùm canoam ascendisset, vt vrbem repeteret, Petrus Leitanus è Societate ipsum comitabatur: erat malacia summa, æstus grauis, ac molestus, traiectio aliquot leucarū, neq; vlla aura afflabat; ægrè eam cœli grauitatē ferebat Leitanus: videt in arbore Iosephus tres, quatuórve quaracies insidentes (eæ sunt aues gallinarum magnitudine purpureo colore in flauum

Auibus imperat, vt sibi nauiganti vmbram faciant.

P

vergente ſpecie pulcherrima) eas Ioſephus Braſilico ſermone alloquens; Ite, inquit, cognatas, conſanguineáſque veſtras accerſite, noſtrúmque iter volatu veſtro inumbrate. Illæ extento collo vocem, quaſi accepti imperij ſignum misêre; indéque auolantes paulò pòſt magno grege redierunt, denſatæque in nubem tandiu canóam ſuperuolantes vmbrã fecêre, donec ſpatio leucæ vnius decurſo, lenis afflare cœpit aura Fauonij: tunc Pater auium dimiſit comitatum. Illæ quaſi imperio perfunctæ, officioſa crocitatione, & multis lætitiæ ſignis auolarunt. Hoc idem Leitanus Sacerdos factus poſt Ioſephi mortẽ multis grauibus viris præſentibus iureiurãdo interpoſito publicè affirmauit; nec mirum ad hominis voluntatem cum Dei voluntate coniunctiſſimi naturas omnes ſe adtemperare.

Longa multorum dierũ piſcatio, & multa, quæ in ea contigerunt.

DVM in Sebaſtianenſi Collegio moraretur, vnus è Collegij fratribus, vt de piſcatu in annonam Collegij prouideret, in piſcationem cum piſcatorum familia exierat. Piſcatio longè fiebat ab vrbe in ſinu quodam, ac propè æſtuario, ad inſulam, quam Maricanam nominant. Iuit cum illis etiam Ioſephus; tum vt ne per eos dies, quibus duratura piſcatio erat, Miſſæ ſacrificio carerent; tum vt tẽpus illud ab interpellatoribus vacuum, cum Deo in ea ſolitudine traduceret. Incredibilis piſcium copia omnes rapuit in admiratio-

nem,

nem, quos cùm ad salem legissent, ingens marinorum coruorum, aliarúmque aquatilium auium numerus ad expositam escam aduolantium magno erat operi impedimento, vt operam crebrò interrumpere ad eas abigendas necesse esset. Iosephus eas iussit inde facessere, Brasilico sermone alloquutus. Vos, inquit, hinc secedite tantisper dum hi sunt in opere, neque iis molestæ sitis, cùm hinc discesserimus, tunc redibitis ad diariũ vestrum capessendũ. Quasi verba illa vim habuerint humanos sensus in auibus imprimendi, seorsim quietæ finem operis expectarunt; profectis inde cum Iosepho, fratréque piscatoribus, gregatim ad vorandas reliquias accurrerunt. Verùm inter saliendi operam, eodémne, an alio die, cùm maximè operi essent intenti, in aduerso litore Pantheræ duę intentis oculis in piscatores apparuêre. Significauit frater Iosephi comes, optare se eas è propinquo spectare; respondit Pater, absoluto opere fore eius rei potestatem. Interim Pantheræ se recipiunt; admonitus ea de re Pater, magna voce iis inclamat, paulo pòst vt redeant; esse qui ipsas velint cominùs adspicere. Confecto opere, duabus conscensis canóis, Pater cũ toto comitatu sinũ traiiciũt, ad litúsque accedũnt; illæ tũ in litore placidè se spectandas præbent, vt eas per otium adspicere omnes ad satietatem potuerint.

Pantheræ illi obediunt.

Satiatis iam omnium oculis, Pater acceptam solitorum piscium partem iis proiiecit: illæ, quasi suo demenso contentæ, abierunt. Eodem in litore die alio piscandi, saliendique operi intentis aliis, cùm se à cœtu, diuina liberiùs contemplandi causâ subduxisset, spatio trium, quatuórve horarum plus minùs desideratus est: eum, vestigia sequutus tandem in litore sedentem frater illi comes inuenit; & illo ipso tempore maris æstus accedebat, qui, quasi diuino imperio accepto, cùm præter eum finem, vbi Iosephus sedebat, longè fluctus eiecisset, ab eius tamen corpore ita vndas cohibuit; vt aquæ illi & à fronte, & vtroque ab latere, quasi in sinum diductæ, ac veluti in parietes erectæ, nulla contactum alluuione, ac ne aspergine quidem circunsepirent. Diceres rubri maris miraculum in transitu Hebræorum renouatum esse: non audebat frater intra vndarum hiatū se insinuare, sed extra vltimos fluctus quanta maxima poterat vocis contētione Patrem cōpellabat; ad vocis clamores, strepitum etiam, fragorémque asserum addebat, Cúmq; ne sic quidē fremitū maris superaret, neque alto contemplationis somno consopitū Iosephi animū excitaret, fretus & ipse diuino patrocinio, diductū intrat aquarum septū, Patrémque admonet, tēpus esse hospitiū repetendi, abeuntes vndæ sequebantur; præeuntéque Patre, talos subsequentis fratris

Maris æstus in litore orã tem non attingit.

allue

alluebant; ille territus periculo Patrem antecessit. Eum Pater leniter verbis increpans: nescis, inquit, quia venti, & mare obediunt ei? timere prohibuit. Prætergressis tãdem extremã alluuionem, tũ mare litore toto coæquatum.

VERSABATVR adhuc ibidem piscationis eiusdem causâ, cùm sub noctem inter cœnam piscis frustum iussit asseruari. Ignarus eius cõsilij comes, cuius rei causâ id faceret, quæsiuit; hominis, respondet, eo leuamento indigentis. Mox conuersus ad orandum: commendemus, inquit, Deo miserum hominem, qui magno in discrimine versatur. Vir etenim nobilis Sebastianensis colonus Iosepho perfamiliaris ad ipsum literas scripserat; quibus eum rogabat, vt ad Ariam Fernandum ipsius perbeneuolum graui morbo prostratum inuisendum veniret; eas seruulo Mauricô perferendas dederat. Erat huic iter per loca Pantheris infesta; cui nisi Iosephi precibus, hæc omnia diuinitùs noscentis, diuinum præstò fuisset auxilium, iuuat credere incolumem peruenturum non fuisse. Duabus horis ab eo sermone transactis, noctis tenebris, cœlo pluuio, frigida hyeme, puer cum literis madidus, & lassitudine semianimis aduenit; quem humaniter exceptum curauit Iosephus recreandum, eiq; partem piscis, quam seponi iusserat, in cœnam dedit: & antequam aut literas resignaret, aut de puero quidquam ei renunciaretur, & à quo missus, & quid esset in literis, prædixit. Ergo ad

Seruulum per infesta Pantheris loca iter habentem precibus adiuuat.

Collegiũ redeundũ est, subiecit illi comes. Magis se posse ægroto ex eo loco opem ferre respondit, quàm si eò veniat. Postero die pro illius salute Missæ sacrificium obtulit: post sacrificium à fratre comite rogatus; victurúsne esset ægrotus: malè, inquit, eum morbus est habiturus, sed tamen periculum euadet, vixítque postea in multos annos.

Reditus illius à piscatione.

ABSOLVTA piscatione, iussit Pater apparari reditum in crastinum. Erat tempestas turbida, dénsus imber, grauísque ortus sub vesperã nunquã cessauerat, & duraturus noctẽ totã videbatur. Obiecit ei comes: opportunã sanè Pater tempestatem ad iter elegisti. Cui Iosephus: vtinã tam simus ipsi viri boni, quàm de nobis Deo curæ est; non enim tantùm die crastino imber molestus nobis nullus erit; sed ne nunc quidem, tempestate tanta, vllus est, qua sumus cras iter facturi. Póstero die iter manè ingressi, ad vicum S. Barnabam, qui tribus inde distat leucis, quacunque iuerunt via tota ad latitudinem triginta passuum solum siccũ, ac nullo tentatum imbre ad vicum vsque inuenerunt, cùm circa loca omnia nocturna pluuia maderent.

Pluuia illi parcit in itinere.

NEQVE verò hoc solùm; sed alio etiam tẽpore eandem in eum benignitatem Deus declarauit: nam cùm eadẽ in ora Ianuariensi vnà cum Alfonso Gonzalo Sebastianensi colono, & altero eius propinquo per montes iter faceret, in magna pluuia, & alij madidis vestibus

ad finem itineris venirent, mirabantur ipſum vnum ſiccis veſtibus apparere. Quibus ille reſpondebat; ſuis veſtibus, quoniam perbonæ eſſent, aquam non adhærere, cùm re vera valde eſſent detritæ.

Simiorum ludus.

SED in reditu à piſcatione cùm iter facerent ad S. Barnabam, ſimium prægrandem barbatum (quod iis in locis nouum non eſt) in arbore inſidentem ſagitta vnus è piſcatoribus confixit, ad cuius caſum, ſtridorémque ingens ſimiorum grex quaſi ad funus patrisfamilias accurrit magna conſternatione: tum piſcatores eos quoque interficere in cibum adoriuntur; tam grato enim guſtu Braſili illis veſcuntur, quàm aliæ gentes hœdiculis, ſuillis, ac leporibus: nec mirum homines, qui in ſumma lautitia humanas carnes habeant, à pecude corpore humanam ſpeciem referente non abhorrere. Ab ipſorum tamen cæde Pater piſcatores prohibuit; monitos tantùm vt è ridiculo pecore ludum captarent, &, quò maiorem piſcatoribus oblectationem adderet, ſimiis lingua Braſilica præcepit, funus ſuorum ciuium vt proſequerentur: tum pro ſe quiſque multo ſtridore, & belluino planctu obtemperare cõtendunt; cùm alij per plana quadrupedarent, alij per arbores ex ramo in ramum, & ex arbore in arborem trãſilientes, exequias & ipſi ſublimes proſequerentur: horridiſque vocibus, ridiculiſq; ſannis vtrique, vt poterant, in ſuum gregẽ graſſatoribus iniuſtas cædes exprobãtes.

Hac funebri pompa miseræ bestiolæ cùm ad duarum ferme leucarum spatium sui gregis hostibus ludibrio,& oblectationi fuissent, ad vicum iam accesserant, ac ne rursus à vicanis violarentur, iussit eas Pater in suas sedes redire: illæ, commeatu accepto, in syluas se receperunt. Hæc non commiseratione solùm illarum pecudum, aut quòd illarum lusibus delectaretur, Pater faciebat; sed vt diuinam legem in honorem adduceret, tardásq; indigenarum mentes ad sui conditoris cultum, venerationémq; excitaret: quippe docebat eos omnia conditori vniuersi parere; &, qui diuinis præceptis integrè obtemperant, omnia illis inseruire. Quod in vipera etiam, vti suprà retulimus, alio tempore aliis ostenderat.

Alia, quæ in piscationibus admirationem habuêre.

Et, quando cum piscatoribus, piscationibúsq; versamur, subiiciamus alia eiusdem generis, quæ diuersis locis, temporibúsq; euenêre. Homo Lusitanus, cùm ad piscationem se conferret, obuium Iosephum habuit in itinere, à quo cùm venerabundus benedictionem petiisset, iacto reti ingentem piscium numerũ ad admirationem vsque excepit; quod totum Iosephi tribuit precationi. Et quidem piscatoribus indicare, quà copiosam piscationem facerent, erat vsu quotidianum: nam, cùm in Bahyensi Collegio esset magna piscium penuria, piscatores, qui in vsum Collegij piscabantur, die quodam bene manè inanes rediêre, quòd piscibus mare vacuum videretur, ita nulli vsquam

quam apparebant. Eorum ad se magistrum Iosephus accersit, eiq; è Collegij specula locum indicat spatio leucæ vnius dissitum, Piraïæ sinum appellant, ibi prædam copiosam reperturum. Paret ille dicto; & cum sociis eò profectus, ingentem magnorum mugilũ numerum domum retulerũt. Solitus est ipse persępe è piscatoribus sciscitari, quod genus maximè piscium optarent; &, vt quisq; proprium piscium genus nominaret, ita cuiq; alias, atq; alias regiones, quibus piscarentur, assignare. Et quanuis nunquã ea loca piscator vllus pertentasset, imò verò persæpe ne nota quidẽ essent, tamen & quod volebãt, & quantùm volebant, capiebãt, ita vt interdum retia remittere cogerẽtur, ne multitudine piscium damni aliquid paterẽtur. Diuersabatur interdũ in vico, cui à Spiritu S. est nomen Bahyę suburbano: erat iã solẽnis eius loci piscatoribus cõsuetudo, quo die piscatũ exirẽt, Iosephũ antè cõsulere, quo in loco piscatio iis esset fructuosa; neq; vnquam votis frustabãtur, quãuis & sterilibus in locis, & intẽpestiuè, modò à Iosepho indicatis piscarẽtur.

Tantam apud illos auctoritatem per illã, quam referam occasionẽ, aut primùm est adeptus, aut certè partã multùm auxit: nam cùm ibidẽ, vt solebat, versaretur, animaduertit die quadam magnum silentiũ in vico, vicanósq; magno mœrore, solito quietiores sedere otiosos. Percunctanti causam responderũt, cibaria sibi deesse; iubet ille omnes ad mare secũ ire, cibos haud dubiè reperturos. Negãt idoneam

ad piſcandum eſſe tempeſtatē; quòd tum cœlum, tū mare ipſum aduerſetur. Inſtat nihilominùs Pater, omnes vt eant, neminem voto fruſtratū rediturum. Iuêre omnes: mare ſęuum altiùs ſemper intumeſcebat. Dicunt vicani: vides pręſens tuis oculis mare eſſe intractabile: quærit nihilominùs ex iis Pater; quos piſces optatis? Reſpondent contemptim: xareos minutos. Eſt id genus piſciculorum palmi vnius fere magnitudine, quorum illo anni tempore nulli ſolent apparere, ſed poſt aliquot menſes affluere. Tum Pater locum iis circa litus minùs mille inde paſſibus indicat; ibi fore eorū piſcium quantam velint copiam. Eò ſe conferunt, & paruis reticulis iniectis, atque adeò nudis manibus, quantùm quiſque voluit ad ſatietatem exceperunt. Itaque admiratione læti, Deo gratias agentes multa cum gratulatione domum rediêre.

Quanta æſtimatione fuerit apud Braſilos.

His, aliiſque eiuſmodi beneficiis per Ioſephum affecti indigenæ hominem magna veneratione proſequebantur: de eo, tanquam de homine ſupra naturam poteſtatem habente & ſentiebant, & loquebantur. Cùm eum poſt mortem ſignificare vellent, Patrem illum dicebant, qui nobis piſces, quos vellemus, præbebat; qui, cùm ab ipſo opem peteremus, nos ab omni periculorum genere, atque adeò à morte ipſa eruebat. Tantam enim de ipſo exiſtimationem conceperant; vt cùm apud eos verſaretur, quocunque ituri eſſent, aut ad venationem, aut ad res ſuas tranſigendas, non

non antè itineri se committerent, quàm ipsum adirent. Pater; inquiebant, iter est mihi in hanc, illámve oram, dic (sic enim illi loquuntur) ne illîc moriar; & vt id cõsequar, quod opto: nec malus coluber me feriat: &, saluis rebus, incolumis domum redeam? Ita Patris promisso, quasi certo salutis accepto pignore, læti proficiscebantur, læta omnia sibi pollicentes. Neque in hoc vico tantùm, sed in omnib. etiã circà locis hæc de illo apud omniũ ordinũ homines fama percrebuerat; ipsũ, quidquid vellet, à Deo impetrare, Deúmque ipsum illius petitionibus semper annuere.

In vico alio indigenæ aliqui canóam in mare deducere nitebantur, sed propter hominũ paucitatem ægrè illam submouebant; fortè præteriit illâc Iosephus: illi à concepta de homine opinione petunt, vt ipsorum conatibus sua benedictione aspiret. Non modò se iis benedicturum respondet, sed opem etiam manu allaturum; ita iis bene precatus, cùm manum operi & ipse admouisset, statim multa facilitate lignum in vndas impulerunt.

Sed nos ad filũ tẽporis, persequẽdum redeamus. Erat adhuc Iosephus in Sebastianẽsi ciuitate cùm anno 1515. Christophorus Goueanus Societatis Sacerdos iussus est Visitatoris munere eam prouinciã inspicere: &, siue superiore anno vnà cũ Iosepho eò venerat, siue, quod verosimilius est, in Ianuariensi ora tum versabatur, & obita fortasse ea prouinciæ parte, ad reliquã sui muneris iurisdictionẽ cõficien

Anno Domini 1585.

Christophorus Goueanas fit prouincia Visitator.

ficiendam cum Iosepho, aliisque de Societate Bahyam nauigabat; cùm sæua coorta tempestas eò vsque increbuit, vt nauis, domitò iam gubernaculo in sinus, & æstuaria, quibus subinde litora scinduntur, cum certo naufragij periculo impelleretur, ita vt vi nulla posset retineri. Naturæ arti diffisi, omisso nauis regimine, se totos vi tempestatis permisêre, vna spe salutis in votis tantùm relicta. Patres infra nauis tabulata se receperãt, atque ad naufragium, mortémque excipiendam per cõfessionem, mutuámq; hortationẽ, & preces se comparabant. Solus Iosephus supra tabulata apprehensis rudentibus, oculis in cœlum fixis, aduersùs maris, tempestatísque sæuitiam precibus pugnabat. Interim vnus è fratribus, vt suam excipiat confessionem, orantem interpellat. Negat Iosephus id necesse esse: quid, inquit ille, nónne perimus omnes? negat iterum Iosephus. In spem alter erectus instat nihilominùs aliquanto importuniùs, vt certius aliquod exprimat responsum. An non sumus hîc omnes mari absorbendi? castigauit importunam contentionem Iosephus non sine aliquo reprehẽsionis acculeo, idémque iam tertiò negauit. Ergo, subiicit molestus interpellator, descendam, ídque Patribus metu consternatis nunciabo. Vetuit id Iosephus: quid enim obesse potest illos esse in precibus? Ille Iosephi promisso fretus acquieuit, rei exitum securus expectans. Pòst paulo, vi tempestatis remitten

Sæuam maris tempestatem precibus sedat.

remittente, ſedato tandem mari periculum diſcuſſum.

EODEM in itinere Ignatius Toloſa Societatis Sacerdos in morbum incidit; cúmque Caput frigidum tenuiſſent, eúmque è naui in hoſpitium expoſuiſſent, in inteſtinorum tormina verſa morbi vis eſt, & eò vſque ſe intendens ſæuiit, vt ſpes vitæ nulla ſupereſſet; & iam deliberarent Patres, illícne eum ſepulturæ traderent, an ad Sebaſtianenſe Collegium corpus exanime reportarent? Interim Ioſephus conſilium diſſimulans, fratrem curationum peritũ, qui illius curæ præerat, quanuis deſperantem monet, ægroto remedium aliquod, ſaltem ad ſpeciem adhibeat; futurum omnino, vt non moriatur eo morbo, non tamen remedia abiiciat; neque quemquam de re ipſa alloquatur. Paruit conſilio frater, & hora circiter elapſa æger alleuatus eſt, priſtinámque tandem Dei beneficio recepit valetudinem, atque vtinam eius ætas frugifera ad multorum fructum quamdiutiſſimè prorogetur. Id totum Ioſephi precibus impetratum, magis quàm medicinæ virtute partum ſenſerunt omnes.

Ignatiũ Toloſam graui morbo precibus ſanat.

ET multo iam antea Franciſcum Diazium comitẽ ſuum graui, periculosóque morbo liberarat. Ignis ſacri genus eſt ſupercutaneæ inflammationis acerbæ, ac periculoſæ, quem ſcriptores nobiles *Zoſterem* nominant. Is in extima cute circa lumbos, dextro è latere naſcens

Zoſtere morbo periculoſo laborantem ope B. Virginis ſanat.

ſcens cum acerbiſſimo cruciatu, quaſi perpetuo cinctu in orbem ſerpit: cuius ea natura eſt, vt, ſi extrema coëant capita; exigua admodũ ſpes vitæ ſuperſit. Hic morbus Diazium inuaſit, cùm Portus ſecuri ſedem Ioſephus cognoſcendi rerũ causâ inuiſeret. Quare intendẽtibus ſe doloribus in dies, cùm qui medicã manum admoueret nullus eſſet, ad diuinã æger implorandam opẽ ſe conuertit. Eſt in eo portu templum Virgini matri dicatũ, cui ab Adiutorio eſt nomen. Hunc locũ Societatis Patres, qui primi in Braſiliam traiecerunt, ſibi delêgere, cœli ſalubritatem, & ſitus amœnitatem ſequuti; ſed aliquãtùm longè à frequentia; quò fiebat ſæpe, vt, orto repẽtè bello inter indigenas, gẽtẽ barbarã, & ad ſubitã iracundiam furentẽ, Patres locũ deſerere, & ad frequentiã confugere cogerentur. Re igitur deliberata, inde ſe intra oppidũ trãſtulerũt: mãſit tamen loco religio, & reuerẽtia, iam inde à primis tẽporibus nata, cùm primùm Patres in ea loca venerũt; nã cùm templũ vnà cum ſede ædificarent, & aliæ opportunitates ad victum ſuppeterent, vna aquæ potabilis copia deſiderabatur: eã ſuppeditauit caſus admiratione dignus. Arborẽ ingentem ſecus fabricam vnus ex operariis ligandi causâ conſcenderat; cúmque maximè ligna cæderet, repẽtè cõuulſa arbor ad terrã cadens hominẽ innoxia molliter humi depoſuit, ſuáq; ruinã montis partẽ, cui adhærebat, ſecũ traxit. Ex illo hiatu limpidiſ-

Templum B. Virginis ab Adiutorio.

ſimæ

ſimæ aquæ fons erupit ad potãdum adprimè gratæ; è qua cũ variis morbis ægroti bibiſſent, ſanati ſunt: cuius rei fama diſſita multos ad eã regionem vndiq; exciuit, quorũ aliqui religioſam ad eam ſacram ædẽ peregrinationẽ obirẽre: alij inde accerſitã aquã ad varia morborum genera certo reparatę valetudinis fructu adhibuêre; ita vt tum Chriſtianorũ, tũ Ethnicorũ ſermone celebrata aqua ſanctæ Dei Matris vocaretur. Hanc ſedẽ vna cũ templo, & aquæ cuſtodiam nunquã poſt ſuum inde diſceſſum Patres deſeruêre: ſed ad religionẽ, piúmque Chriſtianorum cultũ conſeruandũ, ac confouendũ, Oratorij, ſeu Heremitorij nomine locum retinuerunt. Ad hoc B. Virginis templũ, quaſi ſe voto obligans, petiit ægrotus à Ioſepho, vt pro ſe Miſſæ die poſtero offerret ſacrificium: id ſe facturum promiſit Pater; interim tamen inquit, vnge morbi locũ oleo ex lampade, quæ ardet ante ſacroſanctã Euchariſtiã; non ægrè erit Matri, nos priùs ad opem à filio petendã confugiſſe. Ea inunctio dolorẽ mitigauit, & quaſi quidã præs futuræ valetudinis fuit. Poſtero die Pater ad templum Virginis ſe cõtulit; promiſsíque fidẽ liberauit. Eodẽ die, poſt Miſſam, cùm ſe aqua ex eo fonte ægrotus, qui vnà venerat, abluiſſet, & dolore, & morbo prorſus liberatus eſt; vnáq; Bahyã Dei, diuinęque Matris laudes deprædicãtes peruenêre.

Alio tẽpore (& videtur cũ adhuc regeret prouinciã) è Ianuariẽſi ſinu ſuperiora repetebat, cũ

præter

prętergressis insulas, quæ sinus ostio obiacēt, è suo cubiculo prodiēs Iosephus gubernatorē admonet, altū vt teneat; futurū alioqui, vt illo die Caput frigidum sine naufragij periculo flectere nō possint. Gubernator, etsi satis prosperam nauigationem esse sentiebat, Patris tamen monito in præsens obtemperauit, in flectendo tamen ad ipsum Caput accessērunt; &, cùm leucas ferme sex præteriissent, quòd aspera esset nauigatio, anchoram ad insulam, quò venerant, iecerunt. Tum Iosephus iterum prodiens, monet quamprimū anchoram tollant: non sanè faciles aures præbere gubernator, nautæque quòd quieta statione se vti existimarēt: Iosephus tamen acriùs contendere, quamprimùm id faciant; qui si tantulam moram interposuerint, nō fore inde potestatem munia illa commodè exercēdi: tum repentè tanta ventorum vis ab Austro cooritur, vt contrahendis subitò velis, omni nautica turba occupata, anchoram vix cautibus auulsam aliquandiu arantem trahere necesse fuerit. Quod incommodum Iosephus nō arte nautica, aut cœli obseruatione, quarū rerum erant illi doctiores; præsertim suo gurgustio cōclusus prouidere potuit, sed diuino monitu illi cognitum fuisse omnes vno consensu professi sunt. Id Lupus Fernandus colonus Ianuariensis, qui vnà nauigabat, iuratus testis asseuerauit.

IAM è Ianuariensi ora Bahyam redierat, cùm

cùm Emmanuelem Contium nondum Sacerdotem ad Sebaſtianenſe Collegium è Bahyenſi mittebat. Quæſiuit ille ex Ioſepho, quandiu ibi futurus eſſet; tum Ioſephus coniectis oculis in alterum, qui inde tum redierat, rogauit quandiu ibi fuiſſet, reſpondit ille, triennium totum cum ſemeſtri: tantundem Contium ibi futurum Ioſephus reſpondit; atque ita factum eſt: quod totum Ioſephus humanitùs ſcire non potuit; cùm ſuæ poteſtatis rem futuram non eſſe optimè ſciret: ſiquidem haud multo poſt adoleſcentis profectionem munus regendæ prouinciæ alteri cōceſſit. Verùm antequam planè prouinciam depoſuit, in Bahyenſi Collegio graui proſtratus morbo iacebat Petrus Andreas Societatis Sacerdos. Ingreſſus ad eū manè valetudinarij miniſter ſenſit ægrotum ſolito grauiùs laborare, & eſſe periculum in mora. Accurrit ad Præſidē Prouincialem admonendum, vt ad vltimā ęgroti confeſſionem excipiendam ſe conferret: diſtinebatur tunc temporis Ioſephus negotio, quo maturè ſe expedire minimè poterat; & antequā ad ipſum valetudinarius planè peruenit, Pater illius nuncium præuertit, magna voce Ignatium Toloſam ſuo loco acciri iubet; qui ea, cui dabat operam, tantiſper confeſſione ſuperſedeat, dum ad ægroti, & morti proximi confeſſionem accurrit. Quo facto, confeſſionéque abſoluta, ægrotus à mēte abalienatus eſt; neque inde amplius rediit ad ſe.

Ægroti graue periculum abſens nouit.

Hoc etsi neque ad prędictiones, neque ad miracula referri posse videtur, cognitio tamen rei absentis, tanquam præsentis, præterquàm quod habet & ipsa admirationem, ex eodem hausta fonte est, è quo & futurorum prædictiones, & curationum miracula manabant.

Ægrotũ langore stomachi sanat.

Et, quoniam in ægroto homine id contigit, non incommodè videtur hoc loco aliud posse referri. Decumbebat frater alius eodem in Collegio, qui ex langore stomachi cibi genus omne aspernabatur. Hunc inuisit Iosephus, rogátque ecquem cibum sentiret sibi fore gratum? Respondet æger: salitę suillæ, aut pernæ frustum stomacho arridere. Iubet Pater id à penariæ cellæ custode postulari. Negat penarius tale genus edulij domi esse: confert se Pater ad cellam, & ex pendula cista, in qua assati pisces asseruabantur, piscis frustum exsecat; quod cùm ad ægrotum attulisset, in pernam optimam conuersum erat. Id ægrotus magno cum voluptatis sensu mansum cùm deglutisset, stomachus auidè retinuit. Ægrotus postea cum cellario eius duritiã questus, quæsiuit, cur id initio negarit, quod postea Iosephus sua manu attulit? Ille se purgans, vt videas, inquit, quàm verè responderim, & quam pernam ad te Pater attulerit, afferam & ipse ex eodem loco. Vadit, frustum alterum ex eodem abscissum pisce ad ægrotum affert; quod statim, vt prius, ipso mirante cellario, perna, qualem ipse optabat ægrotus, facta est,

diuina

diuina clementia Ioſephi votis vel abſentis obſequente. Laceret in tenebris miraculum prius, niſi hoc alterum nouo euentu in lucem illud protuliſſet.

Ægrotum alterum eodē morbo ſanat.

ADDAM & aliud huic non abſimile. Decumbebat ipſe, vt ſæpe extrema ætate ſolebat, ex morbo; eodémque tempore vnus è fratribus inualetudinario eodem, quo prior ſtomachi faſtidio, nauſeáque ægrotabat. Parauerant Ioſepho in prandium pullum gallinaceum, quem acceptum, vt erat opertum in lance tradidit ad ægrotum fratrem afferendũ ſuo nomine; eíque iuſſit nunciari, vt comederet; & neque in poſterum nauſeam vllam, aut faſtidium haberet. Æger pio affectu obediendi, ſancti ſenis virtute fretus comedere auſus, confeſtim meliùs habere cœpit; paucíſque diebus diuina adiutus ope conualuit omnino. Hæc porrò hócne, an alio tempore acciderint, incertum.

VITÆ IOSEPHI ANCHIETÆ E SOCIETATE IESV

LIBER QVINTVS.

Eius inualetudo, & frequentes morbi.

NTER has curas tum regendæ prouinciæ, fratrúmque opportunitatibus inseruiendi, tum Lusitanos, Brasilósque iuuandi perpetua inualetudo, morbíque assidui hominem toto penè tempore, quo fuit in Brasilia, exercitum habuerunt. Initium autem habuêre morbi ab ea dorsi luxatione, quæ à primo ipsius tyrocinio per totum vitæ cursum illi molesta fuit. Accessêre deinde varia incommoda frigorum, famis, itinerum, fatigationum, ærumnarúmque aliarum, penè quotidianarum, quas incurrat necesse est, qui in eiusmodi vinea Domini versatur, quæ est crucis fructuum feracissima. Ac si nihil aliud accederet, quantam morborum, ac dolorum sementem in neruis, artubus, compagibus, totóque corpore fecerat aduersus ille casus, cùm

cùm homo tãta imbecillitate propè ſemihoram altis aquis coopertus hæſit in fundo fluminis, indéque extractus, madida veſte, cœlo pluuio iter perſequi multas horas in noctem multam neceſſe habuit? Tum perpetua, cui ætatem penè omnem aſſueuerat inſomnia, etſi illi quodam modo naturalis, corpus tamen, & ſpiritus eo leuamento fraudauerat, quod ex ſomni beneficio perciperẽt. Accedebat multa corporis imbecillitas morborum, & nouarũ tentationũ illecebra, & perẽne nutrimentum: quæ etſi valida ætas, fortiter ſuſtinens, minùs moleſta ſentiebat, iis tamen homini iam ſeni, & inualido haud facile erat reluctari. Itaque, quantùm de ætate viribúſque in dies deterebatur, tantùm ad morbos, doloréſque accedebat. Inde & frequens decũbere, & pharmaca, curationéſque adhibere cogebatur.

Abſens, quæ longè euenẽre, cognoſcit.

In his languoribus adiuit aliquãdo valetudinarij miniſtrũ; quęrit ex eo, quid in cubiculo operã inſumat fruſtra? reſpondet ſe literas ad ſororẽ ſcribere Olyſſiponẽ. Ad cœlũ, ſubridẽs Ioſephus ait, ei literas dato; præſtat in præſẽti mihi prandiũ parari: languebat .n. ex morbo. Cognouit poſtea certis nũciis frater, ipsã illo ipſo tempore, quo ea loquutus Ioſephus erat, diẽ ſuũ obiiſſe. Petiit à Ioſepho, ad illius animã iuuandã, vt Miſſæ ſemel ſacrificiũ offerret. Id tũ ſe feciſſe reſpõdit, cùm à Deo ex hac vita educta eſt. Sed ex his, & ſuperiorib. Ioſephi verbis licet coniicere, vtrãque rẽ illi diuinitùs

indicatam eſſe,& mulieris mortem,& fratrem in cubiculo fruſtra ſcribēdis literis occupatũ.

ATTEXAM aliud nō abſimile, quod circa extrema illius tempora videtur contigiſſe. Literæ ad ipſum ex patria venerant à ſorore, quibus nondum reſignatis, & vnde eſſent, & quid iis ſcriptum eſſet, præmonuit; multáque cum lætitiæ ſignificatione ſororem ſuam dixit graui, perpetuóque corporis dolore affectam, cùm diuina omni voluntate coniunctam, incommodum illud magna cum animi tranquillitate tolerare.

IN morbis porrò, quibus aſſiduè afflictabatur, curationibúſque talem ſe præbebat, qualem ipſius animi inuicta magnitudo, perpetuáque cum Deo communicatio, & toto illius vitæ decurſu perſpecta virtus non imperito cuilibet ſuadeat; vt pigeat de eo valetudinarij miniſtri teſtimonium referre, tanquam rem leuem, & minimè parem tantæ virtutis magnitudini: nullum vnquam ægrotum hominem ſe expertum eſſe minùs languentem in corporis doloribus, æquè fortem in patiendo, atque ad curationes, diætáſque obedientem, vel per ea ipſa tempora, quibus prouinciam regebat.

Amaram prandium ægrotus comedit ſilentio.

PHARMACHVM ſumpſerat, cùm eo ipſo die carnes illi ferunt in prandium cum amara cucurbita elixatas, quod per imprudentiam non animaduerterat is, qui illas coxerat. Senſit igitur, cùm guſtaſſet, amaritiem; itaq; ęgrè comedebat.

debat. Ratus valetudinarius ex pharmaco, & nausea lassatas vires esse stomachi, ad eum excitandum, Patrem hortatur strenuè vt comedat; stomacho enim vires redituras. Tum ille sibi vim faciens, quasi multa cum iucunditate manderet, valetudinario obediuit; hausit etiã ex amara illa decoctione iustum iusculi dem ẽsum: quæsiuit deinde, an aliquid ex eo superesset aliis dandum; negante valetudinario, obticuit. Paulo pòst sensit valetudinarius erratum, redit ad Patrem consternatus: me cæcum, ignosce, inquit, Pater, mea imprudentia te perdidi. Cui subridens Iosephus: non me, ait, perdidisti frater, sed recreasti potiùs; cùm me voluerit Dominus tantulùm suarum acerbitatum degustare; cùm è cruce pendenti fel, & acetum in potum sunt oblata.

Leuatur regendi munere.

SED crescentibus in dies exerciti senis morbis, doloribúsque, fuit onere leuandus alios regendi, cùm se ipsa natura iam regere non posset. Id fuit haud ita multo post eius è Ianuariensi ora cum Visitatore Goueano reditũ, anno eius sæculi octogesimo quinto, aut sexto ineunte, septimo eius Prouincialis administrationis: tot enim annis prouinciam tenuit, cùm septuagesimo octauo suscepisset. Successor est illi datus Martialis Belliartes.

Eius vita priuata.

POSITO regendi munere, & leuatus vtcunq; ex morbo, ad inferiora Brasiliæ, vbi maximam vitæ partem egerat, redire iussus est: hæsitque

aliquandiu in Sebastianensi Collegio: in multa tamen imbecillitate valetudinis, & variorum morborum conflictatione nunquam curam posuit totum se in aliorum vtilitatem impendendi, studio, atque ardore animi naturæ imbecillitatem superante. Discant hinc labores non timere, qui nimia indulgentia sui, ætati, & meritis plus nimio concedendum putant. Scribit ipse de se hoc tempore, cùm in opere Brasilos iuuandi versaretur ad Ignatium Tolosam. Corporis valetudo est quidẽ imbecilla, sed ea tamen quæ gratiæ viribus adiuta se sustentet: neque enim Deus ipse deest, nisi ego ipse mihi desim. Itaque & peregrinationes suscipere, & Brasilorum vicos obire, debiléque corpus ad indigenas Catechismo erudiendos vtcunque trahere ei solemne erat: ac siquando, quod necesse fuit sæpiùs contingere, inter ambulandum ipsum lassitudo progredi prohiberet, subsistebat tantisper; ac regionis more in reti interquiescebat, quod itineris comites indigenæ duobus affixum hastilibus suspendebant. Inde, recreatis modica quiete viribus, iter persequebatur, &, vt fortis Christi miles, nullam amabiliorem quietẽ ardentiùs optabat, quàm in animarum salute procuranda nunquam defatigari.

PRÆERAT per id tempus Sebastiani Collegio Ferdinandus Cardinius: cuius obedientia tum Iosephus ipse summa cum animi sui iucunditate, tum cæteræ circà sedes S. Vincentij,

Spiri

Spiritus sancti, Sanctorum, & Piratiningæ regebantur. Et vt intelligatur quantopere non modò diuini Spiritus illius sermones pleni erant, sed ingenij etiam lumine, & sententiarum pondere efficaces, non me pigebit, etiam hæc, quæ cuipiam videri possint leuia, consectari. Optabat vnus è fratribus Antonius Riberius cum ipso viuere, eíque familiariter ministrare; ad eum rescripsit è sinu Ianuariensi in hæc verba.

EPISTOLA AD ANTONIVM RIBERIVM SOCIETATIS FR.

FRATER in Christo mihi charissime pax Christi. Satis scio te intelligere, quàm mihi gratum esset, pro meo in te amore, studióque tuæ progressionis ad virtutem, te mecum habere: sed, quando Deo D.N. aliter visum est, demus operam, vt cum illo coniuncti viuamus, eum nobis socium adhibeamus, qui in locis omnibus, omnibúsque temporibus nobiscum est: quem si quando à nobis nostris malis moribus repellimus, semper tamen ád cordis nostri fores adstans pulsat; vt, aperto ostiò intret ad nos, ac diuersetur nobiscum, vnáque cum ipso Pater, ac Spiritus sanctus adueniunt. Curandum igitur, nequis in nobis locus illius vacet præsentia; neque

res vlla alia vllam ne minimam quidem animi partem occupet. Eſt præclara illius Patris, & Patriarchæ S. Franciſci ſententia: nolle de nobis diabolum plus quàm vel tenuiſſimum capillum; ex illo enim cogitat chamum ingentem, validúmque ad noſtras conſtringendas animas, ſibíque vendicandas conficere. Si modò ſemel nos in re aliqua, vel minima, ad noſtram ſequendam voluntatem impellit, inde ad alias, atque alias adigit eò vſque, quoad obedientiam poſthabeamus, quæ non in noſtra, ſed in Dei facienda voluntate ſita eſt, Præſidum voce nobis explicata. Si ſemel vel leuiſſimam turpem cogitationem excutere cunctemur, id ipſum arripit; eóque contentus ei longum agmen fœdiorum ſpecierum conſequentium adnectit. Si ſemel modicum in ſtudio orandi intepeſcimus, & contentionem humiliter cum Deo communicandi tãtulummodo remittimus, ſenſim tantum nobis algorem iniicit in animum, vt non modò internarum cogitationum guſtum nullum ſentiamus, ſed pias etiam omnes exercitationes, & ipſam quoque religioſam vitam penitus faſtidiamus; noſque ipſos ad libertatem, & humanas voluptates conuertamus. Atque ita prorſus fit, frater chariſſime. Contende igitur frater ad brauium; magnum iter diuina adiutus ope adhuc feciſti: quantùm iam ſuperſit, Deus ſcit. Id breuiſſimum fortaſſe erit; ipſe tibi opem feret, ipſe te comitabitur:

Caue ab eo te abiũgas:nam, quamuis peregrinus tibi videatur in itinere, vt olim Discipulis Emmauntem proficiscentibus, tamen ad illius sermones cor tuum inardescet, spiritalíque solatio in via redundabit. Scio enim te persæpe, quæ illius bonitas est, spiritalibus hisce deliciis abundare, præsertim porrigente illo tibi inter preces panem cœlestium charismatum, & diuinam carnem suam in Angelorum conuiuio. Quòd si quando mentem diuino solatio destitutam, tædióque affectam languere senseris, illud tibi remedio sit, eius laciniam apprehendere, atque eum ad te verbis illis inuitare: *Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, inclinata est iam dies*; nóxque irruit tentationum; & solito crebriùs, impetrata facultate, ad sacram mensam accedere Cõfido enim diuini eius pabuli virtute, te ab ea mensa cùm recesseris, lætitiæ plenum iter magna alacritate persequuturum, donec cœlestẽ teneas Ierusalẽ. Has literas velim cum fratre altero N. communices: illius enim quoque causâ hæc scripsi; cùm vtrumq; vestrûm, omnésque fratres nostros, quotquot in Societate viuimus, eius sancti Spiritus plenos esse velim, qui tanto cũ rei miraculo hodierno die cœlitùs illapsus Apostolorũ animos compleuit: vt illius diuinis donis cõfirmati, nihil vnquã, quo illius impediatur in nobis gratia, cõmittamus; sed potiùs tãto aucti amico, támq; digno hospite intra nostræ animæ domicilium

lium excepto, ad finem vſque vitæ eius dulci amore, conſuetudinéque perfruamur. Ieſus Chriſtus vnà cum B. Virgine nobiſcum ſemper hæreant. Amen. E flumine Ianuario, prid. Non. Iunias, ipſo Dominico die Pentecoſtes 1587.

Tuus in Chriſto Frater
IOSEPHVS ANCHIETA.

LICET, cùm alia, tum illud maximè ex hac epiſtola, tanquam ex paruo, contractóq; exemplo, quanta in eius verbis vis ineſſet, intelligere ad hominum animos amore in Deum, ſtudióq; pietatis inflammandos. Hæſit in vrbe S. Sebaſtiano ad annum eius ſæculi octogeſimum ſeptimum, vt ex eius vidimus epiſtola; eodémq; anno tranſtulit ſe ad ſedem Spiritus ſancti. Et, quoniam ſemel cœpimus eius ſpiritualem doctrinam delibare, ne id quidem præterire æquum viſum eſt, quod ex ipſa Spiritus ſancti ſede hoc ipſo anno ad Franciſcum Eſcalantium ſcripſit; quem in ipſo Ianuarienſi ſinu ex Hiſpanica claſſe ab ipſo admiſſum in Societatem ſcripſimus.

EPISTOLA AD FRANCISCVM ESÇALANTIVM.

IESVS.

CHARISSIME in Christo frater pax Christi. Quoniam nostra nauis, qua ad te literas dare constitueram, non ita breui iter factura erat, statui nihilominùs has ad te literas fortunę committere: bonā illis, nobísque, & verè bonam à Deo fortunam comprecatus; quæ est in Dei gratia, & amore semper viuere, & in eo ad finem vsque vitæ perseuerare. Huius rei causâ Deus te ab humanis rebus auellit; religioníq; inseuit; téque in ea tot annos aluit, conseruauítque. Caue diligenter, ne vel modicum quidem diffidentiæ cor tuum subeat: nam etsi in te, tuísque rebus nihil nisi miserias, culpas, & magnā aduersùs hostium impugnationes imbecillitatem inuenias; à Deo tamen firmum tibi est auxilium, & omnia diuinæ gratiæ bona; quibus fultus præsidiis, certamina superare, ac de hostibus triumre tibi dabitur. Scio quidem te isto genere vitæ esse cōtentum, déque eo persæpe Deo grates agere: tamen intelligo, fiduciam tibi, vti dixi, opus esse, tum in Deo, tum in Præsidum tuorum charitate defixam, quos Dei loco habeas necesse est: iis enim studio illud est in primis, vt esse debet, perfectam vt virtutem assequaris,

quaris,atque ad eam rem omnia tibi adiumenta comparare. Caue,ne ad hũc ex animo tibi ſenſum euellẽdum,vlla ne tenuis quidem ſuſpicio ſubrepat.Quicquid alij ſeu ſentiant, ſeu ſuggerãt, illud tibi perſuade,te in iſto eſſe Collegio tantùm vti tuam ſalutẽ à Deo conſequare.Da operam,vt ipſe ſaluus fias, & hoc contentus eſto,ita tamen vt , cùm intra animum tuum fratres omnes interno amore; ac reuerentia proſequaris , eóſque virorum ſanctorum numero habendos eſſe ſentias,tua tamen conſuetudo , & colloquia cum iis præcipuè ſint , quorum tibi vitam, moréſque ad fructum pietatis prodeſſe ſenties. Beatam in primis Virginem , Reginam noſtram , perpetuam tota vita adiutricem fac habeas , eíque de me interdum preces offer. E ſede Spiritus ſancti , in qua frequens tui memor ſum. 14. Kal.Ianuarias 1587.

Tuus in Chriſto Frater
Iosephvs Anchieta.

Parem planè pietatem , diuiníque Epiritus virtutem duæ aliæ ad eumdem epiſtolæ continent ; quæ , quia prodeſſe poſſunt , ſtatui eas non omittere: tum ob eum,qui percipi ex iis fructus poteſt, tum vt iis ſatisfaciam, qui aduersùs hunc virum aliquam reuerentiam conceperunt ; vt his legendis, ipſum ſibi præſentem,& loquentem audire videantur.

IDEM

IDEM AD EVNDEM.

IESVS.

FRATER in Christo charissime pax Christi. Magnum fructum cupio, cùm mecum ipse cogito, quibus bonis Deus adhuc te auxerit, augeátque in dies, & qui largè in te suam manum effudit, effundet adhuc largiùs dehinc: etenim illi insitum est benignè facere, cùm sit ipse summum bonum, infinitáque bonitas; quæ quanto latiùs emanat, tanto ampliore ipse gloria dignus est. Decet igitur te cordis spatia proferre, quò possis id totum; quod Diuina Maiestas paratum tibi habet, quod certè multum est, excipere: sed necesse est, omnem inde amorem, qui aut Dei non sit, aut in Deum non tendat, eiicias. Cõfide multùm illius diuinæ gratiæ; nam qui prima tibi mediáque tam secunda, secundiora etiam vltima in Societate largietur; quæ non ita longè iam abesse cogita: nam, vt quamdiutissimè viuas, plurimúmque in diuina causa labores, id totum breue, & modicum est, prout tam bonus & Pater, & Dominus dignus est. Propitiam valde, & strenuam habes adiutricem sanctissimam Virginem Reginam nostram Dei Matrem: ne te ab illa abiungas; ipsámque perpetuò roga, ne nos deserat: ipsius enim ope omnia poteris. Peto vt huius miseri fratris

tui

tui Iosephi in tuis ad ipsam precibus memineris.

ERAT hic, ad quem scribit, vti suprà demonstrauimus, faber lignarius, natione Cantaber, artis suæ operarius valde bonus; magnámque sua opera vtilitatem præstiterat Societati; ad ipsum iam tertiò ex eadem Præfectura Spiritus sancti literas dedit.

EIVSDEM AD EVNDEM.

IESVS.

Præscripserat enim Lusitanicè Charissimo in Christo Irmao pro Hispanico Hermano.

FRATER in Christo charissime pax Christi. Iam penè me fugerat ad te Castellanico idiomate scribere, sed haud multùm in loquela est. Is verò totius rei cardo est, nõ loqui, sed operari, & boni esse studiosos; neque aliã loquutionem nosse, quã quæ sapit obedientiam. Hæc enim omnium maximè à Deo intelligitur; hæc propria ipsius loquutio est, & vnde abest obedientia, frustra ibi cum Deo prolixa colloquia miscentur: non enim exaudit sermonẽ, qui aut sine, aut præter obedientiam ab ore funditur. Hinc satis intelliges, si quando te obedientia ita in opere habeat occupatum, vt ad orandum tempora nõ suppetant, ipsam pro te obedientiam orare; eámque ille audit, qui factus est obediens vsque ad mortem. Spero, quæ Dei in te bonitas est, te hanc

hanc rationem optimè tenere, & obediendi operam in orandi vſum conuertere; cùm inter aggrediendum opus,& continuandũ, mẽte in Deum coniecta,operã ſubinde illi offeras in ſacrificium;abſolutóque opere,illi gratias agas,qui te dignum fecerit,vt in eius obſequio occupareris, atque in re,quã certò ſcires ipſius eſſe voluntatis. Tũ,ad elapſa tẽpora recuperanda,ſcis,cùm ſubinde datur, Dominicos', feſtóſque dies reliquos tibi aſſumere, Miſſæ ſacrificio ſæpiùs aſſiſtere, orandi ſpatia proferre:quo tempore Deus tranſactos obedientiæ labores diuinis ſolatiis cõpenſat. Verùm illud hoc loco te monitũ volo:te per hęc tempora magnũ æs alienũ contrahere. Quæres,quodnã? nẽpe vt Deũ pro me depreceris, atque hoc æs alienũ debetur charitati: cui cũ maximè debitũ redditur,nunquã tamen reddendi,nec debendi finis inuenitur,nam,quod debitum ſoluimus,id ipſum ei debemus:itaq; quãto plura ſoluũtur, tanto plura ſuperſunt, quę debẽtur.Neque ea res mediocri mihi voptati eſt,te mihi talẽ debitorẽ obueniſſe, quẽ ſcio multo meliorẽ,pleniorẽmq; mercedẽ rependere,quàm quantũ mihi debeatur.Atque hac ratione tibi multo plus,quã impendis ad tua lucra accedit;euadíſque in dies hac ratione inſumendo,ditior.Deus,pro ſua liberalitate te ſemper ſuis immẽſis augeat diuitiis; quibus & tibi,& tuis fratribus egentibus fructui

eſſe poſſis. Fratribus Aloyſio, Hernando, Tinocio, & quibuſcunque volueris, poteríſque peto à me multam in Domino ſalutem dicas. E Præfectura Spiritus ſancti Non. Iul. 1591.

Tuus in Christo Frater
IOSEPHVS ANCHIETA.

Eius occupationes, & ſtudia extrema ætate.

INTERIM in eadẽ Præfectura Spiritus ſancti cõſuetis exercitationibus, laboribúſque in opere iuuandi proximos ſummus laborũ cõtemptor verſabatur. Quod verò vacui tẽporis ab opere, & quietis à valetudine dabatur, id totũ ad ſcribendũ, & memoriã rerũ conſignãdam conferebat: ſcribebat autem iuſſu Præſidum rerũ hiſtoriam à Societate IESV in Braſilia geſtarum. Cuius partem anno ante, quàm mortuus eſt, ſe iã confeciſſe, & paratũ habere exemplũ, quod Romam mittere iubebatur, ſcripſit ad Emmanuelem Viegam, quem Maramomiſiis Apoſtolum, vti ſuprà demonſtrauimus, reliquerat. Circa hæc ipſa tẽpora, cùm adhuc inter varias tentationes reliquiæ nonnullæ priſtini vigoris ſupereſſent, acciſæ illæ quidem, & imminutæ, ſed tamẽ per interualla repullulantes videtur id contigiſſe, quod Antonij Sequerię teſtimonio cognitũ eſt. Is enim publicus ad ciuitatis tribunal ſcriba, & Cancellarius cameræ in oppido Sanctis poſt Ioſephi mortẽ teſtimonium ſua manu ſcriptũ, &

Aqua in vinum ſæpiùs conuerſa.

ſui officij ſigillo ſignatum dedit in hæc verba. Teſtis ſum, me cum Patre Ioſepho Anchiéta ſuperioribus annis Piratingam iter habuiſſe, vnáque nobiſcum tres, quatuórve comites iuiſſe: eo itinere nullum aliud vinum habuiſſe, niſi vinum factitium ex melle, quod Ioſepho dederat vir pius illi familiaris Nicolaus Grillius. Id Ioſephus intra cucurbitam in lagenulæ modum conformatam gerebat; ea quadantal minuſculum (menſura eius regionis eſt) capere poterat. Eo in itinere tres, quatuórve dies inſumpſimus; &, cùm ter diebus ſingulis, vt viatores ſolent, cibum caperemus, ad potum ex eadẽ cucurbita hauriebamus omnes: &, cùm ſuã quiſque ſitim extinguere contẽderet, nũquam tamen colocynthinũ œnophorum deſiit cuiquam abundè ſuppeditare: quin etiam quantùm vini in ſingulis comeſſationibus detraheretur, tantundẽ aquæ ſuperinfundi Pater præciperet; & tamẽ quoties cibum repeteremus, ſemper fidele vaſculum eandẽ copiam lecti, & probati vini, & omniũ iudicio melioris quàm primi benignè reddidit: neque quiſquã è toto comitatu dubitauit, quin id miraculo adſcribendum fuerit, erátq; omnium fama euulgatum alia multa cũ diuino miraculo coniuncta ab eodem Patre facta eſſe; omniúmque iudicio Præfectura tota vir ſanctus habebatur.

Hoc teſtimonium etſi in oppido Sanctis

multis pôst annis à Sequeria datum est, non tamẽ iter inde, neque ex oppido S. Vincẽtio, vbi aliquãdiu Iosephus versatus est, susceptũ videtur: nam neque S. Vincentio, neque Sanctis tam longè distat Piratininga, vt triduum, quatriduúmve iter illud exegerit, quod sępiùs vno die Iosephus, aliíque confecerint. Quòd si ex oppido Spiritu sancto mari discesserunt, fuit Caput frigidum flectendũ, & aut Ianuariensis sinus nauigandus, aut S. Vincentium appellendum, indéque terrestre iter capessendũ: sin terrestri itinere, obitis finibus Tamuyarũ, perrexerunt; potuit alterutrum iter triduum, quatriduúmque absumere.

Anno Domini 1590. potestas illi fit quãcunque sibi sedẽ eligendi.

ANNO porrò nonagesimo Præses Prouincialis ei liberũ fecit, quæcũque sedes eius maximè animo colliberet, eã sibi extremę quietẽ senectutis adoptare. Sed homo nullius rei æquè atque obediendi, & in diuina causa laborandi studiosus, ea vti facultate sibi religioni duxit. Et libet hoc loco ipsa eius verba ex epistola ad Ignatium Tolosam adscribere. P. Prouincialis optionem mihi dedit, quamcunque vellem mihi sedem eligendi: non me libertas tanta delectat: est enim sæpe cum cæcitate coniuncta, & periculo à recto itinere aberrandi; cùm, quid sibi maximè cõueniat, dispiciat nemo: valdéque esset absurdum, cùm duobus & quadraginta abhinc annis omnem de me, déque vitæ meæ rationibus potestatẽ libero

libero Præsidum arbitrio permiserim, nunc exrrema hac ætate velle de me quidquam arbitratu meo statuere. Me totum Patris Ferdinandi Cardinij, cùm ad sinum Ianuariensem Rector Sebastianensis Collegij proficisceretur, potestati dedi: nunc diuinæ voluntatis fuit, vt comes P. Didaco Ferdinando ad hunc vicum Reritibam in Spiritus sancti Præfecturam, Brasilos iuuandi, doctrináque confirmãdi causâ venirem. Cum his libentiùs operam pono, quàm cũ Lusitanis: illos enim quæsitũ in Brasiliam missus sum: & fortasse diuina prouidentia constituit, vt comes eidem adiungar Sacerdoti, ad interiora gentis penetranda, aliásque errantes oues ad Ecclesiæ caulas cogendas; vt, quando non alia ratione coronæ Martyrũ compos esse possum, contingat mihi saltem inter itinerũ asperitates, summámque rerũ omniũ inopiã ab omnibus deserto, atque omni humano solamine destituto, in aliqua horũ montiũ rupe pro fratribus meis vitã relinquere. Hæc erant admirãdi senis, & athletę fortissimi vltimæ quietis vota optatissima.

Anno Domini 1592. ad Prouincialẽ Patrum cõuentum Bahyam venit.

Circa annum 1592. venit ad Prouicialẽ Patrum conuentum Bahyam. In eo conuentu lectus est Aloysius Fonseca, qui de Prouinciæ rebus Romam procurator mitteretur, homo exiguis viribus, & imbecilla valetudine. Attulit vni è Patribus Pernambucensis Collegij, qui conuentui non interfuerat, pro eo, quo

erat in Fonsecam amore, ea electio solicitudinem; eáque de re ad Iosephum admirationis plenas literas dedit; quî fieri potuerit, vt in eam electionem consenserit, tanto cum periculo hominis iuualidi, & infirma corporis constitutione? Et, quando ita constitutum erat, petiit ab ipso, ad se saltem vt scriberet, an esset rediturus. Ad eum ita rescripsit Iosephus; vt, cùm de se nihil diceret, electionis tamen dignitatem integra fide his verbis tueretur. P. Aloysius Fonseca eò tendit, quò eum Deus mittit, & iubet proficisci: & quanuis infirma valetudine nauim conscenderit, tamen cùm oram istam ad Pernambuci conspectum adnauigaret, meliùs habebat; magnáque ei ad valetudinem accessio facta erat; qui, etsi magno suo cum incommodo, tamen incolumis perueniet, quò mittitur, negotiáque ex sententia, multa cum omnium probatione transiget; indéque eò redibit, vbi ipsi à Deo itinerum finis constitutus est. Nunc; quando ita Deo visum est, nos ad illius sanctissimam voluntatem adtemperemus, necesse est. Hæc omnia, vti Iosephus præmonuerat, contigerunt. Fonseca enim satis bene confirmatus in Lusitaniam, indéque Romam venit; transactísque feliciter rebus omnibus, in reditu, cùm in Hispaniam peruenisset, Matridij & itineris, & vitæ finem

inuenit

inuenit anno eiuſdem ſæculi nonageſimo quarto.

REDIERAT Bahya ad ſuas excolendas ſegetes Ioſephus in Præfecturam Spiritus ſancti, verſabatúrq; in vicis Braſilorũ occupatus in opere indigenas iuuandi. Anno autem nonageſimo ſexto, aut non ita multo antè ob illius inualetudinem, & frequentes morborum acceſſiones Præſidis literis reuocatus eſt ad oppidum Spiritum ſanctum; ibi maiorem fore copiam curationum, & opportunitatum aliarum ad imbecillitatem ſuſtentandam. Ipſe rem cum Patribus, qui in eodem vico verſabantur, deliberat, videatúrne eſſe ea morbi conditio, vt poſſit ſe itineris periculo committere (eſt enim leucarum quatuordecim) an verò ſatius ſit Præſidi periculo propoſito, per literas ſatisfacere. Negantibus cunctis profectionem eſſe tentandam, viſus eſt acquieſcere: paulò pòſt, re meliùs conſiderata, ſtatuit omnino diſcedere; quòd ſi ſe mori contigerit, leuem fore iacturam; multóque id præſtare, quàm tanta iam ætate minùs obedientis exemplum iuuenibus relinquere. Et videtur Deus illius obedientiam ratam habuiſſe: nam profectus præſenti incommodo leuatus vitam traxit adhuc anno diutiùs.

Redit in Præfecturã Spiritus ſancti.

Reuocatur ad oppidum Spiritũ ſanctum.

REPARATA vtcumque inter aſſiduos languores valetudine, cùm ſatis virium eſſe

Reritibam redit.

visum est, rediit ad suos labores repetẽdos Reritibam. Ibi, cùm iterum tentatiun cula redeũte, decumberet, nocte quadã, qua erat in omnes charitate, & studio rebus in om nibus iuuandi, surrexit è cubili ad pharmacũ ægroto alteri temperandum; nam hanc quoq; peritiã tenebat: &, vt erat languidus ex morbo, & ætate, diuturnísque incommodis confectus, inter operam, rigore superueniente, humi concidit. Eo casu morbus auctus in sextum vsque mensem hominem lecto affixum tenuit, variantibus morbi vicissitudinibus, modò lenioribus, modò grauioribus, & semper cum aliquo virium decremento, momentóque ad morbi vim accedente; natura tandem morbi diuturnitate, & ætatis grauitate afflicta artis ope cùm releuari amplius non posset, & reualescendi spes quotidie decresceret, iussit Præses hominem ad oppidum Spiritum sanctum deportari. Verùm, cùm ibi quoque morbus ingrauesceret, vnam in prioris cœli repetitione spem superesse arbitrati, rursus Reritibam curarunt reportandum: sed nimirum stamina ad telam longiùs texendam non sufficiebant; nec morbi, doloréсque vitæ finem, sed vita deficiens morbos, doloréсque accersebat, & hora illi iam aduenerat præmiorum. Videtur vtique à Deo impetrasse vt saltem inter Christianos Brasilos vitam finiret, quos tantopere dilexerat,

Rursus Spiritum sanctum, indéque Reritibam reportatur.

xerat, quibúsque instruendis, & Christiana virtute informandis, tanto cum ardore animi, & sincera charitate desudauerat.

Vt rediit Reritibam, nouis doloribus superuenientibus, veteribúsque acriùs recrudescentibus, grauiùs cœpit habere, donec euoluta tertia hebdomade, sacrosanctum ad æternum iter Viaticum, & extremam postulauit inunctionem. Vtriusque compos factus Sacramenti, non longo interuallo interiecto, eodem die postremum deuenit in agonem. Is fuit 5. Idus Iunias anno 1597. præsentibúsque è Societate quinque, qui in eo vico residebant Sacerdotibus, semihoræ spatio, quam cœpit agere, purgatam animam suo conditori reddidit; cùm inter agendam tanta animi, corporísque tranquillitate fruetur; vt non morte dissolui, sed intentis precibus, vt solebat, cum Deo coniungi spiritu viuens videretur, qui moriens animam, spiritúmque in ipsum penitus transfundebat; oculis subinde significans, grata sibi esse monita, quæ ad memoriam æternorum à præsentibus suggerebantur. Annum agebat ætis quartum & sexagesimum, in Societate septimum & quadragesimum, è quibus tres in Lusitania, quatuor & quadraginta in Brasilia transegerat.

Illius mors anno D. 1597. die 9. Iunij.

Illius ætas.

Avdita eius morte, magna animorum in omnium ordinum hominibus commotio

facta est, tum è Societate, tum è reliquis, omnibus communis Patris amissionem lugentibus. Sed indigenæ maximè iacturam senserūt: intelligebant videlicet, quantùm de ipsorum commodis in illius desiderio deperisset. Eius corpus sacerdotali indutum ornatu, arca lignea inclusum, post biduum funebri pompa, indigenarum subcollatione ad oppidum Spiritum sanctum deportatū, prosequēte de Societate Ioannes Ferdinando cum sacerdotali stola linteato, & Reritibanorum magna multitudine cum funebri lamentatione, & precatione. Et cùm quatuordecim leucarū iter confecissent, subcollatores tantùm ab eo abfuerunt, vt fatigatione vexati flaccerent, vt vegetiores potiùs, validioresq; iter cōfecerint, quā cœperant: quod idem de se Sacerdos Ferdinādus testabatur, cùm tātū iter pedes cōfecisset.

Eius corpus Spiritū sanctum ad sepulturam defertur.

Funus, & exequiæ.

Cvm venissent ad portum, qui est sub ipsum oppidum, confestim occurrere Michaël Azeredius coloniæ Præfectus, Bartolomæus Simonius Pereria Episcopi Vicarius, qui Administratoris titulo ornatur, cum clero, Religiosi Franciscani, qui ibi sedem habent, Sodales à Misericordia cum feretro splendidè ornato, & reliquæ confraternitates cum lænis, & funalibus, oppidaníque reliqui. Interfuit sub ipsum tempus antiquus Iosephi familiaris Ioannes Soarius colonus Piratininganus: is pro ea, qua semper Iosephum

beneuo

beneuolentia, reuerentiáque prosequutus est, ab Administratore petiit, vt sibi potestas fieret defuncti corpus videndi, à quo viuente tam salutaria monita, vitæque præcepta tam diu hausisset. Et quidem is non ita multo antè, cùm postremis hisce, qui ipsum confecerunt, languoribus afflictaretur, Spiritum sanctum venerat, ægrotantémque inuiserat; cui digredienti: vale, inquit, fili; non enim posthac, nisi in vita altera congrediemur; tu quidem hîc me videbis iterum, ita tamen, vt ipse te alloqui non possim. Impetrauit Soarius id quod petierat; ac dum pompæ processio ordinatur, ac præmittitur, antequam in feretrum Misericordiæ inferretur, aperta est arca, spectante Soario, cum magno virorum aliorum numero; qui omnes testes fuerunt, nihil inde graueolentiæ efflari, cùm triduo antè animam emisisset; & nullo aduersùs putredinem condiméto cadauer curatum esset; & nec sine multa succussatione itinere tanto translatum. Tum vera Iosephum Soario prædixisse cognitum est, futurum vt se ibi videret iterum, nec tamen loqui possent inter se. Inde è portu in oppidum instituta supplicatio, defunctíque corpus à Sodalibus Misericordiæ ad fores vsque templi Societatis delatum, inde à Patribus in templum illatum. Ab Administratore, clero, & Franciscanis exequiæ trium nocturnorum officio,

Arca, qua eius cadauer ferebatur, aperitur.

ficio, adhibita etiam symphoniacorũ harmonia, celebratæ. Postero die solemni Missæ sacro illi parentatũ: inter sacra audita est Administratoris cõcio; multáque quæ per suũ famulũ Deus admiranda ediderat, enarrata: neque veritus est vir tãta auctoritate illũ inter dicẽdum Brasiliæ Apostolũ nominare, multáque alia adiicere Dei D.N. gloriã, & defuncti laudes augentia. Ingens tũ pridie inter supplicationem traducendã, tum eo die inter concionem audiendam lacrymarum vis effusa: omnes enim ingenti amore, reuerẽtiáque viuentem, nũc vita functum mœrore, lacrymísque prosequebantur, tantáque de illius sanctimonia opinio manarat, vt multi de eius salute preces ad Deum facere obliti, illius sanctæ animæ, tanquam cœlesti iam beatitudine donatæ, de se preces offerrent. Sepultum est in ipso Societatis templo, in capella S. Iacobo dicata. Eius tumulus iuxta tumulum Gregorij Serrani, de quo sæpe facta mentio, situs est; & in hoc quoque altera Iosephi prædictio vera declarata est. Huic Serrano aliquot annis antè mandarat Iosephus, cùm adhuc prouinciam administraret; vt è Bahyensi ad Sebastianense Collegiũ se transferret. Obiecit illi Serranus: ergóne me Pater eiicis à te? istud verò, inquit Iosephus, nullo modo; quin etiã verba S. Basilisci ad S. Chrysostomũ Latinè subiecit. Vade frater, non longa enim dies nos loco coniun

iunget. Iuit S. Sebastianum Serranus, indéque postea ad Spiritum sanctum missus, ibi diem suum nõ multo antè obierat, & cum eius tumulo Iosephi tumulus coniunctus est.

HACTENVS existimo, quibus, quantísque laudibus excelluerit; quantóque diuinæ gratiæ gradu communem hominum mensuram hic admirandus vir excesserit, ex iis, quæ narrata sunt, satis esse explicatũ. Sed illud maiore admiratione, imitationéque dignum, quòd tam excellentes virtutes arte admiranda humilitatis velo ita obtegebat, vt ipsam etiam virtutem humilitatem deprimeret: non enim ille sua facta eleuando humilitatem præferebat, sed splendorem, qui ex ipsis erumpebat, ne emanaret, per multam dissimulationẽ obscurabat. Quiricius Caxa Societatis Sacerdos, multæ doctrinæ vir, cùm post eius mortem in Bahyẽsi Collegio in communi Sociorum conuentu de Iosephi virtutibus quæreretur, hoc illi testimonium dedit: nihil se in Iosepho tam admirari, atque suspicere, neque vllius rei magis exẽplo cõmoueri, quàm quanta efficacitate dona, quibus, & à natura, & à Deo ad omnia summa esset instructus, obtereret, ac pro nihilo duceret. Qua ex re factum est, vt, quamuis omnibus, quandiu vixit, esset admirãdus, multo tamẽ post mortem illius magis aucta sit existimatio: multi enim illo vita functo, ita de eo, déque eius virtutibus loquebantur; vt non modò eius per-

tra

tractandis laudibus satiari non possent, sed etiam à colloquiis eo ardore animi discederent; vt, nouis conceptis votis, maiore se studio excitari sentirẽt ad virtutem. Quod de se ipse quoque Petrus Roterigius, qui Prouincialis Præses in Brasilia quatuor de rebus eius quasi testis oculatus scripsit libros, testatur: id tamen, quandiu vixit, non ita passim fiebat: quin etiam quæ admirationi essent, silentio potiùs obtegebantur, nec mirum: Deus enim illo ex oculis sublato, hominum mentibus velamen amouerat, quod viuentis humilitas obducebat. Sed non postremum obtinet locum in eius laudibus ingens ardor animi in opera præstanda indigentibus: quamuis enim aduersante valetudine, languoréque corpus retardante, nunquam tamen sibi parsit, aut labori se subduxit, quæcunque res difficilis, aut ardua se offerret, quin, quod de sanctis Gregorio, Hieronymo, aliísque scriptum legimus, contra vim dolorum, morborúmque contenderet; magnóque animo ad id, quod se offerret, quasi sua incommoda non sentiens aggrederetur, omníque cura, contentionéque perficeret.

NEQVE est in minimis ponenda ea laus, index animi de se humillimè sentientis, sanctámque religionem adprimè venerãtis: nam, cùm more, institutóque Societatis singuli iubeantur quotãnis sæpiùs postulare à Præside,

vt

vt pœna aliqua sibi irrogetur, ob ea, quæ, interdum, vt sunt humani lapsus, aut à Societatis legibus, aut à recto religiosi studij tramite exerrarunt; id ille, positis humi genibus magna cum animi submissione supplicabundus exposceret. Quo fuerit ad humana omnia ingenio, quãtáque facultate ad amœniora studia præsertim excolenda, etsi id ille in minimis habuit, & non nisi ad communem vtilitatem est vsus, non tamen est æquum nos silentio præterire. Nam, præter Quiricij Caxæ testimonium, potuimus ex iis, quæ suprà narrauimus, leonem ex vngulis agnoscere. Multa præterea Latino carmine, Lusitanico, Hispanico, Brasilicóque conscripsit; quæ verus contemptor sui, vti suprà docuimus, ita aliis distribuit, vt ne vnã quidẽ literã sibi retinuerit. Illa tamẽ vt multæ frugis, ad consequentiũ temporũ vsum Patres cõseruanda esse iudicarunt; Drama, quod ille nõdũ Sacerdos S. Vincentij dedit, poëma de B. Virginis vita versu Elegiaco; Brasilicã Societatis historiã, & vitas clariorũ Patrum, qui in Brasilia vixerunt. Sed primæ eius lucubrationes maximè frugiferæ fuerunt, ars Grammatica, aliæque ad linguæ Brasilicæ vsum obseruationes: aditum enim aliis aperuit, & viam tum ad eam linguam facili negotio percipiẽdã, tum ad varias eiusdem notandas dialectos expediuit. Ad hæc Catechismum, aliásque institutiones, ad gentem Christia

Cùm pœnam ob quotidianos lapsus exposceret ad Præsidis pedes genua ponebat.

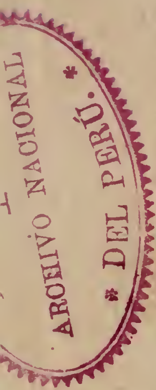
Christiana religione imbuendam, pueróſque rudimentis variis exercendos, Braſilico idiomate conſcripſit: cuius fructus operæ quantus ſit, Braſilica natio & iam inde ad hanc vſque diem ſentit, & ſenſura videtur in annos conſequentes. Clarum item præſtantis illius virtutis teſtimonium citari poteſt opinio, quæ de illius paſſim habebatur ſanctimonia. Multi fruſta ex illius veſte adhuc viuentis refecta, loco ſacrarum reliquiarum ſibi adoptarunt; eáque in morbis, doloribúſque capitis præſertim certo cum ſalutis fructu adhibuerunt; eiúſque rei multi teſtes ſunt, & qui rei miraculum in aliis præſentes perſpexerunt, & qui ipſi de ſe teſtati ſunt. Graui lateris dolore angebatur quidam: inuiſit Ioſephus ægrotantem, petit æger vt ſibi liceat manicam ex eius veſte dependentem dolori admouere; eáque admota, omni prorſus morbo leuatus eſt.

TOTA denique illius vita magna fuit apud omnes veneratione; vt non modò eius conſilia, ſed dicta etiam plurimi fierent. Nam, vt omittam Ignatium Azebedium, Emmanuelémque Nóbregam ſolitos ipſum, vel eo ipſo tempore, antequam Sacerdos factus eſt, magnis in rebus & conſiliarium, & ſocium, ac quaſi collegam adhibere, viriq́ primarij multi ita illum ſuſpiciebant, vt non auderent in rebus præſertim magnis illius dicto aduerſari.

Hiero

Hieronymus Leitanus, qui Vincentianã Præfecturã annos circiter viginti rexit, magna sẽper in æstimatione illius in rebus omnib. habuit sententiam. Petrum Leitanum primum Brasiliæ Episcopum dicere solitum suprà retulimus; se vni huic Canarino plus, quàm reliquis omnibus tribuere, eum magnum Deĩ famulum vt in minimis nominabat: magnum esse dicebat Societatis luminare. Societatem in Brasilia aureum esse annulum, eius gemmam esse Iosephum Anchiétam. Proximè etiã dictum est ab Administratore Ecclesiastico in funebri, quem de eius laudibus habuit, sermone, Brasiliæ Apostolũ fuisse nominatũ. Mitto hoc loco Didaci Floresij Regiæ classis Præfecti, aliorúmque, quos antè commemorauimus, de ipso iudicium. Ab eadem, qua fuit apud omnes auctoritate multis in eorum periculis saluti fuit. Certi cuiusdam oppidi colonus grauiter aduersùs coloniæ Præfectũ deliquerat, erátque crimen capitale: statuerat Præfectus, in eóque magna iracundia animũ seuerè obfirmarat, reum extremo supplicio afficere: Iosephi tamen victus precibus iniuriam delinquenti condonauit, eúmque in pristinam gratiam recepit, cùm alioquĩ negotium insuperabile videretur. Pari acerbitate animi regij cuiusdam præsidij Præfectus irritatus præsidiarios duos ob ipsorum commerita capitali sententia punire con-

ſtituerat: cúmque multorum preces de miſerorum ſalute repudiaſſet, accedente ad illorum cauſam Ioſepho, tantus Præfectum pauor, vt ipſe poſtea faſſus eſt, occupauit, vt ei liberum permiſerit, quidquid vellet de vinctis conſtituere. Ioannes Fernandius Brunus, vir honoratus, & locuples, Luſitanos duos ſibi infeſtos grauium iniuriarum reos fecerat; erátq; illorum caput in diſcrimine. Ad hominis placandum animum, veniámque iniurioſis impetrandam, multi honeſti viri, in iíſq; etiam Patres aliqui de Societate accedentes nihil profecerunt: adit hominem ægrotantem multa prece, & fiducia in Deum confirmatus Ioſephus; eiúſque aduentu ęgroto diuinitùs mens iniicitur, Ioſepho concedendum quidquid peteret. Ita nullo negotio duorum calamitoſorum aduersùs immobilem animi duritiam diuina ope ſalus impetrata.

ARCHIVO NACIONAL * DEL PERÚ *

HÆc de viro omnium iudicio virtutis admirandæ habui dicere; digno illo quidem meliore præconio: ſed clara celebri fama virtus non tam ſcriptorum lumen deſiderat, quàm ipſius ſplendore ſcripta ipſa illuſtrātur. Meum certè conſilium in hac qualicunque ſcriptione non fuit lucem, aut fumum dare; neq; virum ſummis dignum laudibus exornare, ſed eorum imperio parere, qui pro ſuo iure mihi id oneris impoſuerunt; &, quantùm pro mea tenuitate poſſem, effigiem perfectæ virtutis

&c

& excellens religiosæ vitæ exemplum in eo viro proponere, qui hæc in se, suáque vita tam ad viuum expressit. In quo cùm admiratione, tum in primis imitatione digna multa perspexerimus, torporem nostrum ad perfectam religionis mensuram possemus, qui in hoc studio languemus, excitare: quod si assequutus sum, est quod diuinæ Bonitati gratias agam: sin minùs, in sanctis hisce cogitationibus curas meas occupasse non me pœnitebit.

Laus Deo, Beatæque Virgini Matri, & Sanctis eius.

BIBLIOTECARIO
RICARDO PALMA.

